

Tartu Ülikool
Maailma keelte ja kultuuride kolledž

Marika Koppel
TÕLGETE TOIMETAMINE TARTU ÜLIKOOLI TÕLKEÜLIÕPILASTE NÄITEL
Magistritöö

Juhendaja: Ilmar Anvelt

Tartu
2017

Olen magistritöö kirjutanud iseseisvalt. Kõigile töös kasutatud teiste autorite töödele, põhimõtteliste seisukohtadele ning muudest allikaist pärinevatele andmetele on viidatud.

Autor: Marika Koppel

(allkiri)

.....

(kuupäev)

Sisukord

Sissejuhatus

1. Teoreetiline osa	6
1.1. Tõlgete toimetamise mõisted ja määratlused	6
1.2. Tõlgete toimetamise parameetrid, protseduurid ja põhimõtted	17
1.3. Toimetamisest tõlkekvaliteedis	23
1.4. Toimetamine tõlkijakoolituses	32
1.5. Varasemad uurimused tõlgete toimetamisest	38
2. Praktiline osa	48
2.1. Metoodika	48
2.1.1. Valim	49
2.1.2. Instrumendid	50
2.1.2.1. Tõlkeülesanne	50
2.1.2.2. Küsimustik	51
2.2. Tulemused ja analüüs	53
2.2.1. Küsimustik	54
2.2.2. Tõlkeülesanne	60
2.2.2.1. Tõlkeülesande muudatuste liigitamine	60
2.2.2.2. Tõlkeülesande muudatuste analüüs	61
2.3. Tulemuste kokkuvõte	68

Kokkuvõte

Resümee

Kasutatud kirjandus

Lisad

Lisa 1. Tõlkeülesanne

Lisa 2. Küsimustik

Lisa 3. Toimetamisel tehtud muudatustega tõlge

Lihtlitsents

Sissejuhatus

Kui sõnaraamatutes defineeritakse tõlkimist tavaliselt üsna lihtsalt (nt „*suulist v. kirjalikku teksti teises keeles edasi andma, teksti ühest keelest teise keelde vahendama*“ (EKSS 2009 sub tõlkima)), siis tegelikult hõlmab tõlkimine palju enam, see on oluliselt mitmetahulisem ja keerulisem protsess, mis eeldab tõlkijalt erinevaid teadmisi, oskusi ja omadusi. Seetõttu on ekslik arvata, et tõlkemagistrikraadi tõendav diplom tagab iseenesest tõlkimiseks vajaliku pädevuse ja hea tõlkekvaliteedi. Töö autori isiklik kogemus tõlkebüroo projektjuhina ja tehnilise toimetajana, ning Tartu Ülikooli tõlkeõpetuse kirjaliku tõlke eriala magistrandina, on näidanud, et paljud tõlkeüliõpilased ja vähese tõlkekogemusega tõlkijad ei teadvusta oma tõlgete toimetamise vajalikkust ning jätavad oma tõlked toimetamata. See tähendab, et nad ei vaata oma tõlkeid põhjalikult üle, et tekstides poleks keele-, sisu- ega vorminguvigu, ning veeretavad vastutuse kellegi teise (või keeleteoimetaja) kaela. Siinkohal võib nõustuda täielikult Brian Mossopiga, kelle arvates on oma tõlke toimetamata jätmine ebaprofessionaalne (Mossop 2010: 116). Kuid hoolimata õppejõudude korduvatest meeldetuletustest tõlketekstid alati enne esitamist üle vaadata, oli selle töö autori arvates kaastudengite tõlgetes siiski põhjendamatult palju selliseid vigu, mis andsid põhjuse oletada, et tõlkeüliõpilased ei toimetanud oma tõlkeid üldse või ei tee seda põhjalikult. Seetõttu otsustas siinkirjutaja välja selgitada, kuidas tõlkeüliõpilased oma tõlkeid toimetavad.

Magistritöö eesmärk on uurida tõlgete toimetamist Tartu Ülikooli tõlkeõpetuse õppekava kirjaliku tõlke eriala majandustõlke seminarides osalenud üliõpilaste näitel. Tõlkeülesande abil püütakse selgitada, kuidas tõlkeüliõpilased oma tõlkeid toimetavad ning küsimustiku vastustega püütakse muuhulgas teada saada, millised on tõlketudengite arusaamad ja hoiakud tõlgete toimetamise kohta. Kuigi töös hinnatakse tudengite tõlkeid ka keeleaspektist lähtuvalt (sh keele- ja korduvvead), on töö põhieesmärk siiski tõlkeüliõpilaste toimetamisprotsessi ja toimetamisel tehtud muudatuste kirjeldamine, tulemuste analüüsimine ja järelduste tegemine.

Töös püütakse leida vastused järgmistele uurimusküsimustele:

1. milliseid ja kui palju muudatusi teevad üliõpilased oma tõlketekstide toimetamisel;
2. kas ja kuidas mõjutab üliõpilaste taust (sh nii tõlkimis- ja toimetamiskogemus kui ka tõlgete toimetamisega seotud harjumused ja hoiakud) tõlgete toimetamist.

Tööle püstitatakse järgmised hüpoteesid:

1. tõlkeüliõpilased ei teadvusta tõlgete toimetamise vajalikkust;

2. tõlkeüliõpilastel pole kindlaid toimetamispõhimõtteid;
3. tõlkeüliõpilased ei toimeta tõlkeid põhjalikult;
4. tõlketekstide põhjalik toimetamine on seotud tõlkeüliõpilaste tõlkekogemusega.

Magistritöö koosneb kahest peatükist. Esimeses, teoreetilises osas, tutvustatakse esmalt tõlgete toimetamisega seotud mõisteid ja määratlusi. Antakse ka ülevaade tõlgete toimetamise parameetritest, protseduuridest ja põhimõtetest ning kirjutatakse tõlgete toimetamise olulisusest tõlkekvaliteedis. Seejärel käsitletakse toimetamist tõlkijakoolituses, ning teoreetilise osa lõpus vaadeldakse tõlgete toimetamisest kirjutatud teaduslikke uurimusi.

Töö teises, praktilises osas, tutvustatakse empiirilise uurimuse metoodikat ning antakse ülevaade uurimuse valimist ja instrumentidest, st tõlkeülesande ja küsimustiku ülesehitusest ja sisust. Samuti avaldatakse selles osas uurimistöö tulemused, nende analüüs ja kokkuvõte. Lisaks järeldustele esitatakse siin ka ettepanekuid jm soovitusi tõlgete toimetamise kohta, kuigi käesoleva magistritöö autori kogemusel põhinevaid praktilisi soovitusi jt kommentaare võib leida peaaegu kõikides peatükkides.

Magistritöö teema valik tuleneb töö autori suurest huvist tõlkeprotsessi vastu ja siinse tööga soovitakse juhtida tähelepanu toimetamisele kui tõlkeprotsessi olulisele etapile, mille abil on võimalik tõlkekvaliteeti oluliselt parandada. Samuti soovitakse panustada tõlkeprotsessi teaduslikku uurimisse, mida Eestis on seni veel väga vähe tehtud. Kuivõrd eestikeelset kirjandust tõlgete toimetamise kohta on väga vähe, osutatakse töös peamiselt välisautoritele, kuid võimalusel viidatakse ka Eestis kirjutatud töödele. Kuna suurem osa magistritööst põhineb ingliskeelsetel allikatel, siis on selguse huvides, eeskätt mitmetähenduslike sõnade puhul, antud ka nende ingliskeelsed vasted. Töö autor loodab, et käesolev magistritöö innustab paljusid kaasa mõtlema või tekitab huvi tõlkeprotsessiga seotud teadustöid kirjutama, ning loodetavasti annab töö empiiriline uurimus ainet ka selleks, kuidas tõlkeüliõpilasi veelgi paremini tõlkija elukutseks ette valmistada.

1. Teoreetiline osa

Teoreetiline osa koosneb viiest alapeatükist. Neist esimeses tutvustatakse tõlgete toimetamisega seotud mõisteid ja määratlusi ning teises antakse ülevaade tõlgete toimetamise parameetritest, protseduuridest ja põhimõtetest. Kolmandas osas vaadeldakse toimetamise olulisust tõlkekvaliteedis ja neljandas käsitletakse toimetamist tõlkijakoolituses. Teoreetilise osa viimases, viiendas alapeatükis, tutvustatakse tõlgete toimetamisest kirjutatud uurimusi.

1.1. Tõlgete toimetamise mõisted ja määratlused

Selle töö autori arvates on toimetamine mis tahes teksti kirjutamisel väga oluline etapp, ning sama kehtib ka tõlketekstide toimetamise kohta. Kahjuks pole aga suudetud kokku leppida tõlgete toimetamise kohta kasutatavas terminoloogias ja seepärast on terminikasutus üsna korrapäratu. Belgia tõlketeadlase ja -õppejõu Isabelle Robert' andmetel muutus tõlgete toimetamine tõlketeaduse alldistsipliiniks umbes 15 aastat tagasi, kuid võrreldes tõlketeaduse teiste harude arvukate publikatsioonidega, on tõlgete toimetamine teadusvaldkonnana jäänud marginaalseks (Robert 2013: 87). Itaalia tõlketeadlase ja -õppejõu Giovanna Scocchera arvates on aga toimetamise (*revision*) puhul oluline selle didaktiline ja pedagoogiline väärtus hariduses ja koolituses, kuid samuti on see väga oluline seoses kvaliteedi ja hindamisega tõlketööstuses (Scocchera 2013: 146). Siiski, mitte kõik tõlketeadlased ei suhtu toimetamise suure entusiasmiga. Nii oligi Scoccherale (ja ka siinkirjutajale!) suureks üllatuseks, et toimetamise kohta kasutatavat terminit *revision* ega selle täpset määratlust polnud mitmes usaldusväärses tõlketeadust käsitlevas väljaandes (nt „Routledge Encyclopedia of Translation Studies“, 2. trükk, toim. Mona Baker ja Gabriela Saldanha, 2009; „The Routledge Companion to Translation Studies“, koostaja Jeremy Munday, 2009) (Scocchera 2013: 143–144). Kui aga lugeda mainitud Routledge'i entsüklopeedia esimese trüki sissejuhatust, siis tõdeb Mona Baker, et kuna tõlketeadus on arenenud nii kiiresti, siis kõik entsüklopeediad, kaasa arvatud „Routledge Encyclopedia of Translation Studies“, on paratamatult juba enne nende trükki andmist aegunud (Baker ja Malmkjær 1998: xiii). Toimetamise termini puudumine eelnimetatud entsüklopeediast on seda üllatavam, et raamatu teise trüki alguses väidavad selle toimetajad, Mona Baker ja Gabriela Saldanha, et „Routledge Encyclopedia of Translation Studies“ on olnud tõlketeaduse valdkonna standard ja kõige usaldusväärsem allikas alates

selle ilmumisest 1998. aastal, kuid möönavad järgmises lauses, et sellest ajast alates on siiski palju muutunud ning et entsüklopeedia esimene trükk hakkas juba vananema (Baker ja Saldanha 2009: xx). Loodetavasti on termin *revision* juba järgmises trükis olemas, sest nagu ka selles magistritöös selgub, on tõlgete toimetamine väga tähtis erinevatel põhjustel.

Tõenäoliselt on huvi tõlgete toimetamise vastu suurenenud tänu tõlketeenuseid (sh tõlkeprotsessi) normivale uuele rahvusvahelisele ISO-standardile EN ISO 17100:2015, milles on tõlkeprotsessi täpsustatud. Giovanna Scocchera heidab ühes toimetamist käsitlevas kriitilises ülevaates ette, et „kuigi tõlkeprotsessi uurimustes keskendutakse toimetamisele ning seda uuritakse kvalitatiivsete ja kvantitatiivsete meetodite (valjusti mõtlemise protokollide, retrospektiivsete aruannete, klahvivajutuste salvestuste ja ekraanil toimuva salvestamise ning pilgujälgimise) abil, ning tõlketööstusel on tõlkimis- ja toimetamishormide kehtestamiseks ühtlust (*conformity*) vaja, on (eriti Itaalias) tõlgete toimetamine ja toimetajad toimetamisahelas nõrgim lüli“ (Scocchera 2013: 141). Uurimistööde autori, tõlkija ja toimetajana ning tõlkijate koolitajana on Scocchera mõelnud, miks on toimetamise vastu nii akadeemilisel kui ka professionaalsel tasandil endiselt huvi nii vähene, ning ühe põhjusena nimetab ta seda, et teoorias ja -praktikas kasutatakse ebaselget terminoloogiat, ja samuti on tema arvates probleemiks kattuvad mõisted tõlgete toimetamisel nii tõlkimise protsessis kui ka teistes tõlkimisega seotud tegevustes. Tema sõnul on toimetamise terminid vahel identsed, vahel sarnased, vahel täiesti erinevad, ning seda nii sisult kui ka eesmärgilt (Scocchera 2013: 142).

Viidates Eestis kirjutatud (tarbetekstide) tõlgete tõlkimise ja toimetamisega seotud teadustöödele võib kinnitada, et olukord Eestis on võrreldes ülejäänud maailmaga üsna sarnane. Näiteks Karolin Lillemäe 2013. aastal kirjutatud magistritöö käsitles tõlget ja tõlgete toimetaja rolli, ning töö raames viidi läbi küsitlus tõlkijate ja toimetajate arvamuste teadasaamiseks (Lillemäe 2013: 55). Oma töö kokkuvõttes tões Lillemäe, et vähesed standardid jm juhendmaterjalid on vastuolulised nii omavahel kui ka sisemiselt, ning et pole kunagi teada, mida toimetamise all täpselt silmas peetakse (*ibid.*). Teine osa probleemist on aga seotud tõlketeenuse osutajatega. Näiteks kirjutas Lillemäe, et tõlketeenust pakkuvate ettevõtete kodulehti uurides selgus, et tõlke toimetamisse puutuvate terminite sisu on väga erinev (Lillemäe 2013: 4).

Tõlketekstide *parandamist*¹ (selles magistritöös *toimetamist*) on oma magistritöös uurinud ka Jaan Tõllasepp 2013. aastal. Kohe kokkuvõtte alguses ütleb ta, et tõlketekstide parandamise valdkond on „keeruline nii töö sisulise külje poolest kui seda kirjeldava terminoloogia kasutamise ebahühtluse tõttu“, ning et „tõlkebürood kirjeldavad oma tekstiparandamisteenuseid väga erinevalt ja ka tekstide parandajad ise teevad oma tööd erinevalt – sõltuvalt nii kliendi või tõlkebüroo soovist (ja valmisolekust töö eest tasuda), olukorrast tulenevatest võimalustest kui ka parandaja arusaamisest selle kohta, mida ta tegelikult teeb ja tegema peab“ (Tõllasepp 2013: 62). Mis puudutab Eestis toimetamise või selle sisult sarnaste mõistete kasutust tarbetõlgete kohta kirjutatud teadustöodes, siis näiteks Andres Valdre 2004. aasta inglise-eesti tehnikatõlke vigasid käsitlevas magistritöös on määratluste peatükis antud ainult üks teksti üle vaatamisega seotud termin: toimetamine – teksti parandamine keeleliselt ja sisuliselt (Valdre 2004: 4). Hiljem kasutab Valdre oma töös tõlketeksti üle vaatamise tähenduses ka *üle* või *läbi lugema, kontrollima ja korrekatuur* ning tema töö korrektauri ja toimetamise peatükis öeldakse lühidalt, et „korrektauril ja toimetamisel ei tehta sageli vahet, kuid esimene on põhimõtteliselt puhttehniline ning teine vormiline ja sisuline. Korrekatuur tähendab käesolevas töös tõlke keelelist kontrollimist ja parandamist, toimetamine ka sisulist ülekontrollimist (nt faktide vastavus algupärandiga)“ (Valdre 2004: 67). Käesoleva magistritöö uuritavast teemast lähtuvalt tasub ära märkimist ka see, et toimetamata tõlke kohta kasutatakse Valdre töös terminit *toortõlge* (Valdre 2004: 4).

Ebaselguse toimetamisega seotud terminoloogias ja tõlketeenustes võtavad Arvi Tavast ja Marju Taukar oma raamatu („Mitmekeelne oskussuhtlus“) toimetamise, kvaliteedikontrolli ja hindamise peatükis lühidalt kokku järgmiselt: „toimetamiseks nimetatavate tegevuste skaala on üsna lai ja üksmeelt selle osade nimetamise teemal pole, hoolimata standardi EVS-EN 15038² olemasolust“ (Tavast ja Taukar 2013: 204). Peatüki viimases lõigus kirjutavad raamatu autorid Eestis valitsevat olukorda resümeerides, et „standardi EVS-EN 15038 [...] pakutud toimetamise liikidega tasuks kursis olla, aga mitte neid liiga tõsiselt võtta ega loota nende üleüldist aktsepteeritavust“. Kuna eelnimetatud standard on käesoleva töö kirjutamise ajaks aegunud, siis vaadeldakse tõlkimisprotsessiga seonduvaid mõisteid ja määratlusi uuest Euroopa standardist EN ISO 17100:2015 („Tõlketeenus. Nõuded tõlketeenusele“) lähtuvalt,

¹ Tõllasepa töös tähendab *parandamine* toimetamist. Oma töös püüab ta teadlikult vältida sõnade *toimetamine, korrekatuur, toimetaja, korrektor* jne kasutust ning selle asemel kirjutab ta *teksti parandamisest* ja *teksti parandajast*.

² EVS-EN 15038:2007 Tõlketeenus. Nõuded teenusele on kehtetu alates 04.11.2015 (<https://www.evs.ee/pood?SearchTerm=15038>) ja asendatud standardiga EVS-EN ISO 17100:2015 (<https://www.evs.ee/tooted/evs-en-15038-2007>)

mis asendabki standardit EN 15038:2006. Nimetatud ISO-standardi käsitusala peatükis on öeldud, et „see rahvusvaheline standard hõlmab nõudeid põhiprotsesside, ressursside ja muude kohaldatavatele tingimustele vastava kvaliteetse tõlketeenuse osutamise seotud aspektide kohta“ (Eesti Standardikeskus 2015: 6). Tõlketeenuse standardi ülesehitust käsitletakse põhjalikumalt magistritöö peatükis 1.3.

Järgnevalt aga tutvustatakse ISO-standardi Eesti standardi EVS-EN ISO 17100:2015 rakendamisel kasutatavaid neid termineid ja määratlusi, mis on olulised siinse töö uurimisteemat arvestades. Tõlke ja tõlketeenusega seotud mõisted on järgmised:

- **tõlkimine** (*translate*) – *lähtekeelse sisu* (2.3.2) kirjalikus vormis edasiandmine teises keeles, mille tulemus on *sihtkeelne sisu* (2.3.3);
- **tõlge** (*translation*) – selliste *protsesside* (2.1.4) kogum, mille tulemusena antakse *lähtekeelne sisu* (2.3.2) teises keeles kirjalikus vormis edasi *sihtkeelse sisu* (2.3.3) saamiseks;
- **tõlke töövoog** (*translation workflow*) – *protsessid* (2.1.4) või nende teatavad osad, mis on seotud *sihtkeelse sisu* (2.3.3) saamisega;
- **protsess** (*process*) – teatava eesmärgi saavutamiseks rakendatavate omavahel seotud ja koostoimivate tegevuste kogum;
- **toode** (*product*) – *protsessi* (2.1.4) lõpptulemus;
- **tõlketeenus** (*translation service*) – immateriaalne *toode* (2.1.5), mis on *kliendi* (2.4.3) ja *tõlketeenuse osutaja* (2.4.2) vahelise suhtluse tulemus (Eesti Standardikeskus 2015: 6–7).

Standardis toodud tõlke töövoog ja tehnoloogiaga seotud mõisted on järgmised:

- **tõlke ülekontrollimine** (*check*) – *tõlkija* (2.4.4) tehtav *sihtkeelse sisu* (2.3.3) läbivaatamine. Selle määratluse puhul on siinkirjutajale siiski ebaselge, kas tõlkija peab sihtteksti lähtetekstiga võrdlema või mitte, kuigi p. 5.3.2 (standardis lk 16) järgi võiks seda eeldada, sest kuidas muidu saab tõlkija tekstist välja jäänud osi (standardis *väljajätmissi*) märgata;
- **toimetamine** (*revision*) – *sihtkeelse sisu* (2.3.3) kakskeelne läbivaatamine, võrreldes seda *lähtekeelse sisuga* (2.3.2) ja veendudes, et see vastab kokkulepitud eesmärgile.

Märkusena on lisatud, et „termini „toimetamine“ sünonüümina kasutatakse mõnikord terminit „kakskeelne redigeerimine““;

- **erialane toimetamine** (*review*) – *sihtkeelse sisu* (2.3.3) ükskeelne läbivaatamine ja veendumine, et see vastab kokkulepitud eesmärgile.

Standardis on märkusena kirja pandud, et „termini „erialane toimetamine“ sünonüümina kasutatakse mõnikord terminit „ükskeelne redigeerimine““.

- **väljastusülevaatus** (*proofread*) – toimetatud *sihtkeelse sisu* (2.3.3) läbivaatamine ja *paranduste* (2.5.4) tegemine enne trükki (Eesti Standardikeskus 2015: 7–8).

Standardi punktis 2.4 on tõlketeenuse osutamises osalevate isikutega seotud järgmised mõisted:

- **keeleteenuse osutaja** (*language service provider*), LSP – keeleküsimumustega seotud teenuseid osutav isik või asutus;
- **tõlketeenuse osutaja** (*translation service provider*), TSP – erialast *tõlketeenust* (2.1.6) osutav *keeleteenuse osutaja* (2.4.1).

Standardi kohaselt on tõlketeenuse osutajad tõlkebürood, vabakutselised tõlkijad või asutusesisesed tõlkeosakonnad. Samuti on märkusena lisatud, et „*keeleteenuse osutaja* (2.4.1) on üldisem termin, hõlmates muid keelega seotud ja tugiteenuseid, kuid selle rahvusvahelise standardi kontekstis käsitatakse tõlketeenust osutavaid *keeleteenuse osutajaid* (2.4.1) tõlketeenuste osutajatena.

- **tõlkija** (*translator*) – isik, kes *tõlgib* (2.1.1);
- **toimetaja** (*reviser*) – isik, kes *toimetab* (2.2.6) *sihtkeelset sisu* (2.3.3), võrreldes seda *lähtekeelse sisuga* (2.3.2);
- **erialatoimetaja** (*reviewer*) – isik, kes vastutab *sihtkeelse sisu* (2.3.3) *erialase toimetamise* (2.2.7) eest;
- **väljastusülevaataja** (*proofreader*) – isik, kes vastutab *sihtkeelse sisu* (2.3.3) *väljastusülevaatus* (2.2.8) eest (Eesti Standardikeskus 2015: 9).

Standardi punktis 2.5 toodud tõlketeenuse protsessi haldamisega seotud mõistetest huvitab selle töö autorit vaid järgmine mõiste ja selle märkus:

- **parandus** (*correction*) – <tõlketeenus> meetmed, mida võetakse *sihtkeelses sisus* (2.3.3) esineva või *tõlkeprotsessiga* (2.1.4) seotud vea parandamiseks või selle rahvusvahelise standardi teatavale nõudele mittevastavuse parandamiseks, kui tõlketeenuse osutaja on kinnitanud sellele vastavust.

Märkusena on lisatud, et „parandusi tehakse üldjuhul siis, kui vea on leidnud tõlkija *sihtkeelse sisu* (2.3.3) *kontrollimisel* (2.2.5) või *toimetaja* (2.4.5), *erialatoimetaja* (2.4.6), *väljastusülevaataja* (2.4.7) või *klient* (2.4.3) või kui see on avastatud selle rahvusvahelise standardi rakendamise sise- või väliskontrolli käigus“ (Eesti Standardikeskus 2015: 10).

Alljärgnevalt vaadatakse üle ISO-standardis toodud tõlkeprotsessi põhiterminite tähendused:

- **tõlke ülekontrollimine** (*check*): „see ülesanne hõlmab vähemalt seda, et tõlkija ise vaatab sihtkeelse sisu läbi võimalike semantika-, grammatika- ja õigekirjavigade, väljajätmiste ja muude vigade suhtes, samuti tõlkeprojektiga seotud asjaomaste tingimuste järgimise tagamist. Tõlkija teeb enne töö väljastamist vajalikud parandused“;
- **toimetamine** (*revision*; toimetaja – *reviser*): „teenuseosutaja peab tagama sihtkeelse sisu toimetamise. Toimetajal, kes ei tohi olla sama isik kui tõlkija, peab olema jaotises 3.1.5 osutatud pädevus lähte- ja sihtkeeles. Toimetaja vaatab sihtkeelse sisu läbi lähtekeelset sisu silmas pidades ja kontrollib seda võimalike vigade ja muude probleemide suhtes ning veendub, et see vastab eesmärgile. See hõlmab lähte- ja sihtkeelse sisu võrdlust jaotises 5.3.1 loetletud aspektide suhtes“ (Eesti Standardikeskus 2015: 16).
- **erialane toimetamine** (*review*; erialatoimetaja – *reviewer*): siin „hindab erialatoimetaja sihtkeelse sisu sobivust kokkulepitud eesmärgi ja valdkonnaga ning soovib parandusi, mille viib sisse teenuseosutaja“ ning samuti „hinnatakse seda, kas valdkond on õige ja kas järgitud on asjaomaseid tekstitüübi tavasid“ (*ibid.*)
- **väljastusülevaatus** (*proofread*; väljastusülevaataja – *proofreader*): „toimetatud sihtkeelse sisu [...] läbivaatamine ja *paranduste* [...] tegemine enne trükki (Eesti Standardikeskus 2015: 8).

Käesoleva magistritöö jaoks on oluline ka ülevaatomata või toimetamata tõlget määratlev termin (ingl. *draft*), kuid seda tõlketeenuse standardis ei ole. Siinses töös on esialgse tõlke kohta kasutatud mõistet *tõlkemustand* (või ka *toortõlge*). Nimetatud tähendusele viitab oma määratluses ka Brian Mossop, kelle käsitluses on tõlkemustand (*draft translation*) 1) oma tõlgete toimetamisel (*self-revision*) „tõlge või selle osa, mida [teksti] algne tõlkija (*original translator*) pole veel üle vaadanud“, või muul juhul 2) „tõlge, mida pole teksti toimetav tõlkija üle vaadanud“ (Mossop 2010: 199).

Selles töös kasutatakse tõlkeid kontrolliva tegevuse kohta sõnu *ülevaatus* või *üle vaatama* (vastavalt *check* ja *checking*), mille tähendus „Eesti keele seletavas sõnaraamatus“ on „millegi korrasolekut kontrollima, nõuetele vastavust jms. kontrollivalt uurima“ (EKSS 2009 *sub* üle vaatama). Terminit *toimetama* kasutatakse selles töös üldiselt sõnade *ülevaatus* või *üle vaatamine* sünonüümina, kusjuures *toimetama/toimetamine* tähendab tõlkeid põhjalikult üle

vaatama ja veendumata, et tõlkes pole keele-, sisu- ega vorminguvigu. Töös kasutatud ingliskeelsete allikate tõlkimisel kasutatakse aga järgmisi eestikeelseid vasteid: *revise/revision* – toimetama/toimetamine, ja *check/checking* – üle vaatama/ülevaatus.

Toimetamisega seotud ebaselges ja ebaühtlases terminite kasutuses tundub siinkirjutajale valitsevat olukord, kus mõned, kes toimetamise mõisteid defineerida püüavad, kirjutavad sellest, kui raske või lausa võimatu on tõlkijal oma tõlget üle vaadata, samas kui teised lähenevad probleemile optimistlikumalt ning pakuvad omapoolseid selgitusi ja lahendusi. Nii tõlkeõppejõuna kui ka üle 30 aasta tõlkijana töötanud Geoffrey Samuelsson-Brown kasutab tema poolt tõlkijatele suunatud praktilises raamatus oma tõlgete toimetamisest rääkides terminit *proofreading* (Samuelsson-Brown 2010: 119), mille vaste ISO-standardis on tõlke ülekontrollimine (*checking*). Ta kirjutab, et *proofreadingut* võib pidada üheks tõlkeprotsessi keerulisemaks ülesandeks ja lisab, et õigekirja kontrollist sel puhul ei piisa, ning annab peaaegu pooleleheküljepikkuse nimekirja lihtsatest *proofreadingu* reeglitest. Siinkirjutaja nõustub täielikult Samuelsson-Browniga, kelle sõnutsi pole õigekirja kontrollimise programm mitte ainult vajalik, vaid asendamatu töövahend (Samuelsson-Brown 2010: 118). Teiste tõlkijate tööde üle vaatamiseks kasutab Samuelsson-Brown mõistet *checking*, millele standardis korrektne vaste puudub, kuna Samuelsson-Browni tekstist pole selgelt aru saada, kas protsess, mida tähistab sõna *checking*, hõlmab vaid sihtteksti ülelugemist või ka lähtetekstiga võrdlemist. Igatahes ta tõdeb, et teiste vigade märkamine on palju lihtsam kui enda vigade märkamine (Samuelsson-Brown 2010: 120), ja rõhutab, et sõnad *checking* ja *editing* tähendavad eri tegevusi. Neist esimese eesmärk on juhtida algteksti tõlkija tähelepanu faktivigadele ja ebajärjepidevustele, ning teine tähendab teksti ülevaatamist kindlal eesmärgil, ning on seotud rohkemaga, kui tõlkija tavaliselt teeb (Samuelsson-Brown 2010: 120). Sõnu *revise/revision/revising* ja *review* tema oma raamatus eraldi terminitena välja ei too, vaid kasutab neid *ülevaatamise* tähenduses. Sama on ka sõnadega *edit* ja *editing*, mida ta kasutab nii teiste kui ka oma tõlgitud tekstide ning ka lähteteksti muutmise (*pre-translation editing*) kohta. Näiteks on sõna *editing* tõlkimisoskuste skeemil koos sõnaga *proofreading* küll eraldi välja toodud (Samuelsson-Brown 2010: 2), aga sõna *editing* kohta raamatus eraldi terminimääratlust siiski pole.

Võrreldes Samuelsson-Browniga on tõlkijate koolitaja ja tõlkeuuriija Joanna Drugan oma tõlkevaliteediteemalises raamatus (vt ka tõlkevaliteedi peatükki 1.2) kasutanud rohkem tõlgete ülevaatussega seotud termineid. Nimetatud terminid ja määratlused toob ta välja raamatu lõpus vastava peatüki märkustes (vt Drugan 2013: 197–198), rõhutades kohe

avalauses, et „need [kvaliteedikontrolli, *quality control*, *QA*] eri protsessid on eraldiseisvad, kuid neid aetakse sageli omavahel segi“. Drugani määratlused põhinevad Brian Mossopil ja Bert Esselinkil (*ibid.*). Drugani põhjal tähendab *editing* sihtteksti üle vaatamist sihtkeeles, kuid lähteteksti vaatamata, parandades vead või muutes teksti nii, et see vastaks paremini teksti kasutusotstarbele, mille ISO-standardi vaste võiks olla *ükskeelne redigeerimine* (*review*). Tarbetõlgete toimetamist silmas pidades tähendab Drugani *proofreading* sihtteksti ülelugemist, et teha viimased parandused, mille vaste standardis on samuti *proofread* ehk väljastusülevaatus. Sõna *review* tähendab Drugani raamatus ülevaatus, mille teeb erialaspetsialist, kes vaatab üle sihtteksti sisu, et selles poleks sisu- ega terminivigu, või ka seda, et *review* ajal hinnatakse sihtteksti panust vastavasse valdkonda, täpsust jne. Kõik see on eestikeelses ISO-standardis erialatoimetamine (*review*). Sõna *revision* on Drugani järgi sihtkeelse tõlkemustandi (*draft*) võrdlus lähtetekstiga, et leida vead ja veenduda, et sihtteksti sisu vastaks paremini teksti kasutusotstarbele, ning vajadusel teha ettepanekuid muudatuste tegemiseks. Eesti standardi järgi võiks selle termini vaste olla toimetamine (*revision*), kuid nagu eespool juba kirjutatud, pole normdokumendis tõlkemustandit tähistavat terminit *draft*. Sõnu *check/checking*, mis standardis tähendab tõlke üle kontrollimist tõlkija poolt, Drugan eraldi terminina ei kasuta, rakendades seda vaid tähenduses *üle vaatama/ülevaatus* või *kontroll/kontrollima*.

Antwerpeni Ülikooli (Universiteit Antwerpen) õppejõud ja tõlgete toimetamisest uuringuid teinud Isabelle Robert (vt 1.5. Varasemad uurimused tõlgete toimetamisest) annab ühes oma tõlgete toimetamise protseduure käsitlevas uuringus („Translation Revision Procedures: An Explorative Study“) üsna põhjaliku ja täpse ülevaate tõlketeaduses kasutatavatest terminitest. Tõlgete toimetamisega seotud terminite tutvustamisel võtab Robert arvesse seda, millist teksti toimetatakse (tõlge *vs.* mitte tõlge) ja kes on selle toimetaja (tõlkija *vs.* mitte tõlkija), kusjuures ta ise kasutab toimetamise kohta verbi *revise*. Toimetamisega seotud terminite loetlemisel toob ta esmalt välja need terminid, kui tõlketeksti toimetaja on tõlkija (Robert 2008: 6):

- *checking* (Graham, 1989);
- *evaluation* või *Content comparison and control* (Sager, 1994);
- *proof reading (own work)* (Samuelsson-Brown, 1993);
- *revision* (Gillaerts, 1993 [...]; Sager, 1994; Pena ja Hernández Guerrero, 1994 [...], Lorenzo, 2002 [...], Breedveld, 2002 [...]; Yi-yi Shih, 2006);
- *self-correction* (Mizón ja Diéguez, 1996);

- *self-revision* (Sedon-Strutt, 1990; Mossop, 1992, 2001, 2007; Horguelin ja Brunette, 1998 [...]; Yi-yi Shih, 2006).

Kui aga tõlketeksti toimetaja pole tõlkija, kasutatakse Robert' andmetel tõlketeaduses järgmisi termineid (Robert 2008: 6–7):

- *bilingual revision* (Horguelin ja Brunette, 1998 [...]; Brunette, 2003 [...]);
- *checking* (Graham, 1989; Samuelsson-Brown, 1993);
- *other-revision* (Mossop, 2007, kasutab ka terminit *revision*);
- *revision* (Arthern, 1983; Mossop, 1992, 2001, 2007; Gillaerts, 1993 [...], Sager, 1994; Pena ja Hernández Guerrero, 1994 [...]; Gile, 1995; Horguelin ja Brunette, 1998 [...]; Rochard, 1999, 2002, 2004 [...], Brunette, 2000, 2002, 2003, 2007a, 2007b; Newmark, 2001; Lorenzo, 2002 [...]; Hine, 2003; Brunette, Gagnon ja Hine, 2005; Chakhachiro, 2005; Yi-yi Shih, 2006; Parra Galiano, 2007; Martin, 2007; Prioux and Rochard, 2007);
- *revision of translation work* (Sedon-Strutt, 1990);
- *translation revision* (Künzli, 2005b, 2006a [...], 2006b, 2006c, 2007a, 2007b; Yi-yi Shih, 2006).

Samas artiklis toob Robert välja ka terminid, paljud neist prantsuskeelsed, mida tõlketeadlased kasutavad näiteks siis, kui tõlget toimetab tõlkepartner, inimeste grupp või klient (Robert 2008: 7). Samuti toob ta välja terminid, mida kasutatakse funktsioonist lähtuvalt – pragmaatiline vs. didaktiline. Robert viitab ka Mossopile, kes eristab ükskeelset (*unilingual re-reading*) ja võrdlevat ülelugemist (*comparative re-reading*). Esimesel juhul tõlget lähtetekstiga ei võrrelda, teisel aga võrreldakse, mida Robert' järgi nimetasid Brunette, Gagnon ja Hine (2005) ükskeelseks (*monolingual revision*) ja kakskeelseks toimetamiseks (*bilingual revision*) (Robert 2008: 7). Lisaks toob Robert välja ka Mossopi käsitluse sellest, et tõlketekste saab toimetada osaliselt või täielikult, mis aga Louise Brunette'i arvates pole võimalik, kuna tema sõnul hõlmab nii didaktiline kui ka pragmaatiline toimetamine alati kogu teksti (Robert 2008: 7). Edasi vaatleb Robert ka neid termineid, mida kasutatakse siis, 1) kui tekst pole tõlge ja seda toimetab selle teksti kirjutaja, või 2) kui tekst pole tõlge ja seda ei toimeta selle teksti kirjutaja.

Üks populaarsemaid autoreid, kellele tõlgete toimetamist käsitlevates teadustöödes jm selleteemalistes materjalides viidatakse, on eespool korduvalt mainitud Brian Mossop – nelikümmend aastat tõlkijana, kuid praegu tõlkeõppejõuna ning tõlkimise teemadel (sh tõlgete toimetamisest) kirjutav kanadalane, kelle tõlgete toimetamist käsitlev raamat „Revising and

Editing for Translators“ (Mossop 2010) tundub olevat saavutanud lausa menuki staatuse. Nimetatud raamatut lugedes tuleks aga arvestada kahe põhitermini – *editing* ja *revising* – tähendusega. Näiteks kasutab Mossop terminit *editing* vaid teksti kohta, mis pole tõlge ning sõna *editing* tähendab seega mittetõlkelisest tekstist probleemide leidmist, seejärel selle teksti parandamist (*correcting*) ja paremaks muutmist (*improving*) (Mossop 2010: 1). Terminit *revising* kasutatakse aga just tõlkemustandi (*draft translation*) kohta, kuid selle sisu on võrreldes terminiga *editing* sama (Mossop 2010: 1).

Mossopi käsitluses tähendavad tõlketeksti osaline ja täielik toimetamine järgmist:

- osaline toimetamine (*partial revision*)³:
 - 1) vaadatakse üle ainult mingi osa tõlkest, mitte kogu tõlge,
 - 2) tõlke üle vaatamisel arvestatakse ainult teatud parameetreid (Mossop 2010: 201).
- täielik toimetamine (*full revision*):
 - 1) vaadatakse üle kogu tõlge, mitte ainult mingi osa tõlkest,
 - 2) tõlke üle vaatamisel arvestatakse kõikide parameetritega (Mossop 2010: 199),

Joanna Drugan aga eristab kahte osalist toimetamist (Drugan 2013: 198):

- 1) väljavõtteline toimetamine (*sampling*) – sihtteksti osaline ülevaatamine, milles vaadatakse üle ainult *kokku lepitud* tekstiosad (nt 1000 esimest sõna või 10% tekstist),
- 2) pisteline toimetamine (*spot-checking*) – sihtteksti osaline ülevaatamine, milles vaadatakse üle ainult *juhuslikult välja valitud* tekstiosad.

Mossop märgib ära, et kuigi *editing* ja *revising* on omavahel seotud, on neil olulised erinevused. Näiteks kui tõlketeksti toimetaja (*reviser*) otsib tekstist tõlkevigu (Mossop 2010: 1), siis *editor* tegeleb teksti sõnastuse muutmise (Mossop 2010: 4). Siiski, kui raamatu esilehtedel tutvustatud põhiterminid on üsna üheselt defineeritud, siis raamatu lõpus, viiendas lisas olevas sõnastikus (Mossop 2010: 198–204) võib ühel toimetamisega seotud terminil olla mitu tähendust ja see sõltub kontekstist (nt vt *check* lk 198). Sõnastiku eessõnas nendib Mossop, et kuigi mittetõlkeliste tekstide toimetamise (*editing*) kohta on arvukalt kirjandust, siis terminid pole kaugeltki standardiseeritud. Ta lisab, et „inglise keeles on [tõlketekstide] toimetamise (*revision*) kohta väga vähe kirjandust“, ja tõdeb, et selleski kasutatakse termineid ebajärjepidevalt (Mossop 2010: 198).

³ Ühe Eesti Tõlkebüroode Liitu kuuluva tõlkebüroo juhatuse liikme sõnul Eesti tõlkebüroodes tõlketekstide osalist toimetamist ei rakendata.

Brian Mossopi arvates on tõlkija põhiülesandeks lugejale algteksti mõtte edastamine (Mossop 2010: 2) ning kui mittetõkeliste tekstide toimetajad (*editor*) ja tõlketekstide toimetajad (*reviser*) teevad teksti parandamise ja paremaks muutmise tööd korralikult, siis on tulemuseks vastuvõetava kvaliteediga tõlge (Mossop 2010: 22). Mossopi arvates tuleks aga ISO-standardi määratlustes arvesse võtta kahte olulist asja: 1) kvaliteet on alati seotud vajadustega. Ta väidab, et pole olemas absoluutset kvaliteeti, sest erinevatele töödele kehtivad erinevad kvaliteedikriteeriumid, sest tekstid peavad vastama erinevatele vajadustele (2010: 22); 2) vajadused pole ainult kindlaks määratud vaid need on ka eeldatavad, ning Mossopi sõnul on tõlkes kõige tähtsam eeldatav vajadus täpsus (*accuracy*) (Mossop 2010: 23). Mossop kirjutab, et „tõlketeenust kasutatavad inimesed ei palu täpset tõlget, vaid nad eeldavad, et tõlge on täpne“ ning „tõlketekstide toimetajate põhiülesanne ongi tõlke täpsuse tagamine“ (*ibid.*). Siiski möönab Mossop, et nii nagu ei tähenda teksti toimetamine (*editing*) teksti ümberkirjutamist (*rewriting*), ei tähenda ka tõlketeksti toimetamine (*revising*) tõlke uuesti tõlkimist (*retranslating*) (Mossop 2010: 24).

Termineid *check* ja *checking* defineerib Mossop järgmiselt: 1) üle vaatama (*revise*); 2) vigade kindlaks tegemine, kuid mitte ilmingimata nende parandamine. Kui aga võrrelda Mossopi määratlusi Eestis kehtiva tõlketeenuse standardis olevaga, siis Mossopi *self-revision* tähendab Eesti ISO-standardis *tõlke ülekontrollimist (check)*, mida teeb tõlkija, ning *other-revisioni* vaste ISO-s on *toimetamine (revision)*, mida teeb teine isik kui tõlkija. Mossopi *review* võiks aga peaaegu sobida hästi Drugani ja ISO vastava määratlustega, mis Mossopi järgi tähendab „erialaspetsialistipoolset käsikirja üle vaatamist, et teha kindlaks teksti panus vastavasse valdkonda, teha teema käsitlemisel soovitusi teksti täiendamiseks (*addition*) või kustutamiseks (*subtraction*), või teha kindlaks sisu- või terminivead“ (Mossop 2010: 202). Ainus erinevus termini *review* määratlemisel on see, et Mossop räägib käsikirja (*manuscript*) üle vaatamisest, teised aga viitavad tõlketekstile.

Kui tõlketeadlased ja tõlketeenuse osutajad kasutavad tõlgete toimetamise kohta eri termineid, siis siinkirjutaja arvates on tõlketeenuseid normivas rahvusvahelises tõlketeenuste ISO-standardis kasutatud terminite ja määratluste *reaalselt* kasutusele võtmine nii tõlketeadlaste kui ka tõlketeenuse osutajate poolt kindlasti üks hea võimalus praegust terminoloogilist ebaselgust ja ebahütlust korrastada. Selle kohta, kas ja kuidas on 2015. aastal Eestis jõustunud tõlketeenuse standard Eestis asuvate tõlketeenuse osutajate määratlusi nende tõlketeenuste nimekirjades mõjutanud (ehk millises sõnastuses tõlketeenuseid kliendile pakutakse), pole siinkirjutajale teadaolevalt veel keegi uurinud, kuigi see oleks

hetkeolukorrast ülevaate saamiseks igati tervitatav kõikide tõlkeprotsessi kaasatud poolte jaoks.

1.2. Tõlgete toimetamise parameetrid, protseduurid ja põhimõtted

Selles peatükis tutvustatakse tõlketekstide toimetamise parameetreid, protseduure ja põhimõtteid, mis aitavad tõlkijatel oma tõlkeid nii teadlikumalt kui ka tõhusamalt toimetada. Loodetavasti on sellest peatükist kasu ka neil tõlkijatel, kellel on juba oma väljakujunenud toimetamispehõimõtted ja/või hästi toimiv toimetamisrutiin, sest siin tutvustatakse nii neid tõlgete toimetamise protseduure, mis on mõeldud tõlkija oma tõlketekstide, kui ka teiste tõlkijate tõlgitud tekstide toimetamiseks.

Jättes kõrvale Eestis kehtivas tõlketeenuse standardis toodud toimetamisega seotud täpsed terminid ja nende määratlused tõlkeprotsessis (st tõlke ülekontrollimine, toimetamine ja erialane toimetamine, ka ükskeelne redigeerimine; vt standardis lk 8–9), võib tõlgete toimetamist üldiselt defineerida kui tõlketeksti muutmist ja/või parandamist tõlkija enda või toimetaja poolt, et tõlke kvaliteeti paremaks muuta. Brian Mossopi nüüd juba kümme aastat tagasi esitatud küsimus, „kas on olemas ühte kindlat [tõlgete] toimetamise meetodit, mis tagab hea [tõlke] kvaliteedi“ (Mossop 2007: 15), on äratanud mitmete tõlketeadlaste jt huvi (vt p. 1.5. Varasemad uurimused tõlgete toimetamisest). Mossopi küsimuse mõte seisnes selles, kas tõlgete toimetamisprotseduurid on olulised, kuidas need toimetamist mõjutavad, ning milline toimetamisprotseduur tagab parima tulemuse. Tõenäoliselt huvitab Mossopi küsimuse vastus kõiki praktiseerivaid tõlkijaid, loodetavasti ka tõlketudengeid. Käesoleva magistr töö uurimuse põhjal on ühest ja lõplikku vastust Mossopi küsimusele raske anda, kuna siinse töö empiirilise uurimuse põhieesmärk on erinev, kuigi tõlketudengite tõlketööde ja küsimustike vastuste põhjal on siiski võimalik teatud järeldusi teha. Konkreetsemaid vastuseid oleks tõlketudengite näitel saanud siis, kui sama tõlketeksti toimetamisel oleksid eri grupid eri toimetamisprotseduure rakendanud. Sellest, kui lähedal on tõlketeadlased Mossopi küsimuse vastusele ning mida tõlgete toimetamisega seotud teadusuuringutes on leitud, saab lugeda magistr töö peatükis 1.5. (Varasemad uurimused tõlgete toimetamisest).

Geoffrey Samuelsson-Browni arvates peaks ideaalis tõlkija töö üle vaatama tõlkija kolleeg (Samuelsson-Brown 2010: 104). Tõlketeksti ülevaatamine on tema sõnul luksus, mida saavad endale lubada vaid tõlkijad, kes töötavad grupis või teevad koostööd (*ibid.*). Lisaks

sellele, et tema arvates on oma tõlke üle vaatamine väga raske, ütleb ta, et „[tõlkija] näeb seda, mida tahab näha“. Samuelsson-Brown väidab ka, et oma tõlke ülevaatamine on väga subjektiivne (Samuelsson-Brown 2010: 114) ja et kui anda tõlge sõltumatule toimetajale, hinnatakse tõlget objektiivsemalt (Samuelsson-Brown 2010: 104). Ta soovib, et kui kolleeg ei saa sinu tõlget üle vaadata, siis võiks panna tõlke eemale nii kauaks kui võimalik, enne kui hakata oma tõlget ise üle vaatama, et siis värske pilguga tõlge üle vaadata (Samuelsson-Brown 2010: 114). Oma tõlke üle vaatamise kohta kasutab ta terminit *checking* (vrd ISO-standardis *tõlke ülekontrollimine*; Eesti Standardikeskus 2015: 7) (Samuelsson-Brown 2010: 119).

Optimistlikumad autorid keskenduvad pigem sellele, et otsida lahendusi ja välja töötada konkreetseid tõlgete toimetamise protseduurid vm meetodid ja põhimõtted, mis aitaksid tõlkijatel oma tõlkeid tõhusamalt toimetada. Selliseid tõlketeksti näitajad või tunnuseid, mida toimetajad teksti toimetamisel üle vaatavad, nimetatakse toimetamisparameetriteks. Brian Mossop ütleb, et „toimetamisparameetrid on asjad, mida toimetaja üle vaatab – vealiigid“ (Mossop 2010: 125). Kuna tema arvates oleks põhjalik loetelu asjadest, mis võivad tõlkimisel valesti minna, väga pikk, oleks mugav omada mõistlikult lühikest vealiikide nimekirja, ning selleks ongi Mossop välja töötanud järgmised 12 parameetrit, mis on jaotatud nelja põhigruppi (A, B, C, D) (vt Mossop 2010: 125):

Grupp A: tähendusülekanne probleemid (täendusülekanne, *transfer*)

1. Kas tõlge kajastab lähteteksti mõtet? (täpsus, *accuracy*)
2. Kas mõni mõtte osa on välja jäetud? (täielikkus, *completeness*)

Grupp B: sisuprobleemid (sisu, *content*)

3. Kas mõtete järjestus on loogiline? Kas tekstis on mõttetusi või vastuolusid? (loogika, *logic*)
4. Kas tekstis on fakti-, sisu- või matemaatilisi vigu? (faktid, *facts*)

Grupp C: keele- ja stiilprobleemid (keel, *language*)

5. Kas tekst on sujuv? Kas lausete vahelised seosed on arusaadavad? Kas lause osade vahelised seosed on arusaadavad? Kas tekstis on kohmakaid ja raskestiloetavaid lauseid? (sujuvus, *smoothness*)
6. Kas keel on tõlke kasutajate ja nende kasutuse jaoks sobilik? (kohandamine, *tailoring*)
7. Kas stiil sobib teksti liigiga? Kas on kasutatud õiget terminoloogiat? Kas kasutatud fraseologismid kattuvad nendega, mida kasutati samateemalistes algupärastes sihtkeelsetes tekstides? (allkeel, *sub-language*)

8. Kas kõik sõnakombinatsioonid on idiomatilised? Kas tõlge järgib sihtkeele retoorilisi eelistusi? (idioon, *idiom*)

9. Kas on järgitud grammatika-, õigekirja- ja kirjavahemärgireegleid ning stiiljuhust ja nõuetekohast kasutust? (tehnilised aspektid, *mechanics*)

Grupp D: vormingu probleemid (vorming, *presentation*)

10. Kas on probleeme teksti asetusega lehel (reavahe, taandread, veerised jne)? (küljendus, *layout*)

11. Kas on probleeme tekstivorminguga: paks kiri, allajoonimine, kirjatüüp, kirjasuurus jne? (tüpograafia, *typography*)

12. Kas on probleeme sellega, kuidas dokument kui tervik on struktureeritud: leheküljenumbriid, päised, jalused, sisukord jne? (struktuur, *organization*) (Mossop 2010: 125–126).

Kirsten Wølch Rasmussen ja Anne Schjoldager nendivad, et mitmed tõlketeadlased kasutavad Mossopi käsitlusele sarnaseid parameetreid, kuigi nimetused ja keerukuse aste võivad mõnevõrra erineda (Rasmussen ja Schjoldager 2011: 93). Nad toovad välja, et näiteks nimetatakse Mossopi tähendusülekannet (*transfer*, A) täpsuseks (*accuracy*) (hoolimata täielikkusest), ja Mossopi keelt (*language*, C) vahel ka korrektseks keelekasutuseks, läbipaistvuseks, tooniks, loetavuseks, funktsionaalsuseks vm (*ibid.*). Ja kuigi Mossopi parameetreid on kasutatud paljudes tõlkeprotsessi uurimistöodes (vt ka p. 1.5. Varasemad uurimused tõlgete toimetamisest), rõhutab ta, et tema parameetrite loetelu pole siiski kontrollnimekiri, mida päris toimetamistöös kasutada, sest tõenäoliselt ei hakata ühte lauset 12 korda üle vaatama (Mossop 2010: 126). Mossop arvates on tema nimetatud parameetritest kõige tähtsam tõlke täpsus (*accuracy*) ja see on tema sõnul rangelt seotud teksti mõttega (*ibid.*).

Siinkirjutaja kogemuse põhjal eksivad aga eeskätt vähese tõlkekogemusega tõlkijad neljanda grupi (D) parameetrites, justkui polekski vorming tõlketeksti osa. Kehtivas tõlketeenuse ISO-standardis on aga selgelt kirjas, et tõlkimine hõlmab muuhulgas ka vormistust (vt standardi p. 5.3.1, Eesti Standardikeskus 2015: 15–16). Ka Mossop nendib, et vilets vorming tekitab väga halva mulje ja innustab kliente mujale minema (Mossop 2010: 139).

Eelnimetatud 12 parameetrit arvesse võttes toob Mossop oma raamatus välja ka ühe seitsmepunktilise tõlgete toimetamisprotseduuri näidisjärjestuse, kus on konkreetselt kirjas, mida ja millises järjekorras peaks tõlgete toimetamisel tegema. Mossopi ütleb, et „kuigi

peaaegu kõik toimetamisega seotud arutelud keskenduvad [tõlgete] vealiikidele, mida toimetaja peaks [tõlketekstist] otsima – parameetritele“, siis tema arvates sellest ei piisa, kuna „[tõlgete] toimetamisel pole oluline teada ainult seda, *mida otsida*, vaid ka seda, *kuidas seda otsida*“, lisades, et „ilmselgelt ei saa [tõlke] viga parandada, kui pole seda leitud“ (Mossop 2010: 151). Mossopi hinnangul võiks nimetatud seitsmepunktilist toimetamisprotseduuri rakendada tekstide puhul, mida kasutatakse veel aastaid, või mida kasutatakse tähtsate otsuste tegemisel (Mossop 2010: 158). Mossopi arvates on „ideaalne, kuid pikk [tõlgete toimetamise] toimingute järjestus“ ehk kuidas tõlkevigu otsida, järgmine:

1. Loe läbi kogu tõlge, vaadates üle teksti loogika, sujuvuse, kohandamise, allkeele ja idioomid, kuid samuti tähenduse mõttes olulised tüpograafia ja kirjavahemärkide kasutusega seotud aspektid.
2. Tee võrdlev ülevaatus [vaadatakse ka lähteteksti] teksti täpsuse ja täielikkuse kontrollimiseks. Kui klient tahab, et tõlke küljendus vastaks lähtetekstile, siis kontrolli samaaegselt ka seda.
3. Loe kogu tõlge algusest lõpuni läbi, et kontrollida tehnilisi aspekte (v.a. õigekiri), küljendust, terviklikkust ja mistahes keelevigu, mis tekkisid 1. ja 2. etapis.
4. Kontrolli eraldi arve, kui need on tekstis olulised.
5. Vaata üle teksti struktuur.
6. Kui kõik parandused on tehtud, kontrolli õigekirja, juhuks kui oled teinud uusi vigu.
7. Vajuta „Control“+, „S“ veendumaks, et oled kõik muudatused salvestanud (Mossop 2010: 159).

Tõlkijatele, kes oma tõlkeid ise üle vaatavad, soovitab Mossop alustada õigekirjakontrollist (Mossop 2010: 158). Mossop ütleb ka, et „seitsmes punkt on oluline tõlke mistahes toimetamisprotsessis“ ning tuletab meelde, et enne tõlketeksti saatmist kliendile peab veenduma, et kliendile saadetakse toimetatud tõlke viimane, kõikide parandustega tõlketekst. Kui aga pole vaja väga põhjalikku ülevaatus teha, pakub Mossop välja järgmised, tõlgete toimetamise lühemad protseduurid:

- A. Oma tõlgete toimetamisel tee ükskõik millist kontrolli juba tõlkemustandi koostamisel, ja lõpuks kontrolli ka õigekirja.
- B. Vaata üle vormingu parameetrid. Loenda paragrahve ja loetelude punkte veendumaks, et midagi tähtsat ei puudu. Pööra erilist tähelepanu pärisnimedele, kuupäevadele ja teistele arvudele.

- C. Loe tõlketeksti üks kord, kontrollides selle sisu, keelt ja vormingut. Vaata lähteteksti vaid juhul, kui on vaja loogika probleeme selgitada.
- D. Tee tõlketekstile üks kord võrdlev ülevaatus [st vaadatakse ka lähteteksti]. Ära peatu stiili muudatuste tegemiseks (sujuvuse, kohandamise ja allkeelega probleemid). Kontrolli ainult suuri keelevigu, kui neid leiad, ning kontrolli õigekirja. Ära kasuta seda protseduuri, kui tekst pole sinu emakeeles. [...] Sel juhul peaks kasutama varianti C või E.
- E. Loe teksti kaks korda, üks ükskeelne [lähteteksti vaatamata] ja üks võrdlev [st vaadatakse ka lähteteksti] ülevaatus, seda sulle sobivas järjekorras (Mossop 2010: 159–160).

Kui tõlkija on endale selgeks teinud, milliseid parameetreid peab tõlketeksti toimetamisel järgima ja milline toimetamisprotseduur aitab tõlkevigu leida, on oluline ka teada, kas teksti siiski parandada. Selleks võib järgida Mossopi toimetamispõhimõtteid (vt Mossop 2010: 155–158), millest kahe esimese põhimõtte puhul on paranduse tegemine kindlasti vajalik. Mossopi kirjapandust on siinkirjutaja teinud järgmise lühikokkuvõtte:

1. Parandus on kindlasti vajalik siis, kui tõlge pole ilma lähteteksti vaatamata arusaadav.
2. Parandus on vajalik siis, kui lausest arusaamiseks on seda vaja kaks korda lugeda.
3. Hoidu täiuslikkusest! Oluline pole see, kas teksti on võimalik paremaks muuta, vaid kas parandus on vajalik. Kui kaheldakse, kas muuta teksti või mitte, soovib Mossop seda mitte teha ja jätkata tööd.
4. Ära tee toimetamisel uut tõlget! Võimalusel tee väikseid muudatusi olemasolevasse teksti. Oma tõlketekste toimetavatele tõlkijatele, kes tõlgivad oma emakeelest võõrkeelde, soovib Mossop kahtlase lause puhul lähteteksti lause ümber sõnastada, ning teha ümbersõnastuse alusel uus tõlkelause.
5. Hoidu uutest vigadest, mis võivad tekkida teisi vigu parandades (*ibid.*).

Täiendav 20punktiline tõlketekstide toimetamispõhimõtete kokkuvõte on Mossopi raamatu lõpus (vt Mossop 2010: 182).

Kuigi siinkirjutaja on veendunud, et täpsed tõlgete toimetamisparameetrid, -protseduurid ja -põhimõtted ning nende rakendamine tõlkijate igapäevatoos aitavad kindlasti tõlkekvaliteeti parandada, ei saa tõlkekvaliteedi tagamisel alati toimetamisele loota, kuna tõlgete toimetamist (sh selle kvaliteeti) mõjutavad mitmed tegurid (nt aeg ja maksumus). Nii toob Isabelle Robert viitega Paul A. Horguelinile ja Louise Brunette'ile ning Alexander Künzlile välja, et lisaks õigustatud muudatustele (*justified changes*) ja alatoimetamisele (*under-revision*) [vigade

mittemärkamine] eristavad eelnimetatud autorid ka liigtoimetamist⁴ (*hyper-revision*), mis tähistavad muudatusi, mis ei mõjuta tõlkekvaliteeti ei positiivselt ega negatiivselt, ning ületoimetamist (*over-revision*), mis tähendab uute vigade tekitamist (Robert ja Van Waes 2014: 310). Neist viimasele ohule pööras oma toimetamispõhimõtetes tähelepanu ka Brian Mossop (vt Mossop 2010: 157). Tõlgete alatoimetamise tulemuseks on toimetajapoolsed näpuvead, liigtoimetamisel mittevajalike muudatuste tegemine ja ületoimetamisel muudatused, mis on valed (Allman 2007: 11). Mossopi üks soovitustest selliste ala-, liig- ja ületoimetamiste puhul on endalt küsida, kas see muudatus on õigustatu“ (Mossop 2010: 176). Ta tõdeb, et vähese kogemusega toimetajate peamine viga on ületoimetamine, mitte alatoimetamine ning et toimetajad võiksid võtta eeskuju arstide Hippokratese vandelt – ära tee kahju (Mossop 2010: 177). Samuti tuleb teiste tõlgitud tekstide toimetamisel arvestada isikutevaheliste aspektidega. Ta möönab, et kui oma tõlke toimetamisel on mittevajalike muudatuste tegemine lihtsalt ajaraiskamine, siis teiste tõlgete toimetamisel võivad sellised muudatused kaasa tuua keerulisi isikutevahelisi suhteid (Mossop 2010: 175). Seetõttu soovitabki Mossop teiste tõlgete toimetamisel mittevajalike muudatuste tegemisega ettevaatlikum olla (*ibid.*).

A. Helene Ipsen ja Helle Vrønning Dam (Aarhusi Ülikool, Aarhus University) arvavad, et ideaalse toimetamisprotseduuri üle toimuvate arutelude peamised küsimused on seotud: 1) ükskeelsete [(ingl. *monolingual* või *unilingual*)] ja võrdlevate [(ingl. *comparative* või *bilingual*)] toimetamistoimingute optimaalse järjestusega, ning sellega, 2) millist toimingut valida juhtudel, kui aeg ja raha võimaldavad neist toimingutest ainult ühte – kas peaks siis rakendada ükskeelset või kakskeelset lugemist (Ipsen ja Dam 2016: 145). Autorid toovad välja, et John Graham (1989) ja Daniel Gile (1995/2009) pakkusid välja üheetapilise protseduuri, mis sisaldab ükskeelset tõlke toimetamist võimalusega vaadata ilmselgete probleemide korral lähteteksti. Ipsen ja Dam jätkavad, et „suurem osa teistest autoritest soovivad toimetamisprotseduure, mis koosnevad kahest või rohkemast etapist, ning toovad näiteks välja, et Michel Rochard (1999), Jonathan Hine (2003) ja Geoffrey Samuelsson-Brown (1993) on soovitanud kasutada ükskeelset tõlke ülevaatus, millele järgneb kakskeelne ülelugemine. Autorid nimetavad ka Mossopi seitsmeetapilist toimetamisprotseduuri (vt eespool) ja toovad välja, et Mossopi arvates tuleks alustada (puhtalt) ükskeelse lugemisega, millele järgneb kakskeelne toimetamine. Samuti toovad Ipsen ja Dam välja Paul A. Horguelini ja Louise Brunette'i (1998) mitmeetapilise toimetamismudeli, mis erineb teiste

⁴ Magistritöö autori välja pakutud eestikeelne tõlkevaste.

autorite ettepanekutest toimetamistoimingute järjestuse poolest. Nimelt, Horguelini ja Brunette'i järgi peaks tõlkija alustama ainult lähteteksti lugemisega ja seejärel tegema kakskeelse toimetamise, ning kui need toimingud on tehtud, peaks tegema ükskeelse ülevaatusena. Eelnevat kokku võttes kinnitavad Ipsen ja Dam, et kui Horguelin ja Brunette välja jätta, soovivad enamik autoreid alustada toimetamisprotsessi tõlke hoolika ülevaatusena, ja lähteteksti mitte, või ainult aeg-ajalt vaadata. Tõlgete toimetamise algfaasis tõlkele või sihttekstile omistatud ülimuslikkust selgitavad Ipsen ja Dam sellega, et sel moel saab vältida lähteteksti võimalikku mõju, ning alustades tõlke lugemisega, annab toimetajale suurepärase võimaluse tõlget selle lugeja seisukohast näha (Ipsen ja Dam 2016: 145).

1.3. Toimetamisest tõlkekvaliteedis

Tõlgete toimetamine on tõlkeprotsessis väga oluline etapp ja selle eesmärk on tõlketeksti paremaks, kvaliteetsemaks muutmiseks. Lisaks konkreetsetele tegevustele nagu oma tõlgete toimetamine, aitavad tõlke kvaliteeti tagada ka vähem või rohkem kaudsemad meetmed nagu tõlkija värbamine ja tema tööülesannete kindlaksmääramine; normdokumendid (sh stiilivihikud), tõlkijale tagasiside andmine, tõlkija koolitamine; infotehnoloogiaalased teadmised (sh tõlkeabiprogrammide kasutamise oskus) jne. See tähendab, et tõlkekvaliteeti saab panustada nii enne tõlkima hakkamist, tõlkimise ajal kui ka pärast tõlke valmimist. Sellest, mida peaks tõlkija tõlkekvaliteedist ja selle tagamisest veel täpsemalt teadma, kirjutatakse alljärgnevas osas.

Kuigi tõlkekvaliteet on tõlketeaduses rohkesti tähelepanu pälvinud, selgus sellekohaseid materjale lugedes tõsiasi, et asjaosalised pole suutnud leida üksmeelt meetodites, mis aitaksid objektiivselt ja usaldusväärselt hinnata, mis on *hea* (kvaliteetne) ja mis *halb* (ebakvaliteetne) tõlge. Rahvusvahelise Standardiorganisatsiooni (ISO) Eesti standardi *EVS-ISO 9000:2015 Kvaliteedijuhtimissüsteemid. Alused ja sõnavara* kohaselt on kvaliteet (*quality*) määr, milleni objekti olemuslike karakteristikute kogum täidab nõudeid⁵. Nõude all mõistetakse vajadust või ootust, mis on avaldatud, üldiselt eeldatav või kohustuslik. Kuigi *kvaliteet* võib olla sõnastikus või standardis otseselt defineeritav ja sellest lähtuvalt mõistetakse, mis on kvaliteetne tõlge (vs. halb tõlge), siis tõlkekvaliteedi ja selle hindamise osas selgus puudub. Üks esimesi, kes hakkas kvaliteedi hindamisega kirjalikus (ja suulisel)

⁵ ESTERM. 2017. *Quality*. Kättesaadav <http://termin.eki.ee/ui/esterm/get.php?i=et&v=kvaliteet> (19.04.2017)

tõlkes tegelema, oli Daniel Gile, kes rääkis avalikult vigadest ja vahelejätmistest (*omissions*), ning eristas keele- (*linguistic errors*) ja tõlkevigu (*translation errors*) (Hansen, Chesterman ja Gerzymisch-Arbogast 2008: 255). Gile pakkus välja lausa matemaatilise valemi, milles kvaliteet koosneb isiklikest, pragmaatilistest, teksti sisestest ja välistest teguritest (Hansen jt 2008: 256). Hoolimata Gile'i jt püüdlustest leida tõlkekvaliteedi hindamiseks kindlaid viise, on „[tõlke]teoreetikud ja tõlkijad suures osas ühel meelel, et pole ühtegi objektiivset moodust kvaliteedi mõõtmiseks“ (Drugan 2013: 35). Drugan tõdeb, et lisaks sellele, et tõlkekvaliteedi mudelis pole omavahel suutnud kokku leppida tõlketeadlased, on lahkavumused ka teoreetikute ja tõlkijate vahel (Drugan 2013: 36). Samuti mõtiskletakse selle üle, „kuidas on võimalik hinnata eksameid ja parandada tõlkeid nii enesekindlalt, kuigi puudub objektiivne viis kvaliteeti mõõta, ning kokkulepitud juhised“ (Chesterman ja Wagner 2002: 88).

Kopenhaageni Majandusülikooli (Copenhagen Business School) õppejõud ja tõlkeuurija Gyde Hansen toob välja järgmised kvaliteedi mõiste mitteametlikud määratlused (Hansen jt 2008: 260):

- kvaliteet sõltub igäühe tajust (*individuaal perception*), sest igäüks defineerib kvaliteeti omamoodi ja need määratlused võivad märkimisväärselt erineda;
- kvaliteet sõltub kultuurist, kuna ootused kvaliteedi suhtes võivad riigiti ja kultuuriti erineda ning on seotud sotsiaalse ja poliitilise sobivusega;
- kvaliteet sõltub kliendi vajadustest ja rahulolust. Hansen toob välja, et paljude organisatsioonide või äriühingute (nt Euroopa Komisjoni, ÜRO ja Daimleri) puhul sõltub kvaliteet peamiselt kliendi reaktsioonist, rahulolust ja eriti klientide kaebuste arvust;
- kvaliteet sõltub tõlke eesmärgi täitmisest;
- kvaliteet sõltub tõlke kasutuskõlblikkusest;
- kvaliteet sõltub lähte- ja sihttekstivahelisest samaväärsusest (ekvivalentsusest). Sellisel juhul on oluline tõlke vastavus lähtetekstiga ning tõlkes keskendutakse (näiteks terminite) täpsusele ja järjepidevusele;
- kvaliteet on hea [tõlke]protsessi tulem, mistõttu tagavad hea kvaliteediga [tõlke]protsessid hea kvaliteediga tõlked ning koostöö vastutavate kolleegide vahel selles [tõlke]protsessis annab häid tulemusi ja tekitab usaldust;
- kvaliteet ei tähenda lihtsalt vigade puudumist (Hansen jt 2008: 261).

Tõlkekvaliteedi defineerimise erimeelsustest tingitud olukorra põhiolomusest on üsna terviklikult kirjutanud Ottawa Ülikooli professor ja tõlkekvaliteedi hindamist käsitleva

raamatu (*Translation Quality Assessment: An Argumentation-centred Approach*, 2004) autor Malcolm Williams. Ta tõdeb, et tõlkekvaliteedi asjakohasus ja õigustamine on muutunud olulisemaks kui kunagi varem, sest eri põhjustel toetuvad sellele nii praktiseerivad tõlkijad, nende kliendid, tõlkeuurijad kui ka tõlketudengid (Williams 2009: 3). Nii tema kui ka paljud teised autorid kinnitavad, et tõlke vastuvõetavust (*acceptability*) on vaja defineerida ja hindamise viisid kindlaks määrata, kuid siiani pole suudetud leida kõiki asjaosalisi rahuldavat meetodit. Williams küll möönab, et on olemas riiklikud ja rahvusvahelised tõlkestandardid, kuid tõlkekvaliteedi hindamiseks üldtunnustatud objektiivsed kriteeriumid puuduvad (*ibid.*). Nii tema kui ka paljud teised püüavad leida probleemile lahendust ja jõuda konsensuseni. Probleemi lahendamiseks on Williamsi arvates vaja selgitada, mis on tõlkekvaliteedi hindamine (*translation quality assessment, TQA*) ja selle eesmärk ning kas keskendutakse tõlkimise tulemusele, protsessile või pädevusele (Williams 2009: 4). Ta toob välja ka objektiivsuse nõude ja ütleb, et õnnestumiseks peab *TQA* mudelid ja protseduurid läbima tõelevastavuse ja usaldusväärse katse. Esimese all peab Williams silmas seda, kuivõrd hindamismõõdikud tegelikult mõõdetavat mõõdavad, ning teise all seda, kuivõrd annab samadel tingimustel ja korduvalt korraldatav hindamine samasid tulemusi. Seepärast on ta veendunud, et *TQA* on usaldusväärne, kui tõlkekvaliteedi hindaja otsused on järjekindlad ja hindamiskriteeriumid püsivad. Edasi käsitleb Williams *TQA* koostamise ja rakendamisega seonduvaid probleeme ja kitsaskohti, mille sisu ja olemus on toodud alljärgnevas lühikokkuvõttes.

- a) Hindaja – kas hindajal on keele ja antud temaga seonduvad vajalikud teadmised. Näiteks klient, kelle teadmised on piiratud, hindabki tõlget oma teadmistest lähtuvalt.
- b) Sihtkeele taseme rangus – hindajad tähtsustavad hindamisel erinevaid asjaolusid (nt lihvitud stiil, õigekirjavead, valed kirjavahemärgid).
- c) Täheenduse ülekandega seotud vigade tõsidus – mõned hindajad peavad oluliseks tõlketeksti täpsust, teised mitte.
- d) Proovitõlgete vs. kogu teksti analüüs – tõlke sobivust hinnatakse mingi teksti osa hindamise teel või hinnatakse kogu tõlketeksti.
- e) Kvaliteedi kvantifitseerimine – tõlketeenuse osutajad ja tõlkekoolitajad hindavad tekste leitud vigade arvu alusel, kuid vigade arv ei näita tõlke headust.
- f) Tõlkevea tõsiduse tasemed – tuleb leida konsensus, mida pidada tõsiseks veaks, vähemtähtsamaks veaks, nõrgaks kohaks jne.

- g) Arvukad hindamistasandid – kui paljud autorid (nt Christiane Nord ja Juliane House) hindavad tõlkekvaliteeti *iga* parameetri alusel (nt täpsus, sihtkeele kvaliteet, teksti väljanägemine, register, olukorra kontekst jne), siis kuidas hinnata *üldist* tõlkekvaliteeti.
- h) Kvaliteedi hindamise eesmärk/funktsioon – tõlkekvaliteedi hindamismeetodid, mida kasutavad kõrgkoolid või tõlketeenuse osutajad võivad oluliselt erineda. Williams viitab siin ka Basil Hatimile ja Ian Masonile, kelle arvates peab eristama ühelt poolt tõlkekvaliteedi hindamisega seotud tegevusi, tõlkekriitikat ja tõlkekvaliteedi kontrollimist, ja teisalt tõlkeprotsessi hindajaid. (Williams 2009: 5–7)

Loendi lõpus tõdeb Williams, et ilmselt peitub kurja juur pisisajades, ning pole üllatav, et pole võimalik koostada kvaliteedinormi, mis hõlmab kõiki nõudeid, ning mida saab kasutada konkreetsete tõlgete hindamisel (Williams 2009: 7). Samuti toob ta välja, et kehtivad riiklikud ja rahvusvahelised standardid on valinud turvalisema lahenduse, pakkudes küll kvaliteedi kontrollimise juhiseid, kuid nendes pole kindlaks määratud tõlgete vastuvõetavuse nõudeid või kvaliteedi tasemeid ega ka tõlkekvaliteedi hindamismeetodeid (*ibid.*).

Teoreetikute ja praktiseerivate tõlkijate erimeelsuste osas tõlkekvaliteedi hindamisel on sõna võtnud ka vabakutseline tõlkija Chris Durban. Tema arvates on tõlketeadlaste teadusuuringud kui *kajakamber*, mis tähendab, et kahe grupi vaheline erinevus on tingitud sellest, et tõlketeadlased räägivad tõlkeuuringutes ise endaga ja ise endale, mitte praktiseerivate tõlkijatega (East Anglia Ülikool 2013). Seda, et tõlkeuuringutes on kaua aega domineerinud oletustel ja kirjeldustel põhinevad uurimused, mis toetuvad teoreetilistele üksustele või üksikjuhtumi tõendusmaterjalile, mitte aga andmetele, mis on saadud vahetu kogemuse või korrapärase vaatluse teel, nendib ka Alexander Künzli (Künzli 2013: 53). Durban aga on veendunud, et tõlkekvaliteeti ei saa hinnata mõõdustike järgi, sest hindamismudelid on liiga universaalsed (East Anglia Ülikool 2013), millele viitas eespool ka Malcolm Williams. Durbanit huvitab tõlkeuuringutes see, kuidas saada veel paremaks tõlkijaks (*ibid.*). Selleks aga, et lihtsal moel kiiresti tõlkekvaliteeti suurendada tuleks Durbani arvates nõuda tõlketeenuse osutajatelt oma tööde allkirjastamist, viidates nii tõlkija vastutusele (*ibid.*).

Tõlkekvaliteediteemalise raamatu autor ning Ida-Anglia Ülikooli (The University of East Anglia) õppejõud ja tõlkeurija Joanna Drugani arvates on oluline osa probleemist, miks teoreetikud ja praktikud ei jõua üksmeelele ka selles, et tõlkeuurijad ei pääse tõlkijatele ligi (East Anglia Ülikool 2013). Esiteks on tõlkijad hõivatud tõlketööga, mida möönis oma

ettekandes ka Durban (sest tal lihtsalt pole aega!), ja teiseks on tõlkijate ja nende tõlkeprotsessi jälgimine ebamugav nii tõlkijale kui ka uurijale. Tõlke kvaliteedi hindamispõhimõtete vajalikkusest rääkides rõhutas Drugan, et vastav mõõdustik on vajalik eeskätt klientidele (*ibid.*)

Siiski, kui teoreetikud ja praktikud ei leia tõlke kvaliteedi hindamisel üksmeelt, siis selle töö autori arvates on riiklikud ja/või rahvusvahelised normdokumendid kindlaks lähtekohaks ühtsete kriteeriumite välja töötamisel, kuna tõlkevaldkonda (sh tõlkeprotsesse) normivaid standardeid võib vaadata kui tõlke kvaliteeti tagavaid meetmeid, mis annavad tõlkijatele ja toimetajatele tõlkeprotsessi kohta täpsemad suunised, kuidas oma tööd kvaliteetselt teha. Tõlketeenuse kvaliteedist ja selle tagamisest on Eestis põhjalikumalt kirjutatud magistritöös, seda nii Eesti tõlkebüroode näitel (Ohak 2009) kui ka Euroopa Liidu Nõukogu Eesti Keele osakonna ja suuremate rahvusvaheliste tõlkebüroode näitel (Tees 2016), kuigi peab arvestama sellega, et standardid pole igavesed, need muutuvad. Kuna standard „EVS-EN 15038:2007 Tõlketeenus. Nõuded teenusele“ on kehtetu alates 04.11.2015, siis selle magistritöö kirjutamise ajal on tõlkeprotsessiga seonduva normdokumendiks rahvusvaheline tõlketeenuse kvaliteedistandard, mis jõustus Eesti standardina „EVS-EN ISO 17100:2015 Tõlketeenus. Nõuded tõlketeenusele“ (Eesti Standardikeskus 2015) ja mis asendab standardit EN 15038:2006 (Eesti Standardikeskus 2015: 4). Eelnimetatud rahvusvaheline ISO-standard „baseerub standardil EN 15038“ ning on „praeguse seisuga kõige värskem tõlkeprotsessi kvaliteeti puudutav standard, mis jõustus 2015. aastal“ (Tees 2016: 14). Standardis ISO EN 17100 on rõhutatud, et standardi nõuete kohaldamine annab teenuseosutajale võimaluse tõendada tema protsesside ja töö vastavust rahvusvahelisele standardile ehk siis kvaliteedinõuetele (Eesti Standardikeskus, 2015: 6) (Tees 2016: 9). Vaatluse all oleva ISO-standardi käsitusala peatükis on kirjas, et „see rahvusvaheline standard hõlmab nõudeid põhiprotsesside, ressursside ja muude kohaldatavatele tingimustele vastava kvaliteetse tõlketeenuse osutamise seotud aspektide kohta“ (*ibid.*). Tuleb aga silmas pidada, et selle „standardi käsituslasse ei kuulu masintõlke ja sellele järgneva järelredigeerimise abil saadud toorandmete kasutamine. See rahvusvaheline standard ei kehti suulise tõlke teenuse kohta.“ (*ibid.*).

Kehtivale tõlketeenust normivale standardile aluseks olnud ja praegu kehtetut standardit (EN 15038) ning kehtivat standardit ISO 17100 võrreldes toob Tees välja mitmeid erinevusi. Näiteks märgib ta, et „skoobi sõnastus on võrreldes standardiga EN 15038 märksa selgem ja viitab koostajate veendumusele, et standardis toodud nõuete jälgimine tagab tõepoolest

kvaliteetse teenuse“ (Tees 2016: 18). Samuti nendib ta, et kehtivas ISO-standardis on defineeritud märksa rohkem selles kasutatavaid põhimõisteid. Siinse magistritööga seoses tuleks ära märkida, et „lisaks standardis EN 15038 nõutud viiele [tõlkija] pädevusele on lisandunud ka valdkonnapädevuse nõue (*domain competence*)“ ning et „nõuded tõlkija kvalifikatsioonile on võrreldes EN-standardile jäänud valdavalt samaks“, kuid toimetajate kvalifikatsiooninõuete osas „ei ole tõlkimise/toimetamise kogemus enam kohustuslik, vaid valikuline“ (Tees 2016: 18). Tõlkijate ja samuti tulevaste tõlkijate jaoks on oluline teada, et „nüüdsest on ka tõlkija standardi kohaselt kohustatud järgima selle normi nõudeid (enne vastutas selle eest eelkõige TTO⁶) (Eesti Standardikeskus, 2015: 15)“ (Tees 2016: 20). Samuti „eeldatakse tõlkijalt ka semantilist täpsust ning teda kohustatakse küsimuste ja segaste kohtade ilmnemisel pöörduma projektijuhi poole. Täpsemalt on lahti kirjutatud ka kõik faktorid, mida tõlkija peab pärast tõlke valmimist kontrollima (Eesti Standardikeskus, 2015: 16)“ (Tees 2016: 20). Siinkohal tundub siinkirjutajale oma tõlgete teadlikum ja põhjalikum toimetamine veelgi aktuaalsem ja olulisem kui kunagi varem. Oma töös annab Tees ülevaate veel ühest Eestis kehtiva tõlgete kvaliteedistandardist, mis tema sõnutsi võeti vastu umbes kümme aastat tagasi ja kehtib vaid Eesti Tõlkebüroode Liidu (ETBL) liikmetele (Tees 2016: 22). Ühenduse kodulehel on kirjas, et “kvaliteedistandardi eesmärk on tõlketeenuse kvaliteedi tagamine koostöös kliendiga, et väljastatav tõlge oleks tehtud parimal võimalikul tasemel ja vastaks kliendi ootustele. See hõlmab kogu tõlkeprotsessi juhtimist tellimuse vastuvõtmisest kuni valmis tõlke väljastamiseni kliendile ja samuti tagasiside korraldamist” (Eesti Tõlkebüroode Liit 2017). Tõlgete toimetamise osas on oluline ära märkida, et „standard nõuab, et kõik tõlked peavad läbima korrektuuri (mis hõlmab eelkõige ainult keelelist kontrolli, mitte sisulist ülevaatuset ega võrdlust algtekstiga) või toimetamise (Eesti Tõlkebüroode Liit, 2016)“ (Tees 2016: 23).

Rahvusvahelise ISO-standardi Eesti standardi EVS-EN ISO 17100:2015 kohaselt, millega normitakse nõudeid tõlketeenusele on p. 4.6.3.3 kirjas, et „teenuseosutaja peab kasutama kliendi stiiljuhendit, kui viimane selle esitab. Teenuseosutajal peaksid olema kehtestatud ka enda stiilieeskirjad.“ (Eesti Standardikeskus 2015: 14). Seega peavad tõlkijad meeles pidama, et selle punkti kohaselt on nii tõlketeenuse osutaja kui ka sellesse kaasatud tõlkija kohustatud järgima kokkulepituid juhiseid, et tagada kliendile (tellijale) kvaliteetne tõlge. Tõlkekvaliteedi tagamisel peab tõlkija lähtuma ka standardis antud tõlkeprotsessi (vt standardi p. 5.3) tõlkimise osas (vt standardi p. 5.3.1) öeldust: „tõlkija peab tõlkimisel silmas tõlkeprojekti

⁶ TTO ehk tõlketeenuse osutaja (Tees 2016: 15).

eesmärki, sealhulgas sihtkeele kokkuleppeid ning asjaomaseid projektitingimusi. Selle protsessi käigus peab tõlkija osutama sellele rahvusvahelisele standardile vastavat teenust, mis hõlmab järgmist:

- a) konkreetse valdkonna ja kliendi terminoloogia ja/või mis tahes muu esitatud abimaterjali järgimine ning terminoloogilise ühtsuse tagamine tõlkimisel;
- b) sihtkeelse sisu semantiline õigsus;
- c) sihtkeele lausestus, õigekiri, kirjovahemärgid, diakriitilised märgid ja muud ortograafilised seaduspärad;
- d) leksikaalne järjekindlus ja fraseoloogia õigsus;
- e) teenuseosutaja ja/või kliendi stiiljuhendi järgimine (sh valdkond, register ja sõnastusvariandid);
- f) lokaat⁷ ja mis tahes kohaldatavad standardid;
- g) vormistus;
- h) sihtrühm ja sihtkeelse sisu eesmärk“ (Eesti Standardikeskus 2015: 15–16).

Oma tõlke üle vaatamisel peab tõlkija järgima standardi p. 5.3.2, mille kohaselt peab tõlkija vaatama läbi sihtkeelse sisu võimalike semantika-, grammatika- ja õigekirjavigade, väljajätmiste ja muude vigade suhtes, ning veenduma, et on järgitud tõlkeprojektiga seotud tingimusi (Eesti Standardikeskus 2015: 16). Kuivõrd tõlketeenuse standardi kohaselt ei tohi toimetaja olla sama isik kui tõlkija, siis rohkem selles töös ISO-standardit ei vaadelda.

Kokkuvõtteks võib aga öelda, et standardid on tõlkijale ja toimetajale pigem abiks ning kasu saavad sellest nii tõlketeenuse osutajad kui ka tellijad. Esiteks on ju normdokumendis kirjas, mida tõlkijalt ja toimetajalt kui teenuse osutajalt oodatakse (nt pädevus, tööülesanded ja kohutused) ning teisalt võib klient kindel olla, et ta saab kvaliteetse tõlke, kuigi tõlketeenuse ISO-standardis *tõlkekvaliteedi* või *kvaliteetse tõlke* mõiste selle definitsiooniga puudub. Dokumendis on vaid kirjas, mida tõlketeenuse osutaja peab *kvaliteetse tõlketeenuse osutamiseks* tegema ja sellest võib järeldada, et *kvaliteeti* hindab ja selle üle otsustab klient. Selle järelduse võib lihtsustatult ja lühidalt kokku võtta üle 15 aasta tõlkevaldkonnas tegutsenud Scott Bassi sõnadega. Nimelt on ta tuntud vanasõna „ilu on vaataja silmades“ tõlkekvaliteedi hindamisse üle toonud, aga ettevõtluse kontekstis öelnud – *translation quality is in the eye of the one who writes the check*⁸.

⁷ Lokaat (*locale*) – teatava sihtrühma keeleliste, kultuuriliste, tehniliste ja geograafiliste tavadega seotud tunnuste, teabe või tavade kogum (Eesti Standardikeskus 2015: 9).

⁸ Eesti keeles tähendab, et tõlkekvaliteedi üle otsustab see, kes tõlke eest maksab.

Tõlkekvaliteedist (sh kvaliteedikontrollist ja hindamisest) on Eestis üsna põhjalikult kirjutanud ka Arvi Tavast ja Marju Taukar. Eelkõige keeleala magistrantidele mõeldud raamatus „Mitmekeelne oskussuhtlus“ (2013) tõdetakse, et kuna tõlkeid on alati hindaja sisekaemuse alusel hinnatud, siis on tõlkekvaliteedi hindamine äärmiselt subjektiivne (Tavast ja Taukar 2013: 188). Nad toovad välja tõlkekvaliteedi hindamise alamparameetrid, mis ka siinkirjutaja arvates muudavad tõlkekvaliteedi hindamise oluliselt objektiivsemaks:

- Täpsus
 - vastavus lähtetekstile
 - sisuline tõlevastavus (sõltumata lähteteksti tõlevastavusest)
- Keeleline korrektsus
 - õigekiri
 - morfoloogia
 - süntaks
 - vastavus muudele sihtkeele normingutele
 - stiil
- Ühtlus
 - sisemine järjekindlus
 - vastavus etteantud sõnastikele, terminibaasidele või tõlkemäludele
 - vastavus stiiljuhenditele
- Vastuvõetavus
 - vastavus lugejate (oletatavate) ootustele
 - sobivus sihtkultuuri konteksti

Konkreetselt tõlke hindamisest on aga Eestis kirjutanud Sirje Sinivee oma magistritöös 2004. aastal, milles ta annab ülevaate levinumatest tõlketeoorial põhinevatest lähenemistest tõlke hindamisele ning analüüsib tõlkekvaliteedi hindamist tõlketuru ja -koolituse kontekstis. Kui juba üle kümne aasta tagasi kirjutatud töö sissejuhatuses möönab selle autor, et tarbetekstide tõlgete kvaliteedi hindamist on Eestis väga vähe käsitletud (Sinivee 2004: 4), siis siinse töö autorile teadaolevalt pole 2017. aastal olukord oluliselt paranenud. Nagu teisedki eespool viidatud autorid, on Sinivee veendunud, et on tähtis välja töötada kriteeriumid, mille alusel tõlkeid hinnata (*ibid.*). Ka on tema arvates tõlke kvaliteedi hindamisele peaaegu võimatu ühest definitsiooni leida, sest määratluste lähtekohad on erinevad. Nii toob ta välja, et „tõlke hindamist võib defineerida vastavalt sellele, kuidas hinnata, nt tõlke hindamine on tõlke originaaliga võrdlemine või tõlke hindamine on selle

funktsioonile vastavuse kontrollimine“ (Sinivee 2004: 5). Ta kirjutab ka, et tõlke hindamist võib määratleda ka lähtuvalt sellest, keda või mida hinnatakse – „kas hinnata tõlget või tõlkijat, kas hinnata tõlkebürood või tõlkijat, kas hinnata õpilast või professionaali ning siduda sellega meetod, kuidas hinnata“ (*ibid.*).

Tõlgete toimetamise olulisust tõlgete „vettpidavatele kvaliteedikriteeriumitele“ vastamisel rõhutab väga selgelt Euroopa Komisjoni kirjaliku tõlke peadirektoraat (European Commission 2010: 5). Tõlgete toimetamise juhendi eessõnas on kirjas, et „toimetamine [(*revision*)] tagab lõpliku [tõlke]kvaliteedi meetmete kaudu, mis [tõlke]teksti heaks kiites või parandades tagab parima võimaliku esituse“ (*ibid.*). Samas on ka kirjas, et „kõik tõlkijad on ka toimetajad (*revisers*), toimetades kas enda või teiste tõlkeid“. Dokumendis tuuakse välja ka toimetamise põhimõtted ja meetodid. Juhendi kohaselt on toimetamise eesmärk

- parandada tõlkekvaliteeti;
- olla kvaliteedikontrollivahend;
- pakkuda erialast koolitust nii tõlkijatele kui ka toimetajatele (European Commission 2010: 6)

Kokkuvõtteks, arvestades eespool öeldut ja siinkirjutaja kogemust peab tõlkija (ja toimetaja) selleks, et tagada kliendi ootustele vastav tõlge (kvaliteetne tõlge) ja vältida hilisemaid ebameeldivaid tagajärgi, alati veenduma, et tõlkimisel ja toimetamisel järgitakse kõiki kliendi juhiseid. Stiiljuhendite täpne järgimine on aga eriti oluline siis, kui sama tõlketöö tõlkimisse on kaasatud rohkem tõlkijaid, toimetajaid jne. Kuna tõlketöö kvaliteedi hindaja on sageli selle tellija, siis võiks tõlkekvaliteedi mõõdikuteski (mille alusel tõlke headust hinnatakse) kliendiga eelnevalt kokku leppida. Suuremate või väga erialaspetsiifiliste tõlketööde puhul võib see tähendada spetsiaalse terminoloogia kooskõlastamist. Kõike eelnenut arvesse võttes võib kindlalt öelda, et „tõlkeprotsess mõjutab kvaliteeti oluliselt“ (Drugan 2013: 183), mistõttu on oma tõlgete oskuslik üle vaatamine (*self-revision*), ISO-standardi järgi *tõlke ülekontrollimine*, kvaliteetse tõlke tagamisel ülioluline. Siinkohal sobib tsiteerida siinkirjutaja tõlkeõpetuse magistriõpingute ajal ühes magistriseminaris esinenud Eesti Tõlkebüroode Liitu kuuluva tõlkebüroo juhataja soovitusõnu tõlkeüliõpilastele: „Tõlke kvaliteet on tõlkija maine kujundaja“. Sama mõtte leiab aga peaaegu igast tõlkija elukutses kirjutavas raamatus (vt nt Samuelsson-Brown (2010: 104), „A Practical Guide for Translators“). Mis tahes tõlkebüroo vm tõlkijatega koostööd tegeva ettevõtte või asutuse seisukohast lähtuvalt on mittekvaliteetsed tõlked/tõlkijad kulu allikas, kuna ebakvaliteetne tõlge vajab lisatoimetamist või -ülevaatamist teiste tõlkijate ja/või toimetajate poolt. Lohakalt

või halvaesti tehtud tõlke tõttu riskib tõlkija nii enda maine kui ka sissetulekuga. Tavast ja Taukar soovivad tõlkijatel „kirjutada oma tekst nii, et see võiks häda korral ka otse avaldamisele minna“, ning et tõlke „üldine kvaliteet peaks olema niisugune, mida tõlkijal poleks häbi enda nimega seostada ka ilma toimetamata“ (Tavast ja Taukar 2013: 202).

1.4. Toimetamine tõlkijakoolituses

Tõlkijakoolituse alases kirjanduses kasutatakse nii terminit koolitus (*training*) kui ka haridus (*education*) (Baker ja Saldanha 2011: 294). Üldjoontes eelistavad terminit *koolitus* need, kelle käsitlus tõlkijate oskuste arendamisel on seotud rohkem kutseõppe või tõlketuruga, ning *haridust* need, kes asetavad tõlkijate oskuste omandamise kõrghariduse üldisemasse sotsiaalsesse konteksti (*ibid.*). Seoses suurenenud vajadusega tõlkijate järele on loodud ja täiendatud tõlkijate koolitusprogramme üha rohkemates riikides kõikjal maailmas (*ibid.*). Näiteks on koolitusprogramme bakalaureuse tasemel, mis kestavad isegi kuni viis aastat (nt Saksamaal, Belgias, Hispaanias ja Kanadas), kuid ka ühe- ja kaheaastaseid magistriõpinguid (nt Prantsusmaal, USA-s ja Ühendkuningriigis) (Baker ja Saldanha 2011: 295). Kuid lisaks akadeemilistele institutsioonidele koolitavad tõlkijaid ka mitteakadeemilised asutused, nagu näiteks vastavad kutseorganisatsioonid ja suurtööstused (Baker ja Saldanha 2011: 296).

Eesti Kõrg- ja Kutsehariduse Kvaliteediagentuuri kodulehe andmetel õpetatakse tõlkimist järgmises kolmes Eesti kõrgkoolis:

Õppeasutus	Õpe	Õppekava
Euroakadeemia	Rakenduskõrgharidusõpe	Tõlkija
Tallinna Ülikool	Magistriõpe	Kirjalik tõlge
Tartu Ülikool	Magistriõpe	Tõlkeõpetus

Euroakadeemia kodulehe andmetel avati tõlketeaduskond, mis koolitab kutselisi kirjaliku tõlke spetsialiste, 1997. aastal (Euroakadeemia 2017). Tõlkija õppekava kodulehel on kirjas, et „õppekava on ainulaadne Eestis, kuna pakub ainsana kirjaliku tõlke alast koolitust just nimelt kõrghariduse esimesel, kolmeaastasel astmel“. Samal lehel on võimalik õppekavaga ka põhjalikumalt tutvuda ning selle järgi on kuulub tõlkija õppekavasse üks toimetamisega seotud õppeaine – tõlke toimetamine ja korrektuur (kood TPEE1150).

Tallinna Ülikoolis avati kirjaliku tõlke magistriõppekava 2002/2003. õa (Raudma 2001: 9). Ülikooli kodulehel oleva õppekava järgi on kirjaliku tõlke õppekavas üks toimetamisega seotud õppeaine – toimetamine (kood EKL7341.HT).

Tartu Ülikoolis avati tõlkijate magistriõppeprogramm 2000/2001. õa (Raudma 2001: 5). Praegu on tõlkeõpetuse õppekavas kaks toimetamise õppeainet: a) tõlke toimetamine (kood FLEE.02.133) kohustuslike ainete moodulis, ja b) tehnikatekstide toimetamine (kood FLEE.02.134) valikainete moodulis. Käesoleva magistr töö kirjutaja õpingute ajal toimetamise õppeaineid kohustuslikus moodulis polnud, kuna mõlemad eelmainitud õppeained lisati tõlkeõpetuse õppekavasse alles 2015/2016. õa.

Lisaks eelnimetatud õppeasutustele tegelevad tõlkijate koolitamisega Eestis mitu tõlkijate ühendust. Eesti Tõlkide ja Tõlkijate Liidu põhikirja p. 2.1.5. kohaselt on liidu üheks eesmärgiks „korraldada täienduskoolitust tõlkide ja tõlkijate professionaalsuse tõstmiseks“ (Eesti Tõlkijate ja Tõlkide Liit 2017). Eesti Tõlkemagistrite Liidu põhikirja p. 1.3.2. kohaselt tegeletakse muuhulgas ka „tõlkealaste koolituste korraldamisega oma liikmete pädevuse säilitamiseks ja edendamiseks“ (eesti Tõlkemagistrite Liit 2017). Eesti Kirjanike Liidu tõlkijate sektsioon ühendab Eesti kirjandustõlkijaid ja nende kodulehe andmetel on liidu üheks eesmärgiks „tõsta kirjandustõlkijate kutsemeisterlikkust“ (Eesti Kirjanike Liit 2017). Millise osa moodustab eelmainitud ühenduste koolituskavades tõlgete toimetamine, pole aga siinkirjutajale kahjuks teada.

Tõlkijakoolitusest, otseselt või kaudsemalt, on aga Eestis kirjutatud mitmeid töid, sealhulgas ka magistr töid (nt Eve Sass „Enesehindamine ja tagasiside tõlkijakoolituse tulemuslikkuse tagamisel“, Tallinna Pedagoogikaülikool, 2004; Kadri Rahu „Tallinna Pedagoogikaülikooli kirjaliku tõlke õppekava hindamine PACTE grupi tõlkepädevuse mudeli alusel“, Tallinna Pedagoogikaülikool, 2004; Sirje Sinivee „Tõlke hindamine – kuidas, keda või mida“, Tallinna Pedagoogikaülikool, 2004; Helina Aulis „Tõlke õpetamise teoreetilisi ja praktilisi aspekte. Näidisõppetsüklil Euroopa Parlamendi tekstide tõlkimisest“, Tartu Ülikool, 2010; Felena Soosaluste „Tallinna Ülikooli ja Tartu Ülikooli kirjaliku tõlke üliõpilaste praktika: ootused ja kogemused“, Tallinna Ülikool, 2014; Kristel Kriisa „*Teaching Methods used in Translator Education in Tallinn University and the University of Helsinki*“ [Tõlkehariduses kasutatavad õpetamise meetodid Tallinna ja Helsingi Ülikooli näitel], Tallinna Ülikool, 2011; Tiiu Saar „Eesti tõlkebüroode ja tõlkijate koolitajate hinnangud Eesti tõlkijakoolituse tulemuslikkusele ja kvaliteedile“, Tallinna Ülikool, 2013; Kadi Kõllamets „Euroopa tõlkemagistri võrgustik ja liikmesülikoolide tõlkijakoolituse analüüs“, Tartu

Ülikool, 2015). Tööde lähtekohad ja käsitlused on küll erinevad, kuid näitavad ilmekalt, et tõlkijakoolitus on oluline teema mitmel tasandil.

Anthony Pymi arvates ei õpetata tõlkijaid lihtsalt tõlkima, vaid *hästi* tõlkima (Pym 2009: 1). Nagu käeoleva magistritöö tõlkekvaliteedi peatükis on kirjutatud, tähendab hea tõlge kvaliteetset tõlget, mille tagamisel on tõlgete oskuslikul toimetamisel väga tähtis osa. Kuna Pymi väitel alustati tõlkijakoolitusega alles 20. sajandi teises pooles, 1980ndate lõpus ja 1990ndate alguses, siis tõenäoliselt pole suurem osa tõlkijate koolitajatest ise mingit ametlikku koolitust saanud (*ibid.*). See aga viitab siinkirjutaja arvates kurvale tõsiasjale, et ka tõlgete toimetamisalased teadmised ja oskused võivad koolitajatel puudulikud olla, mistõttu ei (osata) pöörata toimetamisele tõlkijakoolituses vajalikku tähelepanu. Siiski tundub, et Euroopas on sellele üks lahendus leitud – programm OPTIMALE (*Optimising Professional Translator Training in a Multilingual Europe*), mida rahastab Euroopa Komisjon (OPTIMALE 2017). Nimetatud programmi kodulehel on projekti kokkuvõttes kirjas, et „arenenud ja uuenduslikku tõlkijakoolitust ja -haridust magistrikraadi tasemel pakutakse üha rohkemates kõrgkoolides, kuid rangeid kvaliteedi ja kutsealaseid nõudmisi peavad täitma ka need, kes selles valdkonnas kõrgemat haridust pakuvad“, ning nii koolitataksegi OPTIMALE programmi abil tõlkijate koolitajaid.

Kopenhaageni Majandusülikooli (Copenhagen Business School, CBS) õppejõu ja mitmeid tõlketemalisi uurimusi, artikleid jm kirjutanud professor Gyde Hanseni sõnul moodustab toimetamine CBS-i tõlkijakoolituses tavaliselt 25%. Toimetamiskoolitusega (*revision training*) alustati CBS-is 1983. aastal (Hansen 2009: 313). Samas artiklitekogumikus kirjutab Hansen nende ülikoolis läbi viidud pikaajalisest ja mitmeosalisest uurimusest⁹ (1997–2007) ning CBS-i tõlkimis- ja toimetamismudelist, mis töötati välja aastatel 1983–2002 (Hansen 2009: 316). Hanseni arvates on toimetamiskoolituse põhieesmärk teadlikkuse tõstmine (mistahes tõlkimise ja toimetamisega seotud asjakohaste nähtuste suhtes) ja kirjeldamisoskus erinevatel üldistustasemetel (Hansen 2009: 319). Ta kirjutab, et lisaks tekstianalüüsile ja tõlkimisstrateegiatele, mida õpetati kõikidele tõlkeüliõpilastele, õpetati CBS-i korraldatud pikaajalises uurimuses osalenuid ka vigu kindlaks määrama, liigitama ja parandama ning pakutud muudatusi õigustama (*ibid.*). Sellise toimetamiskoolituse mõte oli/on tudengite ettevalmistamine selleks, et nad saaksid töötada elukutseliste toimetajatena äriühingutes või tõlkebüroodes ning et nad oleksid võimelised *spontaanselt* mistahes

⁹ Uurimuses „Tudengist eksperdiks“ (*From Student to Expert*) uuriti tõlkimis- ja toimetamisprotsesse (Millán ja Bartrina 2013: 95). Aastal 1997 uuriti tõlkeüliõpilaste tõlkeprotsessi ja 2007 korrati uurimust samade osalejatega (kes olid nüüd juba elukutselised tõlkijad), et teha kindlaks, millised on edukad tõlkimisprotsessid, mis tagavad hea tõlke (Robert 2013: 49).

tekste/tõlkeid erinevates keeltes toimetama (*ibid.*). Enne toimetamiskoolitusega alustamist CBS-is käis Hansen mitmes Taani ettevõttes, kus ta täheldas, et elukutselistel tõlkijatel on hädasti toimetamisoskusi vaja, et kolleegid neist lugu peaksid (*ibid.*). Hanseni sõnul on toimetamisel oluline *õiglane* suhtumine; olulised oskused on aga *tähelepanelikkus* pragmaatiliste, lingvistiliste, stiiliga seotud nähtuste ja vigade suhtes; *oskus üldistada või eemaldada ennast* iseenda ja teiste eelmistest sõnastustest, ning oskus muudatusi *selgitada ja põhjendada* (Hansen 2009: 323). Eelnimetatud oskusi on tema hinnangul võimalik õpetada ülikoolis, kas siis osana tõlkijakoolituses või eraldi tõlgete ja mittetõlgete toimetamise (*revision* ja *editing*) magistrikursustel (*ibid.*). Hanseni läbiviidud pikaajalise uurimuse raames korraldatud intervjuudes elukutseliste tõlkijatega selgus, et neil, kellele õpetati toimetamisprotseduure ja kellele on toimetamisprotsessid tuttavad, on lihtsam [tõlkeid] konstruktiivselt kritiseerida ja ka ise kriitikat taluda (Hansen 2009: 323–324). Hanseni uurimuse eesmärk oli intraindividuaalsete (*intra-individual*) ja interindividuaalsete (*inter-individual*) muudatuste jälgimine aja jooksul ning gruppide võrdlemine, et teha kindlaks tegurid, mis muudavad tõlkimise edukaks ja seeläbi aitavad tõlkijakoolitusprogrammide kvaliteeti paremaks muuta (Millán ja Bartrina 2013: 95). Hanseni arvates on põhjalikud teadmised teooria, töövahendite ja protseduuride kohta mitte ainult tõlkimisel vaid ka toimetamisel tõlkija elukutse puhul suurepärane lähtekoht, kuna kõik ülejäänu võib saavutada/peab saavutama kogemuse ja praktikaga (Hansen 2009: 324). Hansen kirjutab ka tõlkepädevusest eraldiseisvast toimetamispädevusest, mis tema arvates nõuab võrreldes tõlkepädevusega täiendavaid oskusi, võimeid ja suhtumist ning suuremat pädevust kindlates valdkondades (*ibid.*).

Lisaks Gyde Hansenile juhivad toimetamise vajalikkusele tõlkijate koolitamisel tähelepanu ka teised. Łucja Biel Gdański Ülikoolist (University of Gdańsk) on oma arvamuse kujundamisel võtnud arvesse tõlketeenuse standardi nõudmised ning nendest lähtuvalt peaks Bieli sõnul koolitama üliõpilasi tõlketeenuse osutajateks, mitte tõlkijateks (Biel 2011). Seepärast peaks Bieli arvates olema koolitajate eesmärk arendada professionaalseid pädevusi (sh toimetamist), mis on täpsustatud standardi kõikides tõlketeenuse osutamise etappides (*ibid.*).

Ka Iwona Sikora Częstochowa Tehnikaülikoolist (Częstochowa University of Technology), käsitleb tõlkijakoolitust tõlketeenuste standardist lähtuvalt. Tema arvates tuleks

bakalaureuseõppe tõlkeüliõpilaste koolituses¹⁰ pöörata tähelepanu tõlkimisele eelnevatele (*pre-translation*) ja järgnevatele (*post-translation*) etappidele ning vastavate oskuste arendamisele (Sikora 2016: 38). Ta on veendunud, et tõlkimine on keeruline ja mitmetahuline protsess, kus tõlkimisele eelnevad ja järgnevad etapid on võrdselt olulised. Tema sõnul on tõlkeülesande hea ettevalmistamine, tõlke põhjalik ülekontrollimine ja erialane toimetamine on tõlke töövoos lahutamatud osad, mis võivad lõpliku toote kvaliteedis otsustavad olla. Seetõttu peaks Sikora arvates hõlmama tõlkijahariduse terviklik käsitlus ka koolitust ja praktilisi harjutusi, mis aitavad tudengitel tõlkimise eelseid ja järgnevaid oskusi arendada (nt tekstianalüüs, teabe- ja terminiotsing, sõnastike ja terminibaaside koostamine, tõlke ülekontrollimine, toimetamine ja väljastusülevaatus). Sikora möönab, et üliõpilaste tõlgetes on näha, et just tõlkimisele järgnevad tegevused nagu tõlke ülekontrollimine ja toimetamine jäetakse sageli vahele ja tähelepanuta, ning et selles osas on vaja rohkem koolitust (*ibid.*). Sikora koolituspõhimõtte kohaselt saab kvaliteeti investeerida kahte moodi – enne ja pärast“ (Sikora 2016: 41). Ta ütleb, et „kuna [tõlketeenuse] standard loodi tõlketuru nõudmistest lähtuvalt, on selle eesmärk tõlkeprotsessi reguleerimisega tõlketeenuste kvaliteeti parandada, ja sellel on ka teatav mõju tõlkija haridusele“ (Sikora 2016: 46). Ta on veendunud, et „tõlketudengid peavad olema teadlikud tõlkeprotsessi järgnevatest etappidest ja arendama nendes etappides vajalikke oskusi selleks, et osutada professionaalseid teenuseid vabakutselistena, või et täita tõhusalt mõnda tõlketeenuse osutaja rolli tõlke töövoos“ (*ibid.*). Seetõttu on Sikora arvates tähtis, et tulevased tõlkijad oleksid sellest teadlikud ja et tõlkija hariduse programmid hõlmaksid tegevusi nende oskuste harjutamiseks“ (*ibid.*).

Tõlgete toimetamise vajalikkusest palju kirjutanud Brian Mossop peab aga tõlgete toimetamise puhul oluliseks eristada tõlkijate koolituses tõlkeüliõpilasi ja praktiseerivaid tõlkijaid, kellest esimesi *haritakse* klassiruumis ja teisi *koolitatakse* kutsealastel koolitustel (*professional development workshops*) või abistatakse tõlkijaid nende professionaalses arengus (Mossop 2010: 8). Mossopi arvates pole aga tõlkemustandite toimetamise või oma tõlgete toimetamise õpetamine üliõpilastele hea mõte, kuna tema arvates peaks selles astmes keskenduma mittetõlkelisele sihttekstile, et omandada olulisi oskusi ja mõista probleeme, mis võivad kirjutamisel tekkida (*ibid.*). Oma tõlgete toimetamisega soovib Mossop alustada alles tõlkepraktika ajal, või siis, kui kursuse kõik üliõpilased on juba tõlkepraktika läbinud (Mossop 2010: 9). Mossopi arvates pole üliõpilastele sobilik õpetada ka teiste tõlgitud tekstide toimetamist, sest kuigi tema arvates suudavad tudengid tekstidest grammatikavigu

¹⁰ Sikora kasutab oma töös nii sõnu *translator education* kui ka *translation training*, kuid ei täpsusta nende erinevusi.

leida, imelikke lauseid kohandada jne, on sihtteksti võrdlemine lähtetekstiga üliõpilaste jaoks raske, sest nad kalduvad tõlketeksti ümber tõlkima (*retranslate*) (st asendada oma tõlkega) ja keskenduvad oluliste vigade asemel üksikasjadele (*ibid.*). Mossop nendib, et paljud õpetajad annavad tudengitele küll toimetamisega sarnaseid ülesandeid, aga tegelikult on selliste ülesannete eesmärk Mossopi sõnul pigem tudengite tõlkimisoskuse parandamine. Seepärast soovitabki ta juhendajatel teha harjutusi, milles keskendutakse tudengite probleemidele seoses mittetõlkeliste tekstide toimetamisega ning vastavatele põhimõtetele ja protseduuridele (Mossop 2010: 10). Peatüki avalauses, mis on mõeldud elukutseliste tõlkijate juhendajatele, tõdeb Mossop, et pedagoogiline käsitlus tudengite mittetõlkeliste tekstide toimetamise juhendamisel on väga erinev sellest, kuidas elukutselistele tõlkijatele toimetamist õpetada. Üks väga oluline aspekt, mida toimetamisega seotud koolitustel harjutada, on Mossopi arvates muudatuste õigustamine (Mossop 2010: 12), millele juhtis tähelepanu ka Gyde Hansen. Muudatuste õigustamine eeldab Mossopi sõnul küllalt häid keele- ja tekstistruktuuriga seotud teadmisi ning muudatuste arutamiseks vajalike terminite tundmist (*ibid.*), viidates justkui sellele, et üliõpilastel need teadmised justkui täiesti puudusid. Kuigi Mossopi arusaamad sellest, mida ja millal tõlketudengitele õpetada on enamasti hästi põhjendatud, siis selle töö autor Mossopiga oma tõlgete toimetamise ja teiste tõlgitud tekstide toimetamise mittekasulikkuses ülikooliastmes ei nõustu. Pole võimalik, et tõlketudeng, kes tahab tõlkimisega tegeleda või tõlkijaks saadagi, kuid jätab oma tõlke enne tõlkebüroole vm potentsiaalsele tööandjale esitamist toimetamata, saab oma töö kohta positiivset tagasisidet või veel tööd. Siinkirjutaja arvates on Mossopi käsitluses justkui üks vahepealne osa tõlkijakoolitusest puudu – on pikk ja tundmatu tee, mille tõlketudeng peab läbima enne, kui jõutakse elukutseliste tõlkijatega samale tasemele, et siis vastavates toimetamise töötubades osaleda. Aga kuidas saab tõlkijana töötada, kui keegi sulle sinu senise tehtud kesise töö põhjal tööd ei anna?

Toimetamise vajalikkusele tõlkijakoolituses viitab oma magistritöös väga selgelt ka Anna-Helene Ipsen (*Revision af Oversatte Tekster. En empirisk undersøgelse af oversættelsesrevision* [Tõlketekstide toimetamine. Empiiriline uurimus tõlgete toimetamise kohta]). Aarhusi Ülikoolis tõlkemagistrikraadi omandanud Ipsen uuris 2015. aastal valminud magistritöös seda, mida tõlkijad toimetavad, mida mitte, miks ja kuidas (Ipsen ja Dam 2015: 144). Ipsen tahtis oma magistritöös selgusele jõuda, kuidas ja mida uuritavad toimetatavas tekstis parandasid, kui palju nad tähele panid (Ipsen 2015: 81). Uurimuses osales üheksa tõlkemagistranti või äsja magistrantuuri lõpetanud magistrit (*ibid.*). Kokkuvõttes tõdeb Ipsen,

et mitu teksti toimetanud uurimuses osalejat ei suutnud anda rahuldavat ja põhjendatud vastust, miks nad olid paranduse teinud või tegemata jätnud (Ipsen 2015: 82). Samuti toob Ipsen välja, et põhjused, miks parandused tegemata jäeti, seisnesid peaaesjalikult selles, et toimetajad ei märganud parandamist nõudvat viga, neil ei olnud piisavalt aega või nad ei teadnud, kuidas viga parandada (*ibid.*). Ta tõdeb ka, et tema töö näitab tõlkijate toimetusalase väljaõppe tähtsust, kuna erialaste teadmiste, meetodika ja kogemuse puudumine muudab nad ebakindlaks ning lõpptulemusena leidub tõlgetes palju vigu ka pärast toimetamist (Ipsen 2015: 82–83). Siinkirjutaja on veendunud, et hoolimata sellest, et tõlkeüliõpilasel on magistrikaadi tõendav dokument, on tudengi tõlge tema visiitkaart. Uurimused, millest mitut on ka selles magistrیتöös tutvustatud, näitavad siiski üheselt, et toimetamise koolituse läbinutel või eraldi toimetamist õppinutel on tõlketekstide toimetamisel paremad tulemused ja seega ka suuremad eelised tööturul.

1.5. Varasemad uurimused tõlgete toimetamisest

Peatükis tutvustatakse tõlgete toimetamisest kirjutatud uurimistöid, mis käsitlevad nii tõlgete toimetamise protsessi kui ka selle tulemit. Käesoleva magistrیتöö eesmärke ja empiirilist uurimust arvestades vaadeldakse lähemalt selliseid uurimusi, milles osalevad nii tõlkeüliõpilased kui ka elukutselised tõlkijad. Samuti oli töö autori jaoks oluline anda ülevaade nendest teadustöödest, mis on kirjutatud viimase kümnendi jooksul. Tööde tutvustamise järjekorras ei järgita mingeid kindlaid põhimõtteid, vaid see on pigem juhuslik. Uurimistööde puhul selgitatakse nende eesmärke, meetodeid, korraldust ja tulemusi. Põhjalikuma ülevaate tõlgete toimetamisest kirjutatud teadustöödest on vastavas bibliograafias esitanud Brian Mossop, kusjuures sealsed materjalid on lisaks inglise keelele ka prantsuse, itaalia, saksa, hollandi, vene ja hispaania keeles (vt Mossop 2015).

Belgia tõlketeadlase ja -õppejõu Isabelle Robert' andmetel muutus tõlgete toimetamine tõlketeaduse alldistsipliiniks alles umbes 15 aastat tagasi, kui avaldati esimene sellealane doktoritöö 1997. aastal (Louise Brunette) ning esimesed vastavasisulised käsiraamatud (Paul A. Horguelin ja Louise Brunette 1998, Brian Mossop 2001) (Robert 2013: 87). Kümme aastat tagasi, 2007. aastal, kirjutas Brian Mossop tõlgete toimetamistemaliste empiiriliste uurimuste ülevaatlikus artiklis, et kui „tavaliselt omandavad tõlkijad ja kvaliteedi kontrollijad teadmisi sellest, kuidas oma või teiste töid toimetada katse ja eksituse meetodil,

töötades kogenud toimetaja käe all või osaledes töötubades, ning saadaval on ka üks või kaks väljaannet ja stiiljuhendid, mis annavad soovitusi edukaks toimetamiseks“, siis „üsna hiljuti on tõlketeadlased hakanud läbi viima empiirilisi uurimusi, milles nad jälgivad toimetamisprotsessi erinevate meetodite abil [...] või võrdlevad tõlkemustandite erinevaid toimetatud versioone“ (Mossop 2007: 5). Kuigi vahepeal on kirjutatud üsna palju uurimistöid, nendib Robert, et „võrreldes tõlketeaduse teiste harude arvukate publikatsioonidega, on tõlgete toimetamine teadusvaldkonnana jäänud marginaalseks“ (Robert 2013: 87). Robert' ja Van Waesi andmetel oli 2012. aasta seisuga tõlgete toimetamise kohta ainult umbes 50 publikatsiooni (sh kolm väitekirja), kaks olulist käsiraamatut ja üks ajakirja erinumber (Robert ja Van Waes 2014: 305). Autorite väitel on riigiti kõige suurem toimetamisalane kogemus nii uurimuste kui ka koolituse osas Kanadal, kus ilmus ka üks esimesi käsiraamatuid kakskeelsest toimetamisest 1980. aastal. Euroopas hakati toimetamisele rohkem tähelepanu pöörama alles pärast 2006. aastal ilmunud tõlketeenuse standardit EN 15038¹¹ (*ibid.*). Eestis on aga olukord tõlgete toimetamisealases kirjanduses üsna kesine, kuna puuduvad brianmossoplikud, spetsiaalselt tõlgete toimetamist käsitlevad eestikeelsed käsiraamatud vm praktilised abimaterjalid, mida tõlkijad oma igapäevatoos kasutada võiksid. Loodetavasti muutub olukord seoses koostatava keeleteoimendamise e-õpikuga¹², mille sisu kohta tegi siinkirjutaja ühele õpiku tulevasele autorile ka kirjaliku ettepaneku, et õpikus võiks olla eraldi peatükk (või eraldi õpik) ka oma tõlgete toimetamise kohta.

Kui lugeda töid, mis on tõlgete toimetamise kohta kirjutatud, siis tuleb kindlasti arvestada sellega, kuidas konkreetse töö autor kasutatud termineid defineerib, kuivõrd tõlgete toimetamisega seotud terminid ja nende määratlused võivad erineda. Nii näiteks võib oma tõlgete toimetamine olla ühes uurimuses küll *self-revision*, kuid teises töös *check* või *checking*, mis näiteks kehtiva tõlketeenuse standardi kohasel tähendab *tõlke ülekontrollimist* tõlkija poolt (Eesti Standardikeskus 2015: 7). Või, ühes töös tähendab *revision* või *revise* oma tõlgete üle vaatamist tõlkija poolt, kuid teises tähendavad need terminid tõlke ülevaatus isiku poolt, kes pole tõlkija (st *other-revision*) (vt ka Robert ja Van Waes 2014: 304–305). Üldiselt aga kasutatakse ingliskeelsetes teadustöodes tõlgete toimetamise kohta peamiselt terminit *revision* või *revising*, mis tähendab „tõlkesse muudatuste tegemist tõlkija (*self-revision*) või kellegi teise poolt (*other-revision*)“ (Pym 2011: 90). Viimase termini puhul peab arvesse

¹¹ Eesti standardina üle võetud standard „EVS-EN 15038:2007 Tõlketeenus. Nõuded teenusele“ on kehtetu alates 04.11.2015 (<https://www.evs.ee/pood?SearchTerm=15038>) ja asendatud standardiga “EVS-EN ISO 17100:2015” (<https://www.evs.ee/tooted/evs-en-15038-2007>)

¹² Vt <http://www.keeleteoimetajaliit.ee/keeleteoimendamise-e-opik-paases-korgkooliopikute-programmi/> (26.04.2017)

võtma ka seda, kas tegemist on ainult ükskeelse või kakskeelse toimetamisega, kuna esimesel juhul lähteteksti ei vaadata, teisel juhul aga võrreldakse tõlget ka lähtetekstiga. Kui aga vaadata üldiselt, milliseid tõlkimise protsessi empiirilisi uurimusi on tehtud, siis Gyde Hanseni põhjal võib jagada selle valdkonna tööd järgmiselt: „tõlkeüliõpilaste ja/või noortõlkijate või elukutseliste tõlkijate [tõlke]protsesside uurimused ning [tõlke]meetodite ja -vahendite ülevaated ja arutelud“ (Millán ja Bartrina 2013: 93). Siinkirjutaja arvates võiks aga konkreetselt tõlgete toimetamisega seotud uurimistööd liigitada ka näiteks andmekogumismeetodite järgi, st kas uurimuse andmed on saadud kaudselt (nt küsitluste või intervjuude teel) või otseselt (nt uuritavaid jälgides või nende tegevust salvestades), või kasutatakse samas töös nii otseseid kui ka kaudseid meetodeid.

Anna-Helene Ipsen ja Helle Vrønning Dam Aarhuse Ülikoolist (Aarhus University) uurisid oma 2016. aasta empiirilises uurimistöös seoseid tõlgete toimetamisprotseduuride ja tõlkevigade tuvastamise vahel, kasutades kahte muutujat (sõltuv muutuja oli veatuvastus ja sõltumatuks muutujaks toimetamisprotseduurid) ning töös osalesid nii tõlkemagistrid kui ka -magistrid (Ipsen ja Dam 2016). Toimetamise terminit kasutatakse nende töös tähenduses, mille kohaselt kontrollib tõlkes vigu ja teeb mistahes vajalikke parandusi tõlkijast erinev isik. Uurimuse kokkuvõtte kohaselt on nende töö eesmärk uurida tõlgete toimetamisprotseduuride ja kvaliteedi indikaatori – veatuvastuse (*error detection*) – vahelisi võimalikke seoseid (Ipsen ja Dam 2016: 143). Autorite sõnul püüavad nad oma tööga panustada Brian Mossopi kümme aastat tagasi esitatud küsimuse „kas on olemas ühte kindlat tõlgete toimetamise meetodit, mis tagab hea kvaliteedi“ (vt Mossop 2007: 15) vastamisse (Ipsen ja Dam 2016: 144). Uurimismeetodina kasutati 1) tekstandmeid (toimetatud tõlked), 2) ekraanivideoid ja 3) retrospektiivseid (tagasivaatavaid) intervjuusid, kusjuures valjusti mõtlemise protokolle (*think-aloud protocols*, TAP¹³) peavad Ipsen ja Dam liialt sekkuvaks (Ipsen ja Dam 2016: 146). Veatuvastus oli töö autorite jaoks „vigade parandamise potentsiaali indikaatoriks ning seega potentsiaalselt ka kvaliteedi indikaatoriks“, selgitades, et „kui märgatakse viga, võib seda potentsiaalselt parandada ja parandus [(*correction*)] on potentsiaalselt täiustamine [(*improvement*)]“ (Ipsen ja Dam 2016: 147). Tekstandmed saadi üheksalt uuritavalt, kellest kuus olid Aarhuse Ülikooli magistriõppe taani-hispaania keele tõlkimise eriala viimase kursuse üliõpilased ja ülejäänud kolm uuritavat olid sama eriala hiljuti lõpetanud (magistrid).

¹³ Uurimismeetod, mida kasutatakse tõlkeprotsessi empiirilistes uurimustes, kus uuritavatel palutakse ülesande tegemisel öelda valjusti kõike seda, mis uuritaval ülesande täitmise ajal pähe tuleb. Selliseid kirjalikke transkriptsioone nimetataksegi *valjusti mõtlemise protokollideks*. Vt *Handbook of Translations Studies Online*, <https://benjamins.com/online/hts2/articles/rev1?q=revision%20phase> (26.04.2017)

Taani keel oli kõigi uurimuses osaleja emakeeleks ning hispaania keel esimeseks võõrkeeleks ning toimetamist polnud neist keegi eraldi õppinud (*ibid.*). Uuringu toimetamisülesandeks oli 514 sõnaline mobiilioperaatori reklaamtekst, mis oli tõlgitud hispaania keelest ning tõlkijatele anti ka hispaaniakeelne lähtetekst (Ipsen ja Dam 2016: 148). Vigu liigitati Brian Mossopi toimetamisparameetrite järgi (vt p. 1.2. Tõlgete toimetamise parameetrid, protseduurid ja põhimõtted). Nimetatud mudeli põhjal tehti toimetavasse teksti eelnevalt 45 viga, mis jagati Mossopi 12 parameetri vahel nii palju kui võimalik. Näiteks jagati tehnilised aspektid (*mechanics*) eraldi kategooriateks nagu grammatika, kirjavahemärgid, õigekiri ja kliendi nõuete kohane korrektne keelekasutus, nii et kokku kasutati 13 parameetrit. (*ibid.*) Enne põhiuuringut korraldasid Ipsen ja Dam katseuurimuse ühe katseisikuga. Tööd tehti tõlkeabiprogrammis Memsource ning kõik katseisiku tegevused salvestati programmi Snagit¹⁴ abil. Toimetamisülesande lõppedes salvestati Snagiti video ja toimetatud tõlge ning järgnes retrospektiivne (tagasivaatav) intervjuu uuritavaga. Intervjuus esitati üldisi küsimusi toimetamiskogemuse kohta, kuid küsiti ka, milliseid toimetamisprotseduure katsealune toimetamisel kasutas. Seejärel vaadati arvutiekraanil üle tehtud töö, milles olid näha nii tehtud kui tegemata jäänud parandused ning toimetajal oli võimaluse parandusi kommenteerida. Katseisikuga tehtud intervjuu põhjal muudeti põhiuurimuse küsimusi nii, et need selles osalejate intervjuuvastuseid ei mõjutaks. Kõik intervjuud salvestati ja transkribeeriti. Uurimuse sõltuvat muutujat (st veatuvastust) mõõdeti kolme andmeallika põhjal, mis hõlmas järgmisi vigu:

1. parandatud vead – kõik muudatused, olgu need siis parandused (*corrections*) või täiustamised (*improvements*),
2. tuvastatud, kuid parandamata vead Snagiti videote põhjal – nt kui parandati viga, kuid hiljem parandati tagasi endiseks, või kui isik kontrollis viga sõnastikust või internetist, kuid lõpuks viga siiski ei parandanud,
3. tuvastatud, kuid parandamata vead intervjuude ja videote põhjal – neid vigu uurijad ainult videote põhjal ei märganud, kui need ilmsid intervjuudest, kus toimetajad ütlesid, et nad küll tuvastasid vea, kui jätsid selle mingil põhjusel (nt ajapuudus, ebakindlus) parandamata (Ipsen ja Dam 2016: 149–150).

Toimetamisprotseduuride (st uurimuse sõltumatu muutuja) kohta saadi teavet tänu retrospektiivsetele intervjuudele, milles kasutati avatud ja suletud küsimusi. Vastuste

¹⁴ Programm, millega salvestatakse ekraanil nähaolevad kõik klaviatuuri ja arvutihiire liigutused, sh sõnaraamatu ja interneti otsingud reaajas (Ipsen ja Dam 2016: 149).

kehtivust kontrolliti videote kaudu, kuigi pilgujälgimisprogrammi¹⁵ puudumisel polnud uurijad alati kindlad, millist teksti (lähte- või sihtteksti) toimetaja mingil ajahetkel vaatas. Nii sai näiteks videote põhjal veenduda, kas toimetaja alustas tõlke ehk sihtteksti ükskeelsest lugemisest (nt videos oli see tuvastatav, kuna uuritavad nihutasid ekraani kerimisriba alla) või hakati kohe sihtteksti parandusi tegema (Ipsen ja Dam 2016: 150). Uurimuse täpsed tulemused anti kokkuvõtlikus tabelis, kus oli toodud järgmised veerud: a) kõik tõlkevead, b) parandatud vead, c) tuvastatud, kuid parandamata vead videote põhjal, d) tuvastatud, kuid parandamata vead intervjuude ja videote põhjal, ja e) tuvastatud vead kokku (Ipsen ja Dam 2016: 151). Üldine veatuvastus oli 51%, mis autorite väitel ei erine oluliselt uurimusest, mille viis läbi Isabelle Robert kogenud toimetajatega 2013. aastal. Ipsen ja Dam möönavad, et mingeid vigasid on ilmselgelt lihtsam märgata kui teisi ja toovad näiteks, et kui vormingu viga tuvastati 28%, siis keele viga 53% ning grammatika viga 85% (*ibid.*). Mossopi nelja põhiparameetriga uurimustulemuste tabelis (st tähendusülekanne (*transfer*), sisu (*content*), keel (*language*) ja vorming (*presentation*)) tõid autorid välja konkreetsete protsendid iga uurimuses osaleja kohta (Ipsen ja Dam 2016: 152), millest nähtub, et individuaalsed erinevused olid suured. Kui kõige parem tulemus oli 80%, siis paremuselt teine ja kolmas tulemus oli 56% ning kõige halvem tulemus oli 38% (kahel uuritaval). Sõltumatu muutuja ehk toimetamisprotseduuride osas olid tulemused ühtlasemad (38–56%). Uurimuses osalenute individuaalsed erinevused olid peamiselt kvantitatiivsed ning kvalitatiivselt tegid peaaegu kõik toimetajad peaaegu kõiki vigade parandusi peaaegu sarnastes osades, kuigi erandina toovad uurijad välja vormingu parameetri.

Kasutatud toimetamisprotseduuride osas nimetati intervjuudes ja tuvastati videotest kokku kuus erinevat protseduuri (*ibid.*). Üllatusega nendivad Ipsen ja Dam, et kolm parima tulemuse saanud toimetajat (veatuvastus 80%, 56% ja 56%) kasutasid sama kaheetapilist protseduuri – osaliselt võrdlev toimetamine ja ükskeelne toimetamine, st alustati sihtteksti lugemisega ja lähteteksti vaadati ainult siis, kui sihtteksti osas tekkisid kahtlused. Neljanda parima tulemuse saanud toimetaja (veatuvastus 53%) kasutas küll sama protseduuri, kuid lõpetas protseduuri sihtteksti toimetamisega. Kaks kõige vähem punkte saanud toimetajat alustasid võrdleva toimetamisega (st vaatasid nii lähte- kui ka sihtteksti) ja lõpetasid ükskeelse lugemisega (Ipsen ja Dam 2016: 153). Ipseni ja Dami uurimust kokku võttes võib öelda, et kõige paremaid tulemusi tõlkevigate tuvastamisel andis tõlgete toimetamisprotseduur, milles lähtuti

¹⁵ Pilgujälgimismeetod (*eye-tracker*), mis annab teavet pilgu liikumiste kohta (sh silma fikseerumine millisekundiliste intervallidega) (Millán ja Bartrina 2013: 92).

sihttekstist ehk tõlkest, ning halvima tulemuse said toimetajad, kes keskendusid juba töö alguses lähtetekstile (Ipsen ja Dam 2016: 154). Autorid juhivad tähelepanu asjaolule, et tõlgete toimetamisel on ülioluline järgida toimetamisprotseduuride järjestust ehk millele toimetamisel keskendutakse (lähte- vs. sihttekst), viidates oma töös korduvalt Brian Mossopile, kes rõhutab toimingute järjestuse olulisust tõlketekstide võrdleval toimetamisel. Mossopi arvates on eriti oluline alustada ainult sihtteksti ehk tõlke lugemisega eriti nendel juhtudel, kui toimetatakse kellegi teise, mitte oma tõlget (Mossop 2010: 153).

Kui eelnevalt tutvustati uurimust, milles osalesid tõlkeüliõpilased, kes polnud eelnevalt toimetamist eraldi õppinud, siis järgnevalt vaadeldakse põhjalikumalt uurimistööd, milles osalesid elukutselised toimetajad, st selgitada, milliseid toimetamisprotseduure elukutselised toimetajad rakendavad. Isabelle Robert ja Luuk Van Waes Antwerpeni Ülikoolist (University of Antwerp) uurisid oma 2013. aasta empiirilises uurimistöös toimetamisprotseduuride mõju nii toimetamise tulemile (*revision product*) kui ka toimetamisprotsessile (*revision process*) (Robert ja Van Waes 2014). Tõlgete toimetamine (*translation revision*) tähendab Robert' ja Van Waesi töös tõlgete toimetamist inimese poolt, kes pole tõlkija (*vs. self-revision*). Sarnaselt Ipseni ja Dami uurimusega soovivad ka Robert ja Van Waes oma töö abil vastata Mossopi esitatud küsimusele toimetamisprotseduuri kohta, mis tagaks hea tõlkekvaliteedi (Robert ja Van Waes 2014: 306). Robert' ja Van Waesi töö oli kaks eesmärki: 1) teha kindlaks olulised erinevused kõige levinumate toimetamisprotseduuride tõhususes, ja 2) anda soovitusi tõlgete toimetamiseks, ühendades kvaliteedi ja toimetamise kestuse tulemused (*ibid.*). Selles Robert' ja Van Waesi uurimuses kasutatakse Robert' 2006. aastal korraldatud väikse uurimuse¹⁶ (milles Belgia tõlkebüroodelt küsiti, kuidas toimetajad tõlkeid toimetavad) teel saadud tulemusi ehk Belgia tõlkebüroodes kasutatud nelja kõige levinumat toimetamisprotseduuri:

- 1) ühekordne ükskeelne ülelugemine (M)
- 2) ühekordne kakskeelne ülelugemine (B)
- 3) võrdlev ülelugemine, millele järgneb ükskeelne ülelugemine (BM)
- 4) ükskeelne ülelugemine, millele järgneb võrdlev ülelugemine (MB) (Robert ja Van Waes 2014: 307).

Eelnimetatud nelja protseduuri hindamiseks viidi läbi teaduslik eksperiment, kasutades neid protseduure sõltumatu muutuja tasemetena. Uurijate eesmärk oli teha kindlaks, kas toimetamisprotseduuri valik on oluline. Kui jah, siis millist protseduuri võiks soovitada ehk

¹⁶ Vt Robert 2008.

milline neljast protseduurist on teistest tõhusam (Robert ja Van Waes 2014: 308). Eksperimendi eesmärk oli jälgida nii toimetamise tulemit kui ka protsessi (sõltuv muutuja) sõltumatu muutuja (ehk toimetamisprotseduuri) muutumisel neljal tasandil. Uurimuses osales 16 toimetajat, kellel oli vähemalt üheaastane toimetajatöö kogemus, nad olid kas tõlkebüroo töötajad või vabakutselised tõlkijad/toimetajad (vanuses 23–41 aastat). Enamik uurimuses osalejatest olid tõlkemagistrid või germaani keelte magistrid, kelle emakeel oli prantsuse keel ja üks töökeel hollandi keel. Toimetajatel paluti toimetada nelja sarnast sihtteksti, kasutades ühte eelmainitud neljast toimetamisprotseduurist. Iga tekst (pressiteated) koosnes umbes 500 sõnast, tõlked hollandi keelest prantsuse keelde (*ibid.*). Selleks, et toimetamiskvaliteedi hindamine oleks objektiivne, määrati eelnevalt vead kindlaks tõlkijate ja/või tõlkeõppejõudude poolt. Vead liigitati järgmise kolme toimetamisparameetri vahel, võttes aluseks Horguelini ja Brunette'i ning Mossopi mudelid:

- 1) täpsus (*accuracy*)
- 2) lingvistiline kodeerimine (*linguistic coding*) (laiemas tähenduses loetavus)
- 3) sobivus (*appropriateness*) (Robert ja Van Waes 2014: 309).

Eksperimenti korraldati tavalise toimetamistööna, mingit ajapiirangut polnud ja tekstid paluti toimetada ühe kaupa paariminutiliste vahedega. Sarnaselt Ipseni ja Dami uurimusega anti lähtetekst uuritavatele paberil. Andmekogumismeetodina kasutati: 1) toimetamise tulemi analüüsi, mis põhines lõplikus töös tehtud muudatustel; 2) valjusti mõtlemise protokolle ja 3) klahvivajutuste salvestusi¹⁷ Inputlogi¹⁸ vastava tarkvara abil. Retrospektiivsete lühiintervjuude abil koguti personaalseid andmeid uuringus osalejate kohta. Iga toimetaja punktid iga teksti toimetamise (ehk toimetamise kvaliteedi) eest arvutati õigustatud muudatuste protsendi alusel (Robert ja Van Waes 2014: 310). Punkte veatuvastuse potentsiaali eest arvutati järgmiste muudatuste põhjal:

- 1) õigustatud muudatused (*justified changes*) on viga parandavad muudatused,
- 2) alatoimetamine (*under-revision*) tähendab muudatusi, mis püüavad viga parandada, kuid polnud toimetamisparameetrid välja töötanud tõlkijatest ja õppejõududest koosnenud kolleegiumi jaoks rahuldavad,
- 3) ainult tuvastus (*simple detection*) tähendab, et mingit nähtavat muudatust lõplikku teksti polnud tehtud, kuigi toimetaja oli vea tuvastanud (nt toimetaja kahtles muudatuses) ja/või prooviti muudatust teha või tehti sellega seondult otsinguid (nt

¹⁷ Uurimismeetod, mille abil salvestatakse kõik klaviatuuri ja arvutihiire liikumised (ja vastavad ajatemplid), sh sõnaraamatu ja interneti otsingud.

¹⁸ Vt www.inputlog.net

toimetaja otsis sõna sõnastikust). Kõike seda aitasid töö autoritel hiljem tõlgendada Inputlogi salvestatud logifailid (*ibid.*).

Töö tulemused anti esmalt tulpdiagrammina eraldi joonistel nii iga toimetamisprotseduuri keskmiste punktide kui ka veatuvastuspotsiaali lõikes (Robert ja Van Waes 2014: 311). Samuti toodi eraldi joonisel välja, kui palju aega toimetamisele kulus. Järeldatakse, et toimetamisprotseduur on oluline kõigi toimetamisprotseduuride strateegiate¹⁹ puhul, kuigi tööülesande kirjelduses paluti uuritavatel läbi viia täielik toimetamine (*full revision*). Mida aga Robert ja Van Waes sõnaga *full revision* täpselt mõtlesid, pole uurimusest aru saada, kuna täpne määratlus selle termini kohta puudub, kuid võib vaid oletada, et see oli uurimuses osalejate jaoks tõlkeülesande kirjelduses defineeritud. Samuti pole määratlust ka termini *comparative revision* kohta, mida muu hulgas kritiseerivad ka Ipsen ja Dam, kes viitega Brian Mossopile juhivad tähelepanu võrdleva toimetamisprotseduuri toimingute kindlale järjestusele (Ipsen ja Dam 2016: 146). Kuna belglaste töös kasutatakse termineid *full* ja *comparative revision* töö ühes lauses üksteise järel (*/.../ starting with a full comparative revision followed by a unilingual revision*²⁰ */.../*; Robert ja Van Waes 2014: 307), võib oletada, et *full revision* ongi *comparative revision*, st autorite jaoks on need sünonüümid. Robert ja Van Waes, kelle eesmärk oli selgitada tõlgete toimetamisprotseduuride mõju toimetamise tulemile ja protsessile, nendivad oma töö kokkuvõttes, et toimetamisprotseduuride strateegiate vahel pole mingeid märkimisväärseid erinevusi (v.a. *loyal revision*, kus arvestatakse ainult sisu ja tähendusülekannet) kakskeelse toimetamisprotseduuri (B) ja teise kahe protseduuri vahel, mis hõlmasid kakskeelset toimetamist koos ükskeelse toimetamisega (BM ja MB), mis kokkuvõttes tähendab, et teistkordsel ülelugemisel pole mõtet. Ka toimetamise kestuse osas polnud mingeid märkimisväärseid erinevusi ja seega võivad toimetajad autorite arvates ise vabalt valida, millist toimetamisprotseduuri eelistada (Robert ja Van Waes 2014: 316). Siinkirjutaja seisukohast ei andnud Robert' ja Van Waesi uurimus tohututest arvandmetest ja kaasaegsete tehniliste vahendite kasutusest hoolimata selget vastust selle kohta, millist toimetamisprotseduuri siis ikkagi tõlgete toimetamisel eelistada, mistõttu ei saa belglaste uurimuse põhjal tõlkijatele ega toimetajatele konkreetseid soovitusi anda. Siinse töö kirjutaja arvates võis aga Robert' ja Van Waesi uurimistöö tulemusi mõjutada tõlgete toimetajate

¹⁹ a) tekstilähedane toimetamine (*loyal revision*), kus arvestatakse ainult sisu ja tähendusülekannet; b) funktsionaalne toimetamine (*functional revision*), kus arvestatakse keelt ja loetavust, ning c) minimaalne toimetamine (*minimal revision*), kus arvestatakse grammatikat, õigekirja ja tähendusülekannet (Robert ja Van Waes 2013: 308)

²⁰ Eestikeelne tõlge: */.../ alustades täieliku võrdleva toimetamisega, millele järgneb ükskeelne toimetamine /.../*

hariduslik ja töökogemuse taust, kuna nad olid elukutselised toimetajad, mistõttu polnud just seetõttu nende jaoks erilist vahet, millist toimetamisprotseduuri kasutada – tulemusprotseduurist ei sõltunud. Kahe eelnevalt tutvustatud uurimistöo tulemusi võrreldes võib üldistavalt järeldada, et tõlgete toimetamisprotseduuride valik on oluline eeskätt vähese toimetamiskogemusega isikutel (sh tõlkeüliõpilastel), samas kui elukutseliste toimetajate jaoks pole toimetamisprotseduurid või protseduuride toimingute järjestus kvaliteeti ja ajakulu arvestades kuigi oluline. Ipseni ja Dami uurimuse tulemuste kohaselt (vt Ipsen ja Dam 2016: 154) võib soovitada tõlkeüliõpilastel või teistel vähese toimetamiskogemustega tõlkijatel kasutada oma tõlgete toimetamisel protseduuri, milles keskendutakse sihttekstile, mitte lähtetekstile.

Järgnevalt võrreldakse omavahel kahte väiksemat uuringut, millesse kaasati Belgia ja Taani tõlkebürood, et selgitada, kuidas seal tõlkeid toimetatakse. Isabelle Robert korraldas 2006. aastal uurimuse (Robert 2008: 9), milles Belgia tõlkebüroodelt (saadi 48 vastust) küsiti, kuidas toimetajad tõlkeid toimetavad. Uurimusest selgus, et 56% vastajatest eelistas toimetamisprotseduuri, kus alustatakse lähte- ja sihtteksti võrdlemisega, tehakse muudatused ja seejärel loetakse sihttekst uuesti läbi, et vajadusel täiendavaid muudatusi teha. 21% vastajatest eelistas protseduuri, kus toimetaja loeb sihtteksti, teeb muudatused, võrdleb lähteteksti sihttekstiga ja teeb seejärel vajadusel täiendavaid muudatusi (*ibid.*).

Kirsten Wølch Rasmussen ja Anne Schjoldageri 2007. aasta uurimuses Taani tõlkebüroode kohta püüti küsimustiku (saadi 24 vastust) ja intervjuude abil saada vastuseid järgmiste üldiste teemade kohta:

- 1) Kas kõiki tõlkeid toimetatakse?
- 2) Kui kõiki ei toimetata, siis mis on valikukriteeriumid?
- 3) Kas tõlgete toimetamisel tehakse võrdlevat toimetamist (*comparative revision*)²¹? St kas sihtteksti (ehk tõlkeid) võrreldakse lähtetekstiga.
- 4) Kas on kehtestatud kindlad toimetamisjuhised ja millised on nende toimetamisparameetrid?
- 5) Kes on toimetajad ja milline on toimetajate tehtud paranduste staatus (a) autoriteetne, b) partnerlik (abivalmis ja kokkuleppeline), või c) muu)?
- 6) Mis on tõlkekvaliteedi aluseks?

²¹ Taanlaste töös tähendab võrdlev toimetamine järgmist: võrdleva toimetamise eesmärk on veenduda, et tõlketekst on sidus ja loogiline, kuid samuti tuvastatakse vead ja arusaamatud kohad ning muudetakse keele ja teksti sisu üldist kvaliteeti paremaks.

Kokkuvõtvalt selgus tulemustest, et enamikus Taani tõlkebüroodes kasutatakse tõlkevaliteedi tagamiseks nii ükskeelset kui ka võrdlevat toimetamist. Saadud andmete põhjal möönavad uurimuse autorid, et toimetamine on harva täielikult võrdlev, kuivõrd eelistatuid toimetamisprotseduur tundub olevat ükskeelne sihtteksti toimetamine, mille järgneb (suuremas või väiksemas mahus) võrdlev ülelugemine, kuid seda tehakse juhtudel, kui lähtetekstiga võrdlemist peetakse vajalikuks või oluliseks. Nii Robert' kui ka Rasmusseni ja Schjoldageri uurimuse puhul peab kindlasti arvestama sellega, kuidas uuringus osalejad tegelikkuses (vs. ideaalid) tõlkeid toimetavad, või vastajad ainult ütlevad, et nad niimoodi toimetavad, mistõttu ei saa nende uurimuste tulemusi täiesti usaldusväärseks pidada. Kuid siiski, kui belglased eelistavad tõlgete toimetamisel sihtteksti võrdlemist lähtetekstiga, siis taanlased eelistavad pigem ükskeelset sihtteksti lugemist.

2. Praktiline osa

2.1. Metoodika

Selle magistritöö puhul on tegemist kvalitatiivse uurimusega, täpsemalt empiirilise ja sihtkeelekeskse juhtumiuuringuga, milles püütakse uurida tõlketekstide analüüsi (sh kirjelduste ja selgituste) ja küsimustiku vastuste abil tõlkeüliõpilaste tõlkeprotsessi. Töö autor soovib uurimuse teel kindlaks teha, kuidas tõlkeüliõpilased oma tõlkeid toimetavad ning millised on uuritavate arusaamad ja hoiakud tõlgete toimetamise kohta.

1972. aastal võttis James Holmes kasutusele tõlketeaduse (*translation studies*) nimetuse kui eraldiseisva distsipliini ja liigitas selle kolmeks: kirjeldav (*descriptive*), teoreetiline (*theoretical*) ja rakenduslik (*applied*) tõlketeadus, millest esimene, kirjeldav haru keskendus tõlkimise tulemile (tõlkele), protsessile või funktsioonile (vt Tavast ja Taukar 2013: 160). Kuigi Holmesi esialgsest käsitlest on möödunud veidi üle 40 aasta, on „[ü]ks võimalus tõlketeadust struktureerida jaotada see väga üldistatult teksti-, tõlkija- ja protsessiuurimiseks“ (Tavast ja Taukar 2013: 160). Selles magistritöös keskendutakse kolmandale, täpsemalt oma tõlgete toimetamisele kui tõlkimisprotsessi osale, mistõttu tekstiuurimine ehk tõlkekvaliteedi hindamine on selles töös teisejärguline. Siiski pole siinse töö eesmärk tõlgete toimetamisprotsessi hindamine, st tõlketekstis tehtud muudatused *heaks* või *halvaks* kuulutada, vaid empiirilise uurimuse teel saadud andmeid kirjeldada, analüüsida ja tõlgendada. Tõlgete toimetamist on võrreldes näiteks tõlgete kvaliteedi või hindamisega veel vähe uuritud, kuid viimastel aastatel on tõlkeuuringutes hakatud sellele üha rohkem tähelepanu pöörama (vt 1.5. Varasemad uurimused tõlgete toimetamisest). Teoreetiliselt võib oletada, et teatud toimetamispõhimõtete rakendamine tagab parema tõlkekvaliteedi, kuid see ei pruugi alati nii olla. Nii näiteks on igal tõlkijal erinevad teadmised, oskused ja tõlkepädevused, kuid siinkirjutaja veendumuse kohaselt ei tohiks jätta arvestamata ka tõlkijate hoiakuid, mis samuti kogu tõlkeprotsessi ja lõpuks ka tõlketeksti kvaliteeti mõjutavad.

Andmete kogumismeetodina kasutatakse selles töös lisaks tõlkeülesandele ka küsimustikku, kuna autori arvates ei annaks ainult ühe meetodi kasutamine tõlgete toimetamisprotsessi uurimisel piisavalt põhjalikke tulemusi.

Üliõpilaste tõlgete toimetamise protsessi uurimismeetodi valimisel püüti arvestada sellega, et tõlkimine ja toimetamine toimuks võimalikult loomulikes ja vähekontrollitud

tingimustes ega koormaks üliõpilasi liigsete kohustustega. Juhul kui selgub, et uuritavate seas on ka neid, kes oma tõlkeid enne saatmist põhjalikult ei toimetanud, või ei teinud seda teadlikult, loodab töö autor, et vähemalt pärast tõlkeülesannet ja küsimustiku täitmist on uurimuses osalenud oma tõlgete toimetamisest teadlikumad ning nende suhtumine toimetamise kui tõlkeprotsessi olulisse etappi paremaks muutunud. Kuigi „[t]õlkimise ja tõlketeaduse suhet on sageli peetud ühepoolseks, st tõlkimisel ei ole tõlketeadusest mingit kasu ning see ei haaku kuidagimoodi tegeliku tõlketevõimega“ (Tavast ja Taukar 2013: 159), on siinse töö autor veendunud, et tõlkeuuringud on siiski nende kahe poole esindajatele pigem kasulikud. Ka Tavast ja Taukar tõdevad, et „seos tegelikkusega on olemas nii uurimismaterjali kui sageli ka uurimistulemuste rakendatavuse näol“ (*ibid.*). Sellestki magistriltööst saadav kasu on kindlasti kahepoolne. Esiteks on töö kirjutajal võimalus valitud andmekogumismeetodeid rakendades kirjeldada ja analüüsida tudengite tõlkeprotsessi ning aidata seeläbi tõlkijatel oma tegevust paremini mõtestada. Teisalt aga motiveeritakse valitud meetodite abil uuritavaid oma tõlkeid edaspidi põhjalikumalt ja teadlikumalt üle vaatama, et oma tõlketekstide kvaliteeti paremaks muuta ning väljavaateid tööturul parandada. Ja kuigi selle töö autor tõdeb, et pärast arvukate tõlkeprotsessiuurimuste lugemist tekkis tal mitmeid uusi ideid, kuidas oleks *ideaalis* võinud uurimust tõlketudengite näitel läbi viia, siis loodetavasti on käesoleva uurimistöö põhjal tulevastel magistrantidel või teistel huvitatutel tõlgete toimetamisprotsessi uurimise kohta midagi õppida, arvestada või järeldada.

2.1.1. Valim

Magistriltöö valimi moodustasid 21 Tartu Ülikooli tõlkeõpetuse kirjaliku tõlke magistriõppe eriala teise aasta majandustõlke seminarides 2013. ja 2016. aasta sügisel osalenud üliõpilast. Kuigi töö autorile saadeti tõlkemustandeid ja -puhtandeid rohkem, ei saanud uurimistöös kasutada nende üliõpilaste töid, kes ei vastanud küsimustikule. Seega oli valmisse kuulumise eelduseks tõlketöö tegemine ja küsimustikule vastamine.

Valimit iseloomustavad järgmised tunnused:

- a) kõikide uurimuses osalejate emakeel on eesti keel,
- b) kõikide uurimuses osalejate esimene võõrkeel (A-võõrkeel) on inglise keel.

Esimese grupi (edaspidi ka G1) tõlketööd ja küsimustikud valmisid 2013. aasta novembris ning teise grupi (edaspidi ka G2) tööd 2016. aasta septembris.

2.1.2. Instrumendid

2.1.2.1. Tõlkeülesanne

Nagu eespool mainitud, kasutati selles magistritöös kahte andmekogumismeetodit, esimesena tõlkeülesannet (vt lisa 1) ja seejärel küsimustikku (vt lisa 2). Meetodite kasutamise järjekorra tingis asjaolu, et töö autor ei soovinud, et uurimuses osalejad oma tavapärasest tõlkeprotsessi oluliselt muudaksid. Nagu tavaliselt, esitasid üliõpilased oma tööd elektrooniliselt. Selleks, et töö autor oleks piisavalt pädev tudengite tõlkeid analüüsima, valiti tõlkeülesandeks inglise-eesti tõlge, kuivõrd siinkirjutaja on lõpetanud Tartu Ülikooli inglise keele ja kirjanduse eriala ning eesti keel on tema emakeel. Tõlgitava teksti valimisel arvestati järgmise kolme põhimõttega:

- 1) tekst pidi olema majandusteemaline, kuna magistritöö juhendaja oli majandustõlke õppeaine õppejõud, tänu kellele sai tõlkeülesannet ja küsimustiku täitmist läbi viia;
- 2) teksti maht ei tohtinud ületada 1,5 lk, mis oli majandustõlke õppeaine tõlkeseminaride tavapärase tekstimaht;
- 3) tõlgitav tekst ei tohtinud olla liiga kerge või raske.

Kuna töö autor oli tõlkeülesande teksti valimise ajal tõlkepraktikal ühes Eesti tõlkebüroos, valiti sobiv tekst tema poolt juba tõlgitud tööde, st reaalseste tõlketellimuste seast.

Tõlkeülesanne koosnes kahest osast. Esiteks paluti üliõpilastel tõlkida OECD 2001. aasta käsiraamatust²² võetud ingliskeelne tekstiosa (397 sõna) eesti keelde ning seejärel saata eraldi failidena nii oma esialgne tõlge (st tõlkemustand) kui ka lõplik, toimetatud tõlge (st tõlkepuhtand). Tööfaili päises teavitati tudengeid tõlketeksti sihtrühmast, kelleks oli tavalugeja (st mitte ekspert). Tõlketekstide analüüsimisel võrreldi omavahel iga tudengi mustandit ja puhtandit. Kuna tööd saadeti elektrooniliselt, siis kasutati failide võrdlemisel Microsoft Wordi võrdlusfunktsiooni (*Läbivaatus – Võrdle*), mille abil jälitati tõlkemustandi ja -puhtandi kõiki muutusi. Toimetatud tõlketekstide uurimise põhieesmärk oli selgitada, milliseid ja kui palju muutusi üliõpilased oma tõlketekstide toimetamisel (ehk tõlkepuhtandis) teevad. Samuti uuritakse seda, kas ja kuidas mõjutab üliõpilaste taust (sh nii tõlkimis- ja toimetamiskogemus kui ka tõlgete toimetamisega seotud harjumused ja hoiakud) tõlgete toimetamist.

²² Vt OECD 2001: 11–13.

2.1.2.2. Küsimustik

Lisaks eelmises lõigus tutvustatud tõlkeülesandele kasutatakse tõlketudengite tõlkeprotsessis rakendatavate toimetamis põhimõtete ja tõlgete toimetamisega seotud hoiakute uurimiseks küsimustikku (vt lisa 2).

Küsimuste koostamisel arvestati sellega, et küsimusi poleks liiga palju, kuid samas annaks uuritavate ja käsitleva teema kohta ammendavaid vastuseid. Küsimustikud täideti nii veebis, elektrooniliselt kui ka paberil, kuigi algselt soovis töö autor kasutada küsitlusel ainult veebiküsimustikku. Ankeedi väljatöötamisel lähtuti eeskätt selle kasutusmugavusest, keskendudes eelkõige uuritavatele, kelle jaoks oleks küsimustele vastamine ja kommentaaride lisamine võimalikult mugav ning võtaks vähe aega. Samuti kõitis küsitajat väljavaade saada veebiküsitluskeskkonna abil võimalikult põhjalikke ja palju vastuseid. Veebiküsimustiku kasuks otsustamisel polnud vähetähtis ka hea võimalus andmeid hõlpsalt koguda, salvestada ja analüüsida. Kõike eelnevat arvesse võttes jääb töö autorile arusaamatuks, miks ka hoolimata õppejõu korduvatest meeldetuletustest jätsid paljud 1. grupi üliõpilased küsimustikule siiski vastamata. Lisaks kõikvõimalikele põhjustele (nagu haigestumine, reisimine vm), miks jäeti küsimustik täitmata, võib sellest järeldada ka seda, et 43% majandustõlke seminarides osalenud tudengitest tõlgete toimetamine ei huvita. Teisalt aga mõistab töö autor, et teadustöödele kehtestatud üldistest eetilistest eeltingimustest lähtuvalt on uuringutes osalemine vabatahtlik ja kedagi ei tohi sundida uuringus osalema. Kolme uuritava grupi peale ei saadetud aga ühtegi soovimatust väljendavat avaldust, küll aga kirjutas üks 1. grupi tudeng, et „ma ei jätnud mitte kiusu pärast küsimustikku täitmata, aga hoopis seetõttu, et ma tõepoolest ei osanud vastata“.

2013. aasta sügisel täitsid esimese grupi 21 tõlketudengist küsimustiku kokku 12 üliõpilast (ehk 57%), kellest 11 vastasid küsimustele veebis ja üks saatis vastused Wordi failis (veebilehe tehnilise viperuse tõttu). Kuidas oleks küsimustiku täitmise protsenti mõjutanud selle koostaja otsene kontakt uuritavatega, st kui autor oleks ise uuritavatele vahetult enne küsimustiku täitmist ankeeti tutvustanud, ning kas siis oleks rohkem tõlketudengeid veebiankeedi täitnud, on vaid teoreetiline oletus. Sellisel juhul oleks muidugi eelduseks, et kõikidel tudengitel oleks arvuti kaasas olnud, kuid siis oleks jälle arvuti puudumine ankeedi täitmist takistanud. Eelnevast hoolimata on siinkirjutaja veendunud, et otsene ja täpsem kommunikatsioon uurija ja uuritavate vahel oleks võinud teoreetiliselt olukorda ladusamaks muuta.

Kuna empiirilise uurimuse jaoks oli 2013. aastal saadud 12 tööd liiga vähe, siis paluti teha tõlkeülesanne ja vastata küsimustikule ka 2016. aasta sügisel. Kui selleks, et 2016. aasta sügisel täidaksid küsimustiku rohkem 2. aasta tõlkeüliõpilasi, anti uuritavatele küsimustikud paberil ja ankeet täideti õppejõu juuresolekul. Sel korral täitis 10 tudengist ankeedi 9 (ehk 90%) (vs. 57% 2013. a).

Selleks, et saada küsimustiku abil üksikasjalikke vastuseid, kasutati küsimustikus nii suletud (nt taustaandmed vastaja vanuse ja õpitud eriala kohta), avatud (sh nii kirjelduse kui ka arvamuse avaldamisega seotud) kui ka valikvastustega küsimusi. Küsimustiku viimases punktis kasutati ka skaleerimist 5-punkti skaalal. Samuti anti küsimustikus vastajale võimalus täiendavaid kommentaare või ettepanekuid esitada, vaba vastust lisada või kõike kirjapandut täpsustada. Küsimustikule vastamiseks kulus *ca* 10–15 minutit.

Küsimuste abil koguti teavet järgmise nelja alateema kohta:

1. demograafilised jm taustaandmed,
2. tõlkimis- ja toimetamisalane koolitus ja kogemus,
3. tõlgete toimetamine – harjumused ja vajalikkus,
4. tõlgete toimetamisprotsess.

Lisaks faktilisele ja hinnangulisele teabele annavad täidetud ankeedid infot ka uuritavate suhtumise kohta, mida ainult tõlkeülesande analüüsi põhjal oleks raskem välja selgitada. Saadud andmeid analüüsides peab kindlasti arvestama sellega, et uurija ei saa olla täiesti kindel, kui ausalt küsimustele siiski vastati, kuigi sellekohane lause oli ka ankeedi sissejuhatuses, ning kas vastused uuritavate tegelikke (vs. ideaalid) toimetamisega seotud harjumusi ja hoiakuid peegeldavad.

Küsimustiku sissejuhatavas osas tutvustati selle autorit ja magistritöö eesmärki. Samuti põhjendati isikuandmete (st ees- ja perekonnanime) kogumise vajalikkust – nimed olid hädavajalikud vastajate tõlgete ja küsimustiku vastuste seostamiseks. Järgmisena anti juhised küsimustiku täitmiseks ning tutvustati küsimustikus kasutatavaid termineid ja määratlusi koos viidetega allikatele.

Küsimustiku esimene osa algas demograafiliste jm tausta andmete päringuga järgneva kohta: ees- ja perekonnanimi, vanus, emakeel, inglise keel võõrkeelena ja selle õpingute kestus, õpitud eriala(d). Teise, kolmanda ja neljanda osa küsimused koosnesid peamiselt valikvastustega küsimustest, et saada uuritavatelt põhjalikumalt teavet põhiliselt nende tõlke- ja toimetamiskogemuse, kuid ka vastavate harjumuste, hoiakute, hinnangute ja suhtumise kohta. Neljandas punktis paluti tõlketudengitel märkida 5-punkti skaalal, kui oluliseks peavad

nad tõlketekstide toimetamisprotsessis järgmiste keeleaspektide kontrollimist: terminid, ainult põhiterminid, terminoloogiline ühtsus (ehk järjepidevus), grammatika, sisu ja/või faktid, loogika, ladusus, trükivead, kirjavahemärgid, lauseehitus ja/või sõnade järjekord, kujundus ja/või vorming, nimed ja/või numbrid ja/või lühendid, tõlketeksti vastavus selle sihtrühma vajadustele (ehk otstarbekus). Küsimuste esitamise eesmärk oli

- 1) koguda teavet ja kaardistada tudengite tõlgete toimetamisalased teadmised, kogemus ja hoiakud,
- 2) selgitada, kas ja kuidas küsimustiku andmed tõlkeülesannet mõjutavad,
- 3) selgitada, kuidas tõlkeülesanne ja küsimustiku vastused omavahel suhestuvad.

Tõlkeülesande ja küsimustiku tulemusi analüüsitakse põhjalikumalt töö järgmises peatükis.

2.2. Tulemused ja analüüs

Selles osas tutvustatakse ja analüüsitakse magistritöö empiirilise uurimuse tulemusi. Tudengite oma tõlgete toimetamisel tehtud muudatuste ja küsimustiku vastuste analüüsiga püütakse selgitada, kuidas tõlketudengid oma tõlkeid toimetavad ja saada vastused järgmistele küsimustele:

1. milliseid ja kui palju muudatusi teevad üliõpilased oma tõlketekstide toimetamisel;
2. kas ja kuidas mõjutab üliõpilaste taust (sh nii tõlkimis- ja toimetamiskogemus kui ka tõlgete toimetamisega seotud harjumused ja hoiakud) tõlgete toimetamist.

Just uuritavate taustaga mitteametamine on, lisaks uurimuste väiksele valimile, Gyde Hanseni arvates tõlkeprotsessi uurimuste üks iseloomulikumaid puudusi (Hansen 2013: 97). Hansen väidab, et tudengitega tehtud tõlkeprotsessi uurimuste tulemused on tõestanud, et vähemalt igal kolmandal uurimuses osalejal on märkimisväärsed eripärad, mis nende tõlkeprotsesse mõjutavad (*ibid.*). Kas Hanseni väidet kinnitavad ka siinse empiirilise uurimuse tulemused, selgub toimetatud tõlketekstide analüüsimisel, sest enne ülesande analüüsi tutvustatakse uurimuses osalenud tõlkeüliõpilaste tausta ja küsimustiku teisi vastuseid. Kuigi küsimustikule vastas ja tõlkeid toimetis rohkem kui 21 üliõpilast, saab analüüsis kasutada vaid nende tõlkeüliõpilaste andmeid ja töid, kes tegid mõlemad ülesanded – vastasid küsimustikule ja toimetasid oma tõlkeid.

2.2.1. Küsimustik

Küsimustiku abil sooviti koguda teavet nii tõlkeüliõpilaste haridusliku tausta, tõlkimis- ja toimetamiskogemuse kui ka tõlgete toimetamisega seotud harjumuste ja hoiakute kohta.

Uurimuses osalenud 21 üliõpilasest olid 16 naised ja 5 mehed ning nende vanusevahemik oli 23–40, mis on peaaegu sama, nagu eespool tutvustatud Robert' ja Van Waesi uurimistöös, kus uuritavate 16 elukutselise toimetaja vanus oli 23–41 (vt Rober ja Van Waes 2014).

Kõigi vastanute emakeel oli eesti keel ja A-võõrkeel (ehk esimesena õpitud võõrkeel) inglise keel. Inglise keele õpingute kestus oli vahemikus 9–18 aastat ning õpitud erialadest oli tõlketudengite seas kõige rohkem inglise keele ja kirjanduse eriala lõpetanuid (14 ehk 66,7%) ning kirjanduse ja kultuuriteaduste eriala lõpetanuid (3 ehk 14,3%). Esindatud olid ka sellised erialad nagu ajalugu, antropoloogia, füsioteraapia ja õigusteadus.

Tõlkimisalane koolitus puudus 17 tudengil ja erinevad koolitusi või kursusi märkis ära 4 vastanut (sh subtiitrite tõlkimiskoolitus, keelehooldekursus, ilukirjandustõlkekoolitus ja suulise tõlke kursus). Tõlkimise kogemus jäi vahemikku 0–7 aastat ja tõlkemaht 0–1700 leheküljeni, mille põhjal võiks eeldada, et sisult ladusamad ja keeleliselt paremad tekstid kirjutavad ning vähem muudatusi teevad just tõlkekogemusega tõlkeüliõpilased. Tõlgitud tekstide liikidest nimetasid vastanud tarbetekste (15), subtiitreid (2) ja ilukirjandust (1).

Toimetamiskoolituses oli 2013. aasta grupist osalenud üks vastaja – Tartu Ülikooli toimetamiskursus, ning kuigi 2016. aasta grupil on tõlkeõpetuse õppekava kohaselt ka kaks toimetamisega seotud õppeainet²³, mida hakati õpetama just 2. õppeaasta alguses ehk uurimuse läbiviimisega samal kuul, ei saa siiski 2016. aasta grupil võrreldes 2013. aasta grupiga tõlketekstide toimetamisel mingeid olulisi eeliseid olla. Toimetamisalase töökogemuse märkis ära kaks vastanut – 3 a ja 1 a.

Tõlkeid toimetab tekstitöötlusprogrammis 20 vastajat ja üks vastas, et teeb seda subtiitrimisprogrammis. Tõlke kontrollimisel nii korrigeerib kui ka toimetab 19 tudengit ning 2 ainult korrigeerivad. Tõlke toimetamisel kontrollib tõlke vastavust algtekstiga lause kaupa 15 vastanut ning 6 tudengit ainult siis, kui tõlge on arusaamatu vms. Enne tõlke lõplikku valmimist ja/või ärasaatmist kontrollivad/loevad oma tõlketeksti tavaliselt üle üks kord 6 ning kaks kuni kolm korda 14 üliõpilast (sh üks vastas isegi „3-6 korda“) ja üks jättis vastamata.

²³ 1) tõlke toimetamine (kood FLEE.02.133), kohustuslike ainete moodulis, 2) tehnikatekstide toimetamine (FLEE.02.134), valikainete moodulis. Mõlemad õppeained lisati tõlkeõpetuse õppekavasse 2015/2016. õa.

Vastanutest toimetavad tõlget tavaliselt a) tõlkimise ajal (lause või lõigu kaupa) 3 tudengit, b) 1-2 tundi pärast tõlke mustandi valmimist 3 tudengit ning c) 1-2 päeva pärast tõlke mustandi valmimist 10 tudengit. Ülejäänud 5 tudengit märkisid ära mitu pakutud varianti ning lisasid, et teksti edastamine sõltub tähtajast ja teksti pikkusest. Tõlgete toimetamisel järgib kindlaid põhimõtteid 11 üliõpilast ja ei järgi 10. Põhimõtteid kommenteerides toodi välja võrdlus algtekstiga (6 vastajat), nii õigekirja kui ka sõnastuse kontrolli märkisid ära 2 ning ajavahe jätmist 2 tudengit. Küsimusele, kas valitud toimetamispõhimõtted tagavad hea tõlkekvaliteedi, vastas jaatavalt 16, eitavalt 4 ning mõlemad variandid märkis ära üks vastaja, kusjuures täiendavad kommentaarid lisasid 16 vastajat, väljendades peamiselt ebakindlust. Kuna kommentaaridest võib järeldada, et tudengid kahtlevad oma tõlgete kvaliteedis, siis võiks tudengitele nende tõlgete kohta põhjalikumalt tagasisidet anda. Võrreldes tõlkimisega kulub toimetamisele a) vähem aega 14 tudengil, b) rohkem aega ühel ja c) umbes sama aeg ühel tudengil, ning kaks vastajat märkisid ära kaks varianti, vastavalt variandid a ja c ning a ja d (ehk muu).

Peamiste allikatena ja abimaterjalidena eestikeelsete tõlgete toimetamisel nimetati kõige rohkem Eesti Keele Instituudi kodulehel olevaid keelekogusid (nt „Eesti õigekeelsussõnaraamat“, „Eesti keele seletav sõnaraamat“, „Keelenõuvakk“ ja Esterm), Euroopa Liidu keelekogusid (nt IATE ja EUR-Lex) ja spellerit (5 vastajat). Tõlgete toimetamisel kasutatavad allikad jm abimaterjalid ei erine tõlkimise ajal kasutatavatest allikatest jm abimaterjalidest 13 ja erinevad 8 vastajal.

Peamised küsimused, probleemid, raskused jne tõlgete toimetamisel on tõlkeüliõpilastel seotud kas terminoloogia (7), teksti ladususe (9) või mõlema eelnimetatuga (5). Kahel korral nimetati ka probleeme kirjavahemärkide kasutusega. Samuti toodi välja ületoimetamisega seotud probleem – „osata pidada piiri toimetamise ja teksti ümbertõlkimise vahel“ ning „nähtuste, millel puuduvad eestikeelsed vasted, eesti keelde ümberpanemine“ või kui „eesti keeles pole [tundmatu teema] kohta materjale saadaval“. Üks vastaja kirjutas aga nii: „tüdumus – kui ma enam ei taha/viitsi/jaksa oma teksti lugeda, siis hakkab mu pea tõrkuma ja ma pean natuke aega midagi muud tegema“. Kui palju kirjeldatud probleemid tudengite tõlkeülesandeid mõjutavad, selgub toimetatud tõlketeksti analüüsis.

Tõlketeksti toimetamist tõlkija poolt pidas väga tähtsaks 13, tähtsaks 7 ja vähetähtsaks mitte ükski tudeng, kusjuures variandi muu valis üks tudeng, kes lisas, et „näpuvigade ja komade ladumine nõuab toimetajalt palju energiat, et ta ei jõua jutu ladususele nii palju tähelepanu pöörata. Mõnes mõttes võiks väiksemaid ja tüütumaid asju tõlk ise jälgida, et

toimetaja saaks keskenduda tervikule ja stiilile, lausestusele. Samas aga röövib selliste tüütute pisiasjade jälgimine ja tõlgilt palju energiat, kus selle võiks hoopis paremasse tõlketulemusse suunata. Raske öelda.“ Kommentaarina lisati muuhulgas veel järgmist:

- „Minu arust näitab see suhtumist ja austust oma töösse“;
- „Ebaprofessionaalne on esitada täiesti toimetamata teksti, vähemalt ühe korra võiks tõlkija oma tööle pilgu peale heita“;
- „Ilma toimetamiseta jääb tekst tihti väga kunstlik ja võib olla lohakusvigu täis“;
- „Koostöö toimetajaga peaks aitama tõlkija töö kvaliteeti aegamisi tõsta“;
- „Ilma toimetamata ei ole võimalik head tõlget koostada“;
- „Tõlkija loob tervikut ja peab suutma kirjutada kaunis eesti keeles. Vältima kantseliiti jne“
- „Toimetaja on ka inimene☺“;
- „tõlkija ise teab, millised küsitavused ta oma tõlkeprotsessis sisse jätab ja mis tuleks üle vaadata (hiljem oleks siiski kasulik, kui teksti vaataks veel üle ka toimetaja)“;
- „Toimetamine on minu jaoks tõlke kontrollimine, see on peamine meetod, millega enda tõlke kvaliteeti kontrollida ja parandada“;
- „ikkagi teise inimese loodetavasti professionaalne pilk, vt ka n-ö enda-vigu-kohe-ei-märka paradoks, st toimetaja kaasamisel on lõpptulemuseni jõudmine ehk kiirem?“.

Eeltoodud kommentaaride põhjal võib järeldada, et suurem osa tõlkeüliõpilastest peab oma tõlgete toimetamist tähtsaks ja nad teadvustavad tõlgete toimetamise olulisust. Siiski on ka neid tudengeid, kelle arvates võiks tõlkekvaliteedi eest vastutada pigem toimetaja.

Väitega, kas tõlke toimetamine peaks olema eraldi õppeainena tõlkeõpetuse eriala tudengitele kohustuslik, nõustus 19 ja ei nõustunud 2 tudengit. Neist viimased põhjendasid enda vastust järgmiselt:

- „Praegused tõlkepraktikumid hõlmavad ka toimetamist.“
- „Kohustuslikust eesti keele ainest piisab, seal tegeletaksegi peamiselt toimetamisel vajaminevate oskustega.“

Alljärgnevalt on aga toodud tõlkeüliõpilaste kõik kommentaarid muutmata kujul kahes grupis, kuna 2013. aasta tudengite õppekavas toimetamisega seotud õppeaineid ei olnud, aga 2016. aasta tõlketudengitel on kaks sellist õppeainet.

2013	2016
„vähemalt võiks see olla valikaine, kas või selleks, et tõlkijate tööpõldu laiendada (saaks ka toimetajana lisatööd teha).“	„Toimetamise oskus kuulub ka tõlkijatöö juurde.“

„Põhimõtteliselt TÜ tõlkemagistrid ka seda tegid ühe semestri, mitte küll toimetamise nime all, kuid harjutused olid kõik samad, mis on ka toimetajatele harjutamiseks mõeldud.,,	„Alati ei saa toimetajale loota ja ei tasu toimetajale ka lisatööd tekitada. Muidugi ka enda professionaalsus.“
„Ilma selleta jääb tudengite haridus poolikuks.“	„Toimetamata ei saa ükski tõlkija hakkama.“
„Igaljuhul tuleks see meile kasuks, kui keegi näitaks ette võimalused ja moodused, kuidas seda tööd teha, kuna toimetamine on ju omaette eriala tegelikult, nii et järelikult ei tule see inimese loomulikust intelligentsist.“	„Toimetamine on oluline osa tõlkeprotsessist. Ühtlasi võivad tõlkijad lisaks tõlkimisele hiljem ka toimetamisega leiba teenida, seega oleks see õppeaine kasulik.“
„tõlke toimetamise kursus on TÜs niikuinii olemas, hetkel oleks tegemist justkui kasutamata võimalusega. õppekavas on nii mõnigi aine, mis on ilmselt vähemvajalik ja hulga teoreetilisem, kui tõlke toimetamine.“	„Seda on vaja, et me oskaks ise oma tekste paremaks teha ja ka vigu vältida. Ka on suur tõenäosus, et osad meist lähevad pärast tõlkebüroosse toimetajaks ning hetkel oleksime korralikult ette valmistamata.“
„Toimetamisega olen nüüd lähemalt kokku puutunud alles ühes tõlkebüroos praktiliselt käies ning olen mõistnud, et see on kohati isegi raskem kui tõlkimine ning tegelikult üsna ajamahukas.,,	„See teeb tõlkija ainult paremaks, tööd kvaliteetsemaks. Aitab mõista seda, miks ja kuidas tema enda tekste toimetatakse.“
„Kohustuslikust eesti keele ainest piisab, seal tegeletaksegi peamiselt toimetamise vajaminevate oskustega.“	„Tõlkijad saavad nii näha, milline toimetaja töö välja näeb ja toimetaja vaatenurga mõistmine aitab tulevikus paremini koostööd teha.“
„Tegelikult nõuab see ju hoopis teistsugust pilku kui tõlkimisel ja oskus end ümber häälestada tuleb ilmselt ka tööturul hiljem kasuks.“	„Toimetamist tuleb tõlkija töös palju ette.“
„Seda peaks kindlasti jätkama - kasu on kasvõi selles, et see sunnib kindlasti tähelepanu pöörama erinevatele aspektidele, millele enne tähelepanu ei osanud pöörata. Pikas perspektiivis kindlasti kasulik.“	

Kuigi 90% tudengitest pidas toimetamise õppeainet vajalikuks, on kommentaaridest näha, et siiski mõned üksikud tudengid toimetamist tõlkeprotsessi osana ei teadvusta. Kokkuvõttes on siiski väga hea meel tõdeda, et enamik tõlkeüliõpilastest on toimetamise vajalikkusest teadlikud ja peavad toimetamist tõlkekvaliteeti mõjutavaks oluliseks teguriks. Samuti näevad tudengid toimetamise õppimisel seoseid täiendavate karjäärivõimalustega. Võrreldes kahe grupi kommentaare, on näha, et 2016. aasta tudengid, kelle õppekavas on toimetamise õppeained, väljendavad toimetamise eesmärki ja sellest saadavat kasu selgesõnalisemalt ja kindlamalt ning on seetõttu toimetamise suhtes positiivsema, heakskiitvama hoiakuga.

Küsimustiku viimases küsimuses kasutati skaleerimist ja paluti tudengitel märkida 5-punkti skaalal (1 – *alati*, 2 – *sageli*, 3 – *mõnikord*, 4 – *väga harva*, 5 – *peaaegu mitte kunagi*), mida nad tõlketeksti toimetamisel tavaliselt kontrollivad. Mõlema grupi tõlkeüliõpilaste vastused tõlgete toimetamisprotsessi kohta on toodud tabelis 1.

Tabel 1

Tõlkeüliõpilaste tõlgete toimetamisprotsess

Grupp nr 1	Termineid	Ainult põhitermineid	Terminoloogilist ühtsust (e järjepidevust)	Grammatikat	Sisu ja/või fakte	Loogikat	Ladusust	Trükkivigu	Kirjavahemärke	Lauseehitust ja/või sõnade järjekorda	Kujundust ja/või vormingut	Nimesid ja/või numbreid ja/või lühendeid	Tõlketeksti vastavust selle sihtrühma vajadustele (e otstarbekust)
Tudengid													
1.	2	2	2	1	1	2	1	1	1	1	1	1	4
2.	3	2	1	3	3	2	2	1	2	1	3	3	3
3.	2	1	1	2	1	2	2	3	4	2	4	2	4
4.	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
5.	3	3	2	1	1	2	1	1	1	1	2	2	3
6.	1	5	1	1	1	1	2	1	1	2	1	1	4
7.	2	1	1	2	2	3	2	2	3	1	3	3	3
8.	1	2	1	1	1	2	2	1	1	2	2	1	3
9.	2	2	1	1	3	2	3	1	2	2	3	2	3
10.	2	1	3	3	2	2	3	2	2	4	4	1	4
11.	1	1	1	1	2	1	1	3	1	2	3	1	2
12.	3	3	2	1	2	2	1	1	1	1	1	1	2
Grupp nr 2													
Tudengid													
1.	1	4	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1
2.	2	1	3	1	3	3	4	1	2	2	4	3	4
3.	1	3	1	1	2	1	1	1	1	1	1	1	2
4.	1	3	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2	2
5.	1	2	1	1	1	1	1	1	1	1	1	1	2
6.	1	3	2	1	4	4	1	1	1	2	4	3	3
7.	3	3	1	1	1	1	1	1	2	2	3	1	2
8. ²⁴	4	5	5	4	4	4	4	5	5	4	5	5	3
9.	1	/märkimata/	1	1	2	2	3	1	2	2	1	1	2

²⁴ Arvestades üliõpilase küsimustiku vastuseid ja tõlkeülesannet, on tudeng ilmselt valesti märkinud.

Tabelis märgitu põhjal ei saa siiski põhjalikke üldistusi teha, kuna tudengite vastused on üsna individuaalsed. Siiski võib üldistavalt järeldada, et tabeli järgi on kõik tõlkeüliõpilased tõlgete toimetamisel üsna hoolsad, sest ülekaalus on vastus *alati* ja *sageli* ning numbreid 5 (ehk *peaaegu mitte kunagi*) ja 4 (ehk *väga harva*) on suhteliselt vähe (v.a. 2. grupi 8. tudeng, kes sai tõenäoliselt skaalast valesti aru) – vastavalt 1 ja 15 korda. Neid üliõpilasi, kes tõlketeksti toimetamisel tavaliselt *alati* kõiki antud 13 parameetrit kontrollivad, pole ühtegi. Küll aga on kaks tudengit, kes kontrollivad neist parameetritest 12. Mõlema tudengi jaoks on vähem tähtsamad vaid põhiterminid. Võrreldes teiste parameetritega võib tabeli põhjal järeldada, et toimetamisprotsessis on tõlkeüliõpilaste jaoks vähem olulisemad tõlketeksti vastavus selle sihtrühma vajadustele (ehk otstarbekus) ning kujundus ja/või vorming. Viimane neist on aga selle töö autori kogemuse põhjal eelkõige vähese kogemusega tõlkijate puhul üks sagedamini esinevaid vigu, kuna kiputakse nii tõlketeksti vormingut kui ka faili nime muutma. Seega on ülioluline enne tõlke esitamist veenduda, et tõlge vastaks nii keeleliselt, oma sisult kui ka vormilt lähtetekstile, kui pole teisiti kokku lepitud. See, kuidas kajastuvad tudengite küsimustiku vastused nende toimetatud tõlketöodes – kas teod kinnitavad nende sõnu –, selgub töö analüüsisosas.

2.2.2. Tõlkeülesanne

2.2.2.1. Tõlkeülesande muudatuste liigitamine

Tõlketekstide toimetamisel tehtud muudatused liigitati Brian Mossopi toimetamisparameetrite alusel (vt Mossop 2010: 125; selles töös ka p. 1.2.). Ipseni ja Dami sõnul kasutatakse just eelnimetatud parameetreid palju nii koolituses kui ka uurimistöodes ning autorite sõnul kasutavad Mossopi parameetreid oma töös ka toimetajad (Ipsen ja Dam 2016: 148). Tõlkemuudatuste analüüsis kasutatavad toimetamisparameetrid on toodud kokkuvõtlikus tabelis 2 koos vastavate vigade selgitustega²⁵.

²⁵ Tabeli koostasid Kirsten Wølch Rasmussen ja Anne Schjoldager (Rasmussen ja Schjoldager 2011) ja see põhineb Brian Mossopi enda täpsustustel (vt Mossop 2010: 126–139).

Tõlgete toimetamisparameetrid

Üldised parameetrid	Konkreetsed parameetrid	Vigade selgitused
A. Täendusülekanne	Täpsus	Sihtteksti tähendus on lähtetekstist erinev
	Täielikkus	Sihttekstist on lähteteksti mõte välja jäetud või lähteteksti mõttele midagi lisatud
B. Sisu	Loogika	Sihttekst pole loogiline (nt seosetu, vastuoluline või muul viisil mõttetu)
	Faktid	Faktid on valed
C. Keel	Sujuvus	Sihttekst pole esimesel lugemisel arusaadav (nt pole sidus)
	Kohandamine	Vale sihtteksti formaalsus, piasjad, toon, sõnavara
	Allkeel	Vale sõnavalik teksti žanri, valdkonna jne jaoks
	Idioom	Vale sõnaühend
	Tehnilised aspektid	Vale grammatika, õigekiri, kirjavahemärgid, nõuetekohane kasutus, stiiljuhised jne
D. Vorming	Küljendus	Valed veerised, reavahed, loetelud jne
	Tüüpograafia	Vale kirjatüüp
	Struktuur	Valed leheküljed, viited, nummerdamine, peakirjad jne

Kuigi Mossopi käsitluses viitavad parameetrid eelkõige tõlkevigadele, on väga oluline märkida, et kõik tõlgete toimetamisel tehtud muudatused ei ole tingimata vigade parandused, sest tõlkeid ei muudeta ainult tõlkevigade pärast. Tudengite tõlketekstides tehtud muudatused näitavad pigem seda, mida ja kui palju tudengid oma tõlgete toimetamisel tõlgete kvaliteedi parandamise eesmärgil märkasid ja muutsid (sh parandasid). Üliõpilaste toimetatud tekstide analüüsiprotsessi ei kaasatud ühtegi erialaspetsialisti (nt elukutselisi keeleteimetajaid või tõlkijaid), kuigi mitmetes tõlkeuurimustes on seda tehtud, et toimetamiskvaliteedi hindamine oleks objektiivsem (vt nt Robert ja Van Waes 2014: 309). Siiski pole tõlgete hindamine selle töö autori arvates kunagi täiesti objektiivne, olenemata hindaja pädevusest või hindamiskriteeriumitest.

2.2.2.2. Tõlkeülesande muudatuste analüüs

Statistiliselt tehti 21 tõlkeüliõpilase töös kokku 525 muudatus, st keskmiselt 25 muudatus tudengi kohta (vt toimetamisel tehtud muudatustega tõlke näidist lisas 3). Muudatuste koguhulk varieerus tudengiti 5-st (kahe tudengi töös) 79-ni (ühe tudengi töös). Kõige rohkem muudatusi tehti keelega seotud parameetrites ehk keeletasandil – 513 muudatus (97,7% kõikidest muudatustest). Lisaks tehti kolm tähendusülekanne ja üheksa vorminguga seotud muudatus. Keeletasandil tehti kõige rohkem muudatusi allkeele parameetrites – 237

muudatust (45,1% kõikidest muudatustest), mis tähendab, et kõige rohkem tegid tudengid oma tõlgete toimetamisel leksikaalseid muudatusi (vt näidet 1).

Näide 1.

ÜLEVAADE TOOTLIKKUSMEETMETEST TOOTLIKKUSNÄITAJATEST.

Lisaks allkeelele tehti arvuliselt üsna võrdselt palju muudatusi seoses sujuvuse (141) ja tehniliste aspektidega (135) – vastavalt 26,9% ja 25,7% kõikidest muudatustest. Sujuvuse muudatused olid seotud peamiselt süntaktika ehk lausetasandiga, kus tudengid muutsid tõlgete lauseehitust (sh sõnade järjekorda), kasutasid sünonüüme, muutsid sidesõnu jne, et muuta teksti ladusamaks (vt näidet 2).

Näide 2.

Teine eristus, mis Teisalt on eriti oluline just tööstuse või ettevõtte tasandil, on nende eristada tootlikkuse näitajate vahelnäitajaid, mis näitavadmargivad suhet mingi kogutoodangu näitaja ja ühe või mitme erineva sisendi vahel või, ja näitajaid, mis kasutavad lisandväärtuse mõistet, et väljundi liikumist jälgida.

Tehniliste aspektide muudatused olid seotud peamiselt grammatikaga (sh ainsus ja mitmus), kuid ka õigekirja ning harvemini ka kirjavahemärkide kasutusega. Täendusülekanedes tehtud täielikkusega seotud muudatused (3) olid seotud sellega, et ühe tudengi mustandist olid mõned tekstiosad puudu, kuid tõlketeksti toimetamisel ta märkas seda ja täiendas oma tõlget (vt näidet 3).

Näide 3.

Laialt võib tootlikkuse näitajad liigitada ühetegurilisteks (seostavad ühe- toodangu näitaja ühe sisendi näitajaga) või mitmetegurilisteks- (seostavad ühe toodangu näitaja mitme sisendiga).

Üheksa vormingu muudatust kuue üliõpilase tõlkes olid kolmel korral seotud küljendusega, sest tõlketekstid olid joondatud vasakule, aga lähtetekst oli rööpjoondusega. Kuuel korral oli aga tegemist tüpograafia parameetriga – paksu kirjaga (2), kirjatüübiga (2), suurtähe (1) ja väiketähe (1) kasutusega. Tabelis 1 märgitu põhjal on vormingut muutnud tudengitest kaks märkinud, et tõlketeksti toimetamisel kontrollivad nad kujundust ja/või vormingut tavaliselt väga harva, kaks märkisid mõnikord ja kaks neist märkis alati. Kuigi põhjalikku üldistust ei saa teha, võib nelja üliõpilase puhul tõdeda, et nende küsimustiku vastused kajastusid ka tõlkeülesandes. Tõlgete toimetamisel üliõpilaste poolt tehtud kõik muudatused tõlgete toimetamisparameetrite lõikes on toodud tabelis 3.

Tabel 3

Tõlgete toimetamisel tehtud muudatused tõlgete toimetamisparameetrite lõikes

Üldised parameetrid	Konkreetne parameeter	1. grupi tudengid (2013. a)												2. grupi tudengid (2016. a)									KOKKU	
		1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.	10.	11.	12.	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.	8.	9.		
A. Täendusülekanne	Täpsus																							
	Täielikkus							3																
B. Sisu	Loogika																							
	Faktid																							
C. Keel	Sujuvus	5	13	2	6	12	7	15	8	14	2	1	10	4	4	9	11	8	5		3	2	141	
	Kohandamine																							
	Allkeel	8	13		2	13	5	1	16	22			29	7	6	40	12	19	22	6	7	9	237	
	Idioom																							
	Tehnilised aspektid	5	4	3	1	1	4	7	1	9	3	4	11	8	4	30	12	18	1	3		6	135	
D. Vorming	Küljendus		1								1							1					3	
	Tüpopograafia		1				1									2		1	1				6	
	Struktuur																							
KOKKU		18	32	5	9	26	17	26	25	45	6	5	50	19	14	79	37	45	30	10	10	17	525	

Võrreldes teiste sarnaste toimetamisuurimustega, milles osalesid ka tudengid, pole eespool toodud tulemused sugugi üllatavad. Nii näiteks tutvustab tõlketeadlane ja Leicesteri Ülikooli (Leicester University) tõlkeõppejõud Claire Yi-Yi Shih oma uurimistöös mitut uurimistööd, mille tulemuste põhjal tehti tõlketekstide toimetamisel kõige rohkem just leksikaalseid ja süntaktilisi parandusi (Shih 2013: 33–34). Ka oma uurimuse tulemusi kokku võttes tõdeb Shih, et leksikaalsed valikud on toimetamisprotsessis ühed kõige olulisemad, ning et tõlkijate jaoks on leksikaalsed üksused ehk sõnad kõige tähtsamad, ja tõenäoliselt kõige lihtsamad tekstiüksused, mida toimetamisel muuta (Shih 2013: 43). Samuti nõuavad abstraktsemad muudatused (nt süntaktilised muudatused, järjepidev keelekasutus, ladusus jne) toimetamisel tema arvates palju suuremaid jõupingutusi kui üksikud leksikaalsed üksused (*ibid.*).

Üldiselt oli tõlketekstides tehtud muudatuste liigitamine Brian Mossopi parameetrite põhjal oodatust oluliselt ajamahukam. Muudatuste liigitamisel lähtus töö autor põhimõttest, et samas töös esinevat korduvat muudatust loeti üheks muudatuseks. Näiteks oli ühe tudengi (2. grupi 8. osaleja) töös vale termin küll õige terminiga asendatud, kuid asendamise käigus tehti uus õigekirjaviga (vt näidet 4), mida kasutati töös kokku 17 korral, kuid tulemustes pandi kirja üks muudatus.

Näide 4.

Nimekiri on mittetäielik, kuivõrd üksikuid tööviljakuse üksikuid tootlikuse näitajaid saab samuti määratleda teiste sisendite abil ja tööjõu-kapitali mitmetegurilist tööviljakust tootlikust saab põhimõtteliselt hinnata ka kogutoodangu põhjal.

Kuigi kirjeldatud tõlke teinud üliõpilase tekst oli selle ladusust ja sisulist arusaadavust (sh loogikat) arvestades väga hea, ilmselt tänu tudengi seitsmeaastasele tõlkekogemusele, siis õigekirja kontrollimata jätmine on siinkirjutaja arvates äärmiselt kahetsusväärne, kuna hooletusest tingitud õigekirjavead rikkusid muidu hästi tehtud tõlke kvaliteedi. Seda enam, et näitena toodud lauses parandas tudeng toimetamise käigus küll ühe õigekirjavea (üksikuid → üksikuid), kuid tegi parandamisel uue vea juurde (tootlikus → tootlikkus) ning jättis ühe vea parandamata (tööjõu-kapitali → tööjõu ja kapitali). Samas töös jäi tudengil parandamata ka sõna *empüirilised* (õige *empüirilised*). Küsimustiku vastuste põhjal kasutab kõnealune tudeng spellerit, kuid selles töös ta seda siiski ei teinud. Tudengi ankeedi põhjal on tema peamine raskus tõlgete toimetamisel seotud terminitega. Sama üliõpilase teistest küsimustiku vastustest võib aga järeldada, et talle valmistavad raskusi tähtjad, millest tema sõnutsi sõltub ka tõlke toimetamine. Samuti kirjutab tudeng, et loeb

tõlget enne ärasaatmist üks kord. Arvestades konkreetse tudengi ankeediandmeid, võib tõdeda, et tema valitud toimetamis põhimõtted ei taga soovitud tõlkekvaliteeti, hoolimata tudengi tõlkekogemusest ja väga heast keelevaistust, sest vead, mida spelleri abil oleks saanud tuvastada, jäid kahetsusväärse kombel parandamata. Ja nagu toimetamisprotsessi parameetrite tabelist nähtub, märkis ta skaalalgi, ilmselt tähelepanematuses või ajapuudusest, numbrid valesti. Oma tõlke toimetamisel tegi ta kokku 10 muudatust (3 sujuvuse ja 7 allkeele muudatust), mis võrreldes teiste tudengite tulemustega (ehk keskmiselt 25 muudatust), on üsna vähe. Siiski polnud eespool kirjeldatud tudeng ainus, kelle muidu keeleliselt ladusa ja sisult hea arusaadavusega tõlke kvaliteedi rikkusid lohakusvead. Nii näiteks oli 1. grupi väga hea loetavusega töödes nr 1 ja 3 vastavalt 2 ja 5 lohakusviga, kusjuures tudeng nr 1 parandas küll 2 õigekirjaviga (*imekiri* → *nimekiri* ja *silmapaistvev* → *silmapaistev*), kuid tegi toimetamisel ühe uue vea ning jättis kaks viga parandamata. Tudeng nr 5 aga jättis muuhulgas parandamata *tootemise* → *tootmise* ja *põhinevab* → *põhinevad*, mida oleks saanud jällegi spelleri abil tuvastada ja parandada, ning mis kokkuvõttes nende tõlgete kvaliteeti halvendasid.

Kui jätta kõrvale toimetatud tõlketekstide keeleline ladusus, sisuline arusaadavus ja õigekirjavead, siis jäid tööde analüüsil silma veel neli keeleviga, mida ka muidu hea tõlkekvaliteediga töödes ei muudetud. Näiteks oli 16 tudengi töös parandamata ingliskeelsete keelendite *capital-labour* ja *capital-labour-energy-materials* eestikeelsed vasted (omastavas käändes) *kapitali-tööjõu* ning *kapitali-tööjõu-energia-materjalide*, mille korrektne vaste oleks pidanud olema sidekriipsudeta – *kapitali ja tööjõu* ning *kapitali, tööjõu, energia ja materjalide*. Samuti unustas 12 tudengit lisada käändelõpu ingliskeelsele akronüümile KLEMS (ehk *capital-labour-energy-materials*). Lühendit käänas ja lisas nõuetekohase käändelõpu (st KLEMSi) vaid kaks tudengit ning ülejäänud seitse tudengit kirjutasid lühendi pikalt välja. Üks korduvamaid õigekirjavigu, mis esines seitsmes töös, kuid mida ei parandatud, oli ingliskeelse sõna *non-parametric* eestikeelne vaste *mitte-parameetiline*, mille korrektne vaste oleks pidanud jällegi sidekriipsuta olema – *mitteparameetiline*. Ühe tudengi töös oli vaste esimesel korral sidekriipsuga ja teisel mitte. Neid töid, milles kõik eelnimetatud vasted oleksid korrektselt kirjutatud ja kus polnud ka teisi spelleriga tuvastatavaid õigekirjavigu, oli ainult kolm, kusjuures kõigi töödes oli problemaatiline akronüüm (KLEMS) pikalt välja kirjutatud. Nende kolme toimetatud tõlgete ladusus ja sisuline arusaadavus oli väga hea või pigem hea. Samuti oli neist kahel märgitud tõlkekogemuseks vastavalt 2 ja 3

aastat, kolmandal oli kogemus jäänud märkimata. Kolmest autorist kahe puhul saab üldistavalt väita, et eelnev tõlkekogemus mõjutab tõlkekvaliteeti.

Kui vaadata toimetud tõlketekste, mille loetavus ja tõlkekvaliteet oli siinkirjutaja arvates väga hea ning kus polnud ka ühtegi õigekirjaviga, siis ühel sellise töö autoril (1. grupi 4. tudeng) oli märgitud tõlkekogemuseks 3 aastat ja 1700 lk, ning üllatavalt polnud tal eelnevat keelealast kõrgharidust, mida siinkirjutaja pidas vaikimisi eeliseks, vaid füsioteraapia. Oma tõlketeksti toimetamisel tegi ta kokku 9 muudatust – 6 sujuvuse, 2 allkeele ja ühe tehniliste aspektide (st kirjavahemärgi) seotud muudatuse, mis näitab, et toimetamisel pööras ta tähelepanu pigem lause- kui sõnatasandile. Küsimustiku viimases punktis kinnitas tudeng oma kommentaaris, et ta tõesti kontrollib kõiki toimetamisprotsessi parameetreid. Teinegi tudeng, kes ankeedi põhjal kontrollib samuti tavaliselt *alati* 13 parameetrist 12, tegi kokku 19 muudatust ning temagi tõlge oli väga ladus ja arusaadav, ning tema tõlkekogemus oli 6 aastat. Nende kahe tudengi põhjal võib järeldada, et tõlkekogemus ja põhjalik tõlgete toimetamine tagab hea tõlkekvaliteedi.

Kui aga vaadata veel viie tudengi tausta, kelle tööd olid siinkirjutaja arvates samuti väga ladiusad ja tekstide sisu arusaadav (sh loogiline), siis seob neid kõiki eelnev tõlketöö kogemus (al 100 leheküljest). Tõlgete toimetamisel tehtud muudatuste arv oli aga nende viie tudengi töödes vahemikus 9–45 (vastavalt 9, 10, 17, 26 ja 45), kuigi muudatuste parameetrite põhjal ei saa sõna- või lausetasandi osas siiski mingit üldistust teha.

Analüüsid nende kolme tudengi tööd, milles tehti kõige vähem ehk viis-kuus muudatust, võib tõdeda, et kolmest tööst kahe ladiusus ja arusaadavaus oli üsna halb, kuna rohkemal või vähemal määral oli tegemist pigem sõnasõnalise ehk toortõlkega. Kahes teises, samuti sõnasõnalises töös, tehti aga vastavalt 25 ja 26 parandust ning see näitab taas, et toimetamisel tehtud muudatuste arv pole tõlke ladiususe ja arusaadavusega otseselt seotud. Eespool kirjeldatud nelja toortõlkelise töö autori tõlkekogemus oli kolmel 2 kuni 2,5 aastat ning ühel puudus üldse. Seetõttu pole võimalik ka väita, et teksti halb loetavus ja arusaadavus on tingitud puuduvast tõlkekogemusest.

Kõige rohkem muudatusi tehtud nelja töö puhul (45 kuni 79 muudatust) võib välja tuua, et nende ladiusus ja arusaadavus olid üsna head. Siinkirjutajale on siiski suureks üllatuseks see, et neist kahe tudengi tõlkekogemus oli 600–700 lk (4 ja 5 aastat), kolmandal tudengil 250 lk (0,5 aastat) ja neljandal 1 aasta, kuigi võis eeldada, et väiksem tõlketöö kogemus põhjustab suuremat ebakindlust ja seetõttu tehakse tõlke toimetamisel ka rohkem

muudatusi. Nende nelja töö puhul on aga tabeli 3 alusel näha, et kõige rohkem tehti kõigis neljas töös allkeeled ehk sõnatasandi muudatusi.

Tabeli 1 põhjal, kus on märgitud, mida tõlkeüliõpilased tõlketeksti toimetamisel tavaliselt kontrollivad, on näha, et teistest erinevad viis tudengit²⁶, kuna nemad märkisid kõige rohkem numbreid 3 (ehk *mõnikord*) ja 4 (ehk *väga harva*), millest võib järeldada, et nad pole tõlgete toimetamisel väga põhjalikud, mis mõjutab ka tõlkekvaliteeti. Tabeli 3 järgi on nende töödes tehtud vastavalt 32, 26, 6, 14 ja 30 muudatust. Neist kõige vähem muudatusi (6) teinud tudengi (st 1. grupi tudeng nr 10) tõlge oli siinkirjutaja arvates üks kõige halvematest, kuna tegemist oli peaaegu sõnasõnalise tõlkega, mille ladusus oli üsna halb ja milles oli ka paar õigekirjaviga parandamata. Seega võib väita, et selle konkreetse tudengi küsimustiku vastused kajastuvad ka tema tõlkes. Ankeedi järgi puudub tal ka tõlkekogemus. Hämmastama paneb aga see, et kuigi tudeng on oma probleemist teadlik, kirjutades küsimustikus, et „tekst tuleb vahepeal natuke puine ja liigselt originaalilähedane, mis võib muuta tõlgitud teksti selle lugejale kergelt arusaamatuks“, siis miks ta oma tõlkekvaliteeti teadlikult parandada ei soovi. Seda enam, et tudengi enda sõnul ei taga tema valitud toimetamispõhimõtted (sh tõlke toimetamisel kontrollib tõlke vastavust algtekstiga ainult siis, kui tõlge on arusaamatu vms ja tõlke kontrollimisel teeb ainult korrektuuri) head tõlkekvaliteeti.

Esimese grupi teisel kahel tudengil (tudeng nr 2 ja nr 7), kes tabeli 1 järgi pole tõlgete toimetamisel väga põhjalikud, on tõlkekogemust vastavalt 400 ja 100 lk ning toimetatud tõlketekstid olid pigem head – keeleliselt ladusad ja sisu arusaadav. Sarnaselt eelnevalt kirjeldatud 1. grupi tudengiga nr 10, kontrollivad ka tudengid nr 2 ja 7 tõlke toimetamisel selle vastavust algtekstiga ainult siis, kui tõlge on arusaamatu vms, ning ükski neist ei järgi tõlgete toimetamisel kindlaid põhimõtteid. Kuigi tõlgete toimetamine on kõigi kolme arvates väga tähtis (tudeng nr 2 ja 10) või tähtis (tudeng nr 7), siis viitavad tudengid nr 2 ja 7 oma kommentaarides, et oleks hea, kui tõlke vaataks üle ka toimetaja.

Tabeli 1 järgi on teise grupi vähem põhjalikumal tudengil nr 2 tõlkekogemust 6 aastat (500 lk) ning tudengil nr 6 neli kuud. Küsimustiku vastuseid arvestades pole neil aga mingeid märkimisväärseid erinevusi või sarnasusi, kui ainult see, et mõlemad tudengid kontrollivad tõlke vastavust algtekstiga lause kaupa ning võrreldes tõlkimisega kulub neil toimetamisele vähem aega. Ka nende tõlked olid üsna ladusad ja arusaadavad. Seega võib tabeli 1 andmeid ja toimetatud tõlketekste arvestades tõdeda, et neljal juhul viiest ei kajastunud küsimustiku

²⁶ Grupist 1 tudeng nr 2 (kuus kolme), nr 7 (viis kolme) ja nr 10 (kolm kolme ja kolm nelja) ning grupist 2 tudeng nr 2 (neli kolme ja kolm nelja) ja nr 6 (kolm kolme ja kolm nelja).

vastused üliõpilaste tõlketöodes. Samuti, kui võrrelda omavahel 1. tabeli kahe grupi tulemusi, siis pole nende vahelgi suuri erinevusi.

2.3. Tulemuste kokkuvõte

Töö autoril on väga hea meel tõdeda, et enamik uurimuses osalenud tõlkeüliõpilastest peab oma tõlgete toimetamist tähtsaks ja on toimetamise vajalikkusest teadlikud ning mõistavad, et tõlgete toimetamine mõjutab tõlkekvaliteeti.

Tõlketekstide toimetamisel tehtud muudatuste liigituse alusel tegid üliõpilased oma tõlketekstide toimetamisel kõige rohkem keeletasandi muudatusi. Kokku tehti 378 leksikaalset ja süntaktilist muudatust, mis moodustasid kõikidest tehtud muudatustest 72%. Hoolimata sellest, et tudengiti oli muudatuste vahemik üsna suur (5–79), pole siinse empiirilise uurimuse küsimustiku vastuste ja tõlkeülesande analüüsi kohaselt võimalik ulatuslikke üldistusi teha, kuna uurimuses osalejate taust, sh tõlketöö kogemus ja hoiakud, olid üsna erinevad. Ja kuigi tõlketööde keelelises laduses ja sisulises arusaadavuses (sh loogika) olid erinevused suured, ei saa välja tuua põhjaliku või lohaka tõlkeüliõpilase profiili ning väita, et näiteks kõik tõlkekogemusega tudengid olid hoolsad, või et mida rohkem muudatusi tõlke toimetamisel tehti, seda halvem oli tõlkekvaliteet. Kuigi analüüsi käigus selgus, et vähese või puuduva tõlkekogemusega üliõpilaste tõlketekstid olid mõnel juhul tõesti vähem ladusamad ja sisu segane, mõnikord isegi sõnasõnalised tõlked, oli samas ka selliseid töid, mille autoritel oli küll eelnev tõlkekogemus ja head keeleteadmised, mis muutsid tõlketeksti väga ladusaks, kuid nende tööde üldist tõlkekvaliteeti halvendasid oluliselt lohakusest, ajapuudusest vm tegurist tingitud õigekirjavead. Oli ka selliseid juhtumeid, kus teksti muutes või parandades tehti uus viga, mida aga toimetamisel kahjuks ei märganud ega parandatud. Siinkirjutaja arvates on just õigekirjavead äärmiselt kahetsusväärsed, kuna need on enamasti spelleri abil tuvastatavad ja rikuvad nii tõlkekvaliteeti kui ka tõlkija mainet. Seepärast peaks õigekirjakontroll olema iga tõlkeüliõpilase/tõlkija tõlkeprotsessi lahutamatu osa, seda enam, et peaaegu igas tõlkeabiprogrammis, MS Wordis jne on vastavad veatuvastusfunktsioonid olemas. Lisaks viitavad lohakusvead paratamatult ka tõlkija suhtumisele – ei vaevuta kirjutatut üle kontrollima, mis tööandja/lugeja seisukohast pole kindlasti aktsepteeritav.

Viidates märkamata jäänud keelevigadele, mida tõlkeüliõpilased oma tõlgete toimetamisel puuduliku keelepädevuse tõttu parandada ei osanudki (nt *mitte-parametriiline*), peab tõdema, et eesti keele õpetamisega seotud õppeainete maht on tõlkija koolituses ilmselt siiski liiga väike. Siikohal on muidugi õppeainete mahust sageli olulisem see, kas tõlkeüliõpilased tahavad õppida ja areneda. Tõlkeülesande analüüsi ja küsimustiku vastuste põhjal selgus, et 19 toimetatud tõlketekstis (90%) olid õigekirjavead, nii neid, mida oleks saanud spelleriga tuvastada, kui ka selliseid, mis eeldasid põhjalikumaid keelteadmisi. Vaid kolme tõlkeüliõpilase töös polnud õigekirjavigu.

Lisaks spelleri mittekasutamisele ilmnes tõlkeanalüüsi käigus teisigi asjaolusid, millele võiksid nii tudengid ise kui ka tõlkijate koolitajad tulevikus rohkem tähelepanu pöörata. Üheks selliseks olulisemaks teemaks on tõlkeprotsessis tekkivate probleemide lahendamise oskus, mis siinkirjutaja arvates saab alguse sobivate abimaterjalide otsimise oskusest. Valede terminite kasutus ja sisult arusaamatud tõlketekstid viitavad just sellele, et üliõpilased ei pööra tõlkeprotsessis teksti sisule ja/või selles kasutatavatele terminitele piisavat tähelepanu. Konkreetset tõlkeülesannet arvestades oleks saanud nii terminoloogia kui ka sisust arusaamise probleemi lahendada näiteks lähteteksti guugeldamisega, sest vastav tekst (vt OECD 2001) oli internetis kättesaadav nii 2013. kui ka 2016. aastal. Samuti oli/on lähteteksti allikale viidatud, ja isegi tõlkeülesandest pärit lauseid mitmes eestikeelses teadustöös kasutatud. Miks korrektsete terminite kasutuse ja teksti sisu arusaamisega hätta jäänud tudengid neid võimalusi ei kasutanud, on üllatav ning viitab tõsiasjale, et tõlkijakoolituses peaks sihikindlalt tegelema nii tõlkimisel kui ka toimetamisel tekkivate probleemide lahendamisoskuse arendamisega. Võiks ju arvata, et internetiajastul oskavad juba kõik vajalikku teavet ja/või abimaterjale otsida, mis tõlkeprotsessis on eriti tähtis, kuna ebausaldusväärsed allikad võivad tõlkekvaliteeti oluliselt halvendada. Lisaks on ju üsna loogiline, et kui tõlkija ei mõista lähteteksti, siis pole võimalik ka head tõlkekvaliteeti tagada. Ka tõlketeenuse standardi (ISO 17100: 2015) kohaselt on tõlkijal kohustus osutada tõlkeprotsessi käigus teenust, mis muuseas hõlmab konkreetse valdkonna ja kliendi terminoloogia ja/või mis tahes muu esitatud abimaterjali järgimist ning terminoloogilise ühtsuse tagamist (Eesti Standardikeskus 2015: 15–16).

Küsimustiku vastustest ilmnes, et lisaks toimetamise olemuse teadvustamisele on paljud tudengid teadlikud ka tõlgete toimetamisel tekkivatest individuaalsetest raskustest. Näiteks oli terminoloogia probleemiks 7, teksti ladusus 9 ning mõlemad eelnimetatud 5 tudengile, kuid ometi korrati neid vigu paljudes tõlketöodes. Just seepärast peaksid

tõlkeüliõpilased toimetamise etapis oma tõlketekste teadlikumalt ja kriitilisemalt analüüsima (sh terminite usaldusväärsust eri allikate põhjal kontrollima ning toimetamisel tehtud muudatusi põhjendama), et leida parimad lahendused isiklikele tõlkeprobleemidele, et seeläbi tõlgete kvaliteeti parandada.

Kokkuvõtvalt võib tõdeda, et uurimuses osalesid väga erineva taustaga tõlkeüliõpilased – oli neid, kes olid väga põhjalikud ning suhtusid oma tõlgete toimetamisse teadlikumalt ja tõsisemalt, kuid oli ka neid, kelle jaoks piisas sõnade ritta seadmisest. Seetõttu olid oma tõlgete toimetamisel tehtud muudatused pigem individuaalsed, kuigi kohati võis täheldada eelneva tõlketöö kogemuse, heade keeleteadmiste ning hoolsama käitumisega üliõpilaste eeliseid.

Kokkuvõte

Magistritöö põhieesmärk oli välja selgitada, kuidas tõlkeüliõpilased oma tõlkeid toimetavad. Kuigi selles töös keskenduti peamiselt tõlkeüliõpilaste toimetamisprotsessi kirjeldamisele ja analüüsile, käsitleti lisaks toimetatud tekstide tõlkekvaliteeti. Peale eespool nimetatut oli magistritöö üks laiem eesmärk juhtida tähelepanu tõlgete toimetamisele kui tõlkeprotsessi väga tähtsale etapile, mille abil saab tõlkekvaliteeti märkimisväärselt parandada. Samuti sooviti tõlkeprotsessi teaduslikult uurida, mida Eestis on seni veel väga vähe tehtud.

Töö teoreetilises osas tutvustati tõlgete toimetamisega seotud mõisteid ja määratlusi ning toimetamise parameetreid, protseduure ja põhimõtteid. Samuti selgitati, miks on tõlgete toimetamine tähtis tõlkekvaliteedis ja tõlkijakoolituses. Tutvustati ka varasemaid uurimistöid, et näidata, kuidas saab tõlgete toimetamist uurida ja mis kasu võivad tõlkijad tõlkeprotsessi uurimisest saada.

Praktilises osas tutvustati empiirilist uurimuse metoodikat ja tulemusi ning esitati uurimistöö analüüs ja tulemuste kokkuvõte.

Lõputööle püstitati järgmised hüpoteesid:

1. tõlkeüliõpilased ei teadvusta tõlgete toimetamise vajalikkust;
2. tõlkeüliõpilastel pole kindlaid toimetamispõhimõtteid;
3. tõlkeüliõpilased ei toimeta tõlkeid põhjalikult;
4. tõlketekstide põhjalik toimetamine on seotud tõlkeüliõpilaste tõlkekogemusega.

Nende oletuste kinnitamiseks või ümberlükkamiseks püüti leida vastused järgmistele uurimisküsimustele:

1. milliseid ja kui palju muudatusi teevad üliõpilased oma tõlketekstide toimetamisel;
2. kas ja kuidas mõjutab üliõpilaste taust (sh nii tõlkimis- ja toimetamiskogemus kui ka tõlgete toimetamisega seotud harjumused ja hoiakud) tõlgete toimetamist.

Uurimisküsimustele vastamiseks tehti empiiriline uurimus, kus andmete kogumiseks kasutati kahte meetodit. Esiteks paluti tõlkeüliõpilastel tõlkida üks ingliskeelne tekst eesti keelde ja seda toimetada ning teiseks paluti neil täita tõlke- ja toimetamisteemaline küsimustik.

Tõlkeüliõpilaste tehtud muudatused tõlgete toimetamisel liigitati Brian Mossopi toimetamisparameetrite alusel. Nende järgi tegid üliõpilased oma tõlketekstide toimetamisel kõige rohkem keeletasandi muudatusi. Kokku tegid nad 378 leksikaalset ja süntaktilist parandust, mis moodustasid kõikidest muudatustest 72%. Hoolimata sellest, et tudengiti oli

muudatuste vahemik üsna suur (5–79), pole siinse empiirilise uurimuse kohaselt võimalik ulatuslikke üldistusi teha, kuna uurimuses osalenute taust (nt tõlkekogemus) oli üsna erinev.

Uurimistulemuste analüüsimisel selgus, et uurimuses osalenud tõlkeüliõpilased (kokku 21) teadvustavad tõlgete toimetamise vajalikkust. Tõlketeksti toimetamist tõlkija poolt pidas väga tähtsaks 13 ja tähtsaks 7 ning 1 vastaja valis muu variandi. Tudengite kommentaaride alusel võib järeldada, et enamik tõlkeüliõpilasi peab oma tõlgete toimetamist tähtsaks ja nad teadvustavad tõlgete toimetamise olulisust. Eelnevale tuginedes peab tõdema, et lõputööle püstitatud esimene hüpotees ei leidnud kinnitust.

Kuna tõlgete toimetamisel järgib kindlaid põhimõtteid 11 üliõpilast ja ei järgi 10, leidis teine hüpotees, et tõlkeüliõpilastel pole kindlaid toimetamispõhimõtteid, kinnitust vaid osaliselt.

Tõlkeülesande analüüsi ja küsimustiku vastuste põhjal selgus, et suurem osa tõlkeüliõpilasi ei toimetata oma tõlkeid põhjalikult, ning see kinnitab lõputöö kolmandat hüpoteesi. 19s toimetatud tõlketekstis (90%) olid õigekirjavead – nii need, mida oleks saanud spelleriga tuvastada, kui ka sellised vead, mis eeldasid üldisi keeleteadmisi. Toimetatud tõlked, kus polnud ühtegi õigekirjaviga ning mille ladusus ja sisuline arusaadavus olid head, võiks kolmest toimetatud tõlkest kahe autori põhjal üldistavalt väita, et tõlkekogemus tagab hea tõlkekvaliteedi, kuid samas selgus tekstianalüüsil, et ühe seitsmeaastase kogemusega üliõpilase toimetatud tõlkes oli kaks spelleriga tuvastatavat õigekirjaviga ning lisaks leidis tema töös kolm viga neljast kõige levinumast töödes olnud veast. Eelnevale tuginedes leiab osaliselt kinnitust ka magistriröö neljas hüpotees, mille järgi on tõlketekstide põhjalik toimetamine seotud tõlkeüliõpilaste tõlkekogemusega.

Kokkuvõtlikult võib tõdeda, et töö autoril õnnestus empiirilise uurimuse abil täielikult kinnitada ühte (3.) ning osaliselt kahte (2. ja 4.) hüpoteesi ning üks (1.) hüpotees jäi kinnitamata.

Kuigi tehtud uurimuse põhjal võib väita, et tõlkeüliõpilased on tõlgete toimetamise vajalikkusest teadlikud ning mõistavad selle eesmärgi ja kasulikkust, selgus nende toimetatud tööde analüüsimisel hulk asjaolusid, millele võiks tõlkijakoolituses rohkem tähelepanu pöörata. Näiteks tuleks sihikindlamalt arendada oskusi, mis on seotud tõlkeprotsessis tekkivate probleemide lahendamise ja tõlkeabimaterjalide otsimisega, et vältida terminoloogia ning tõlketeksti sisu mõistmise probleeme. Seda enam, et üliõpilaste peamised probleemid ja raskused tõlgete toimetamisel olid nende sõnul seotud just terminoloogia (7), teksti ladususe (9) või mõlema eelnimetatuga (5). Samuti ilmnis küsimustike vastustest, et paljud üliõpilased

on tõlgete toimetamisel tekkivatest individuaalsetest raskustest teadlikud, kuid tegid neidsamu vigu tõlkeülesandes, mis tõestab veel kord, et tudengid vajavad tõlkeprobleemide lahendamisel lisaõpetust ja -abi. Üks lahendusi on nii oma kui ka teiste tõlgitud tekstide kriitiline analüüs, mis võiks hõlmata muu hulgas terminoloogia usaldusväärsuse kontrollimist eri allikatest ning toimetamisel tehtud muudatuste põhjendamist, et leida parimad lahendused üliõpilaste tõlkeprobleemidele ning seeläbi parandada tõlgete kvaliteeti.

Kokkuvõttes ei saa siinse empiirilise uurimuse alusel küll põhjalikke üldistusi teha, kuid selle käigus ilmnes mitu probleemset asjaolu, millega peaks tõlkijakoolituses sihikindlamalt tegelema. Loodetavasti innustab siinne magistritöö magistrante ja teisi tõlkeprotsessi huvilisi koguma ning analüüsima veelgi rohkem ja ammendavamalt teavet nii tõlkeüliõpilaste kui ka elukutseliste tõlkijate tõlgete toimetamise kohta, et aidata tõlkijatel nende tõlgete kvaliteeti parandada. Seda enam, et nüüdisaegsete tehniliste võimalustega on tõlketeadlastel õnnestunud saada palju uut teavet selle kohta, mis toimub tõlkimise ajal tõlkija peas, et selgitada, millised tõlke- ja toimetamisprotseduurid, -põhimõtted jms tagavad parema tõlkekvaliteedi. Selleks et tõlkehuvilistel oleks täielik ülevaade Eestis kirjutatud tõlkeprotsessiuurimuste kohta, võiks need koondada ühele kindlale veebiaadressile, et oleks algandmeid jm materjale, mille põhjal edasi liikuda ning edendada tõlketeadust ja -tööd.

Resümee

This Master's thesis – “Translation revision: a case study on the translation students of the University of Tartu” – is an empirical study on translation revision. Its aim is to investigate how translation students revise their translations. The author has noted that many translation students and junior translators tend to make too many mistakes in their translations, indicating that they do not revise them sufficiently or simply skip it. Therefore it was decided to study what exactly is being done or changed (incl. corrected) during translation students' revision. It was also intended to reveal whether and to what extent the background of the students influences the outcome of the revision process.

Two data collection methods were used in the study. First, the 21 subjects (aged 23-40) participating in the business translation classes of the translation studies Master's programme at the University of Tartu in 2013 and 2016 were asked to translate a small text (397 words) from English (their first foreign language) into Estonian (their mother tongue) and to revise the text afterwards. Later, the subjects were asked to fill in a questionnaire whose aim was to gather information about the students' background. In addition to the data about their age and previous education, the questionnaire also provided valuable information about the participants' experience of translating and revising, their revision procedures, techniques and principles, and their attitudes towards revision.

The changes made by the students during the self-revision phase were categorised in accordance with Brian Mossop's well-known model of revision parameters (incl. four main groups and 12 sub-categories), which are widely used in translator training and research (Ipsen and Dam 2016: 148). All in all, 525 changes from six sub-categories were made during the revision phase. The majority of changes were language group changes (513 changes or 97.7%). There were also three transfer changes and nine presentation changes. The majority of language changes concerned sub-language changes (237 or 45.1%) indicating that the students made mostly lexical changes. In the sub-language category, many changes were made in the parameters of smoothness (141 or 26.9%) and mechanics (135 or 25.7%). This means that the participants made mostly lexical and syntactic changes (72%).

Although the number of changes varied greatly – from five (by two students) to 79 (by one student) – no major generalisations can be made based on the analysis, mostly because the backgrounds of the students were very different (e.g. with translation experience varying from 0-1700 pages). However, it can be said that according to the questionnaire the majority

of students are well aware of the importance of revising, its usefulness and its principal function – that of improving translation quality.

Unfortunately it must be said that the majority of the students did not revise their translations sufficiently, since there remained too many spelling mistakes: both those which could have been detected by a spellcheck and those which actually required better language competence. For instance, there were only three translations in which there were no spelling mistakes and which were smooth, easy to read and understand. Two of these three students had previous translation experience of 2-3 years; as such, it can be concluded that previous experience leads to better translation quality. However, it should be noted that there was also one student who had seven years of translation experience but did not correct two spelling mistakes and introduced a new error when replacing an incorrect term, although the translation was smooth and easy to read.

During the analysis, several issues were revealed that significantly affected the results of the students' revised translations which should be dealt with in translator training with greater determination and much more thoroughly. One concerns students' ability to find correct and trustworthy reference materials to provide the right terminology and readability of translation texts, meaning that the students have to know what to do in order to familiarise themselves with the subject field in question. Furthermore, the results of this study show that translation students should be taught how to resolve problems arising during the translation process (incl. revision): the ability to address translation issues should be developed more sufficiently. In addition to being well aware of the benefits of revision, the questionnaire also revealed that the students are aware of the difficulties they encounter when revising their translations. For example, the students stated that the major problems they have when revising concern terminology (7), smoothness (9) or both (5). Therefore it is proposed that trainers pay more attention to the students' individual difficulties in finding the best solutions by developing skills and abilities that help improve the quality of translation students' translations.

In conclusion, as stated above, this study did not provide any major findings or generalisations, but it can be said that according to the results of this thesis, previous translation experience in combination with good linguistic skills and diligence may guarantee better translation quality. Clearly, more research is needed to confirm this statement; however, the results reported in this study suggest that translation experience may indeed lead to better

translations in which there are no spelling mistakes and where the translation is easy to read and understand.

Kasutatud kirjandus

- Allman, Spencer** 2007. *Acknowledging and Establishing the Hierarchy of Expertise in Translator-Reviser Scenarios as an Aid to the Process of Revising Translations*. Birminghami Ülikooli (University of Birmingham) väitekiri. Kättesaadav <http://www.birmingham.ac.uk/Documents/college-artslaw/cels/essays/translationstudiesdiss/AllmanDissertation.pdf> (23.04.2017)
- Baker, Mona (eds.)** 2000. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London ja New York: Routledge.
- Baker, Mona; Malmkjær, Kirsten** 1998. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London ja New York: Routledge.
- Baker, Mona; Saldanha, Gabriela** 2011. *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London ja New York: Routledge.
- Bass, Scott s. a.** *Why ISO Certification (still) matters*. Kättesaadav <http://www.translationdirectory.com/articles/article1260.htm> (17.04.2017)
- Biel, Lucja** 2011. Training translators or translation service providers? EN 15038:2006 standard of translation services and its training implications. *The Journal of Specialised Translation* (16. väljaanne). Kättesaadav http://www.jostrans.org/issue16/art_biel.php (29.04.2017)
- Chesterman, Andrew; Wagner, Emma** 2002. *Can Theory Help Translators? A Dialogue Between the Ivory Tower and the Wordface*. Manchester: St. Jerome.
- Drugan, Joanna** 2013. *Quality in Professional Translation. Assessment and Improvement*. London, New York: Bloomsbury.
- Eesti Keele Instituut** 2009. Eesti keele seletav sõnaraamat (EKSS). Kättesaadav <https://www.eki.ee/dict/ekss/index.cgi?Q=t%C3%B5lkima&F=M> (14.05.2017)
- Eesti Kirjanike Liit** 2017. Eesti Kirjanike Liidu tõlkijate sektsioon. Kättesaadav <http://www.ekl.ee/tolkijad/> (28.04.2017)
- Eesti Kõrghariduse Kvaliteediagentuur** 2017. Kõrgkoolide õppekavad ja hindamisotsused. Kättesaadav <http://ekka.archimedes.ee/korgkoolide-oppekavad/> (27.04.2017)
- Eesti Standardikeskus** 2015. EVS-EN ISO 17100:2015 Tõlketeenus. Nõuded tõlketeenusele. Tallinn: Eesti Standardikeskus.
- Eesti Tõlkebüroode Liit** 2017. Kvaliteedistandard. Kättesaadav <http://www.etbl.ee/kvaliteedistandard/> (16.04.2017)

Eesti Tõlkemagistrite Liit 2017. Eesti Tõlkemagistrite Liidu põhikiri (kinnitatud 23.04.2016). Kättesaadav

http://www.etml.ee/failid/lisatud_failid/ETML%20pohikiri%2023_4_16.pdf (28.04.2017)

Eesti Tõlkijate ja Tõlkide Liit 2017. Eesti Tõlkide ja Tõlkijate Liidu põhikiri. Kättesaadav <http://www.ettl.ee/> (28.04.2017)

Euroakadeemia 2017. Tõlketeaduskond. Kättesaadav <http://euroakadeemia.ee/tolke-teaduskond/> (27.04.2017)

Euroakadeemia 2017. Tõlkija. Kättesaadav <http://euroakadeemia.ee/tolkija/> (27.04.2017)

European Commission, Directorate-General for Translation 2010. *Revision Manual*. Kättesaadav http://ec.europa.eu/translation/spanish/guidelines/documents/revision_manual_en.pdf (17.04.2017)

Gambier, Yves; Van Doorslaer, Luc (eds.) 2013. *Handbook of Translation Studies* (4. köide). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Hansen, Gyde 2009. A Classification of Errors in Translation and Revision. — Forstner, Martin; Lee-Jahnke, Hannelore; Schmitt, Peter A. 2009. *CIUTI-Forum 2008. Enhancing Translation Quality: Ways, Means, Methods*. Bern jne: Peter Lang, 313–326.

Hansen, Gyde 2013. The translation process as object of research. — Millán, Carmen; Bartrina, Francesca (eds.) 2013. *The Routledge Handbook of Translation Studies. Routledge Handbooks in Applied Linguistics*. London ja New York: Routledge, 88–101.

Hansen, Gyde; Chesterman, Andrew; Gerzymisch-Arbogast, Heidrun (eds.) 2008. *Efforts and Models in Interpreting and Translation Research: A tribute to Daniel Gile*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Ida-Anglia Ülikool (University of East Anglia) 2013. *Footage of the discussion at the UEA Translation Quality Event organised by LCS*. Kättesaadav <https://www.youtube.com/watch?v=gjUkw-MQIR8>; *Footage of speakers from UEA Research and Engagement event on Translation Quality, November 2013*. Kättesaadav <https://www.youtube.com/watch?v=hPMQXXUWuGY>. Mõlemad videod avaldati Youtube'is 13.08.2014 (18.04.2017).

Ipsen, Anna-Helene 2015. *Revision af Oversatte Tekster. En empirisk undersøgelse af oversættelsesrevision* Aarhusi Ülikooli (Aarhus University) magistratöö. Kättesaadav <http://docplayer.dk/45667341-Revision-af-oversatte-tekster-en-empirisk-undersogelse-af-oversaettelsesrevision.html> (26.04.2017)

- Ipsen, Anna-Helene; Vrønning Dam, Helle** 2016. Translation Revision: Correlating Revision Procedure and Error Detection. *Hermes – Journal of Language and Communication in Business* (nr 55): 143–156.
- Künzli, Alexander** 2013. Empirical approaches. — Gambier, Yves; Van Doorslaer, Luc (eds.) 2013. *Handbook of Translation Studies* (4. köide). Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 53–58.
- Lillemäe, Karolin** 2013. Tõlke toimetamine, tõlkija ja toimetaja. Tallinna Ülikooli magistritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- Millán, Carmen; Bartrina, Francesca (eds.)** 2013. *The Routledge Handbook of Translation Studies. Routledge Handbooks in Applied Linguistics*. London ja New York: Routledge.
- Mossop, Brian** 2007. Empirical studies of revision: what we know and need to know. *The Journal of Specialised Translation* (8. väljaanne): 5–20. Kättesaadav http://www.jostrans.org/issue08/art_mossop.pdf (25.04.2017)
- Mossop, Brian** 2010. *Revising and editing for translators*. Manchester, UK & Kinderhook (NY), USA: St. Jerome Publishing.
- Mossop, Brian** 2015. *Readings on Revising and Editing*. Kättesaadav <http://www.yorku.ca/brmossop/RevisionBiblio.htm> (24.04.2017)
- OECD** 2001. *Measuring Productivity. Measurement of Aggregate and Industry-Level Productivity Growth. OECD Manual*. Kättesaadav <https://www.oecd.org/std/productivity-stats/2352458.pdf>, 11–13.
- Ohak, Elis** 2009. Tõlketeenuse kvaliteedi tagamine Eesti tõlkebüroode näitel. Tallinna Ülikooli magistritöö. Tallinn: Tallinna Ülikool.
- OPTIMALE** 2017. *Project summary*. Kättesaadav <http://www.ressources.univ-rennes2.fr/service-relations-internationales/optimale/about-optimale/project-summary> (29.04.2017)
- Pym, Anthony** 2009. *Translator training. Oxford Companion to Translation Studies* (mustand). Kättesaadav http://usuaris.tinet.cat/apym/online/training/2009_translator_training.pdf (28.04.2017)
- Pym, Anthony** 2011. *Translation research terms: a tentative glossary for moments of perplexity and dispute*. Kättesaadav http://www.intercultural.urv.cat/media/upload/domain_317/arxiu/TP3/pym.pdf (25.04.2017)
- Raudma, Tiia** 2001. Tõlkide ja tõlkijate koolitus eurointegratsiooni kontekstis. Olukorra analüüs ja arengusuunad. *s. l.*

Robert, Isabelle 2008. Translation Revision Procedures: An Explorative Study. — Boulogne, Pieter (eds.) *Translation and Its Others. Selected Papers of the CETRA Research Seminar in Translation Studies* 2007; 1–25. Kättesaadav <http://www.kuleuven.be/cetra/papers/papers.html> (22.04.2017)

Robert, Isabelle 2013. Translation revision: Does the revision procedure matter? — Way, Catherine; Vandepitte, Sonia; Meylaerts, Reine; Bartłomiejczyk, Magdalena. *Tracks and Treks in Translation Studies. Selected papers from the EST Congress, Leuven 2010*. Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company, 87–102.

Robert, Isabelle; Van Waes, Luuk 2014. Selecting a translation revision procedure: do common sense and statistics agree? *Perspectives: Studies in Translatology* (köide 22, nr 3), 304–320.

Rasmussen, Kirsten Wølch; Schjoldager, Anne 2011. Revising Translations: A Survey of Revision Policies in Danish Translation Companies. *The Journal of Specialised Translation* (15. väljaanne): 87–120. Kättesaadav http://www.jostrans.org/issue15/art_rasmussen.pdf (23.04.2017)

Samuelsson-Brown, Geoffrey 2010. *A Practical Guide for Translators*. Bristol, Buffalo, Toronto: Multilingual Matters.

Scocchera, Giovanna 2013. *What We Talk about When We Talk about Revision: A critical overview on terminology, professional practices and training, and the case of literary translation revision in Italy*. *FORUM* 11 (2): 141–174.

Shih, Claire Yi-Yi 2013. Translators' 'End-Revision' Processing Patterns and Maxims: A Think-Aloud Protocol Study. *Arab World English Journal* (4. köide, nr 3): 31–44. Kättesaadav <http://www.awej.org/images/AllIssues/Volume4/Volume4Number3Sept2013/3.pdf> (20.04.2017)

Sikora, Iwona 2016. Procedural approach to translation quality, translation standards and teaching translation at the undergraduate level: focus on pre- and post-translation stages. *Journal of Translator Education and Translation Studies* (1)1: 38–57.

Tallinna Ülikool 2017. Kirjalik tõlge. Kättesaadav <https://ois2.tlu.ee/tluois/kava/GRTKM/16.HT> (24.04.2017)

Tavast, Arvi; Taukar, Marju 2013. Mitmekeelne oskussuhtlus. Tallinn: Pakett.

Tees, Yoko 2016. Kvaliteedi tagamine tõlkebüroodes Euroopa Liidu Nõukogu Eesti Keele osakonna ja suuremate rahvusvaheliste tõlkebüroode näitel. Tartu Ülikooli magistr töö. Tartu: Tartu Ülikool.

Tõllasepp, Jaan 2013. Tarbeteksti tõlge selle parandaja pilgu läbi. Tallinna Ülikooli magistr töö. Tallinn: Tallinna Ülikool.

Valdre, Andres 2004. Inglise-eesti tehnikatõlke vead. Tartu Ülikooli magistr töö. Tartu: Tartu Ülikool.

Williams, Malcolm 2009. Translation Quality Assessment. *Mutatis Mutandis* (2. köide, nr 1): 3–23.

Lisad

Lisa 1. Tõlkeülesanne

2. OVERVIEW OF PRODUCTIVITY MEASURES

2.2. Main types of productivity measures

6. There are many different productivity measures. The choice between them depends on the purpose of productivity measurement and, in many instances, on the availability of data. Broadly, productivity measures can be classified as single factor productivity measures (relating a measure of output to a single measure of input) or multifactor productivity measures (relating a measure of output to a bundle of inputs). Another distinction, of particular relevance at the industry or firm level is between productivity measures that relate some measure of gross output to one or several inputs and those which use a value-added concept to capture movements of output.

7. Table 1 uses these criteria to enumerate the main productivity measures. The list is incomplete insofar as single productivity measures can also be defined over intermediate inputs and labour-capital multifactor productivity can, in principle, be evaluated on the basis of gross output. However, in the interest of simplicity, Table 1 was restricted to the most frequently used productivity measures. These are measures of labour and capital productivity, and multifactor productivity measures (MFP), either in the form of capital-labour MFP, based on a value-added concept of output, or in the form of capital-labour-energy-materials MFP (KLEMS), based on a concept of gross output. Among those measures, value-added based labour productivity is the single most frequently computed productivity statistic, followed by capital-labour MFP and KLEMS MFP.

8. These measures are not independent of each other. For example, it is possible to identify various driving forces behind labour productivity growth, one of which is the rate of MFP change. This and other links between productivity measures can be established with the help of the economic theory of production.

9. Once productivity measures are conceptualised on the basis of economic theory, there are several ways to go about their empirical implementation. From a broad methodological viewpoint, parametric approaches can be distinguished from non-parametric ones. In the first case, econometric techniques are applied to estimate parameters of a production function and so obtain direct measures of productivity growth. In the second case, properties of a production function and results from the economic theory of production are used to identify empirical measures that provide a satisfactory approximation to the unknown "true" and

economically defined index number. The growth accounting approach to productivity measurement is a prominent example for non-parametric techniques.

Lisa 2. Küsimustik

Hea tõlkeõpetuse tudeng!

Minu nimi on Marika Koppel, olen Tartu Ülikooli (TÜ) tõlkeõpetuse kirjaliku tõlke eriala magistrant ning palun teie abi oma magistritöö küsitluse läbiviimisel. Minu lõputöö eesmärk on uurida ja analüüsida TÜ tõlkeõpetuse tudengite toimetamisharjumusi ning tõlgete toimetamisharjumuste mõju tudengite tõlgete kvaliteedile. Valmivast magistritööst võiks kasu olla eelkõige tõlketudengitele, kes tahavad oma tõlgete kvaliteeti parandada, kuid samuti TÜ tõlkeõpetuse erialaga seotud õppejõududele jt asjahuvilistele. Küsimustiku abil saadud isikuandmeid kasutatakse anonüümselt ning neid ei edastata kolmandatele isikutele. Küsimustikule vastamine võtab aega ca 10 minutit.

Ette tänades
Marika Koppel

P.S. Täiendavaid kommentaare või ettepanekuid veebiküsimustiku või tõlgete toimetamise kohta võite saata ka minu e-posti aadressil mkoppel@ut.ee

KÜSIMUSTIK TÕLGETE TOIMETAMISE KOHTA

Terminid ja määratlused (tõlketeenuse standardi EVS-EN 15038:2007 ja Eesti Tõlkebüroode Liidu veebilehe kohaselt):

- **algtekst** (*source text*): tõlgitav tekst
- **tõlketekst** (*target text*): tõlkeprotsessi tulemus sihtkeeles
- **lähtekeel** (*source language*): keel, milles on kirjutatud algtekst
- **sihtkeel** (*target language*): keel, millesse algtekst tõlgitakse
- **toimetamine** (*revise*): algteksti ja tõlketeksti võrdlemise teel tõlke vastavuse kontrollimine; et algteksti mõte oleks tõlkes õigesti ja midagi vahele jätmata edasi antud, laused loogilised, terminikasutus õige, ühtne ja asjakohane
- **korrekatuur** (ka korrigeerimine; *proofreading*): tõlketeksti ülelugemine, et kontrollida selle keelelist õigsust ja arusaadavust
- **tõlke mustand (ka toortõlge; draft translation)**: (toimetamata ja korrigeerimata) esialgne tõlge

NB! Kui küsimuses või väites pole korrekтуuri eraldi välja toodud, siis on toimetamise all mõeldud nii toimetamist kui ka korrekтуuri.

NB! Palun vastake kõikidele küsimustele ning veenduge, et vastused kajastaksid teie tegelikke toimetamisharjumusi, mitte soovitud ideaale.

1. Vastaja andmed

- eesnimi: ...
- perekonnanimi: ...
- vanus: ...
- emakeel: ...
- inglise keel: A-, B- või C-võõrkeel

- inglise keele õpingute kestus: ... aastat
- õpitud eriala(d): ...

Soovi korral lisage kommentaar.

2. Tõlkimis- ja toimetamisalane koolitus ja kogemus

2.1. Tõlkimisalane koolitus (väljaspool tõlkeõpetuse eriala; nt suve-, talve- või rahvaülikooli kursused)

Palun sisestage nimetus ja kestus.

...

2.2. Tõlkimisalane kogemus:

1) kestus: (aasta) ja maht: (lk)

2) tekstitüübid:

a) tarbetekstid: majandus/pangandus, juriidika, meditsiin, Euroopa Liit, teadus, tehnika

b) ilukirjandus

c) muu

Kui valisite *muu*, palun täpsustage!

2.3. Tõlgete toimetamisalane koolitus. Palun sisestage nimetus ja kestus.

...

2.4. Tõlgete toimetamisalane töökogemus:

1) kestus (aasta) ja maht (lk): ...

2) tekstitüübid:

a) tarbetekstid: majandus/pangandus, juriidika, meditsiin, Euroopa Liit, teadus, tehnika

b) ilukirjandus

c) muu

Kui valisite *muu*, palun täpsustage!

Soovi korral lisage kommentaar.

3. Tõlgete toimetamine – harjumused ja vajalikkus

3.1. Toimetan tõlkeid:

a) tekstitöötlusprogrammis

b) paberil

c) muu

Kui valisite *muu*, palun täpsustage!

3.2. Tõlke kontrollimisel:

- a) teen ainult korrektuuri
- b) ainult toimetan
- c) korrigeerin ja toimetan
- d) muu

Kui valisite *muu*, palun täpsustage!

3.3. Tõlke toimetamisel kontrollin tõlke vastavust algtekstiga:

- a) lause kaupa
- b) ainult siis, kui tõlge on arusaamatu vms
- c) muu

Kui valisite *muu*, palun täpsustage!

3.4. Enne tõlke lõplikku valmimist ja/või ärasaatmist kontrollin/loen tõlketeksti tavaliselt ... korda.

3.5. Tavaliselt toimetan tõlget:

- a) tõlkimise ajal (lause või lõigu kaupa)
- b) ... tundi pärast tõlke mustandi valmimist
- c) ... päeva pärast tõlke mustandi valmimist
- d) muu

Kui valisite *muu*, palun täpsustage!

3.6. Kas te järgite tõlgete toimetamisel kindlaid põhimõtteid? (Nt loete toimetatavat tõlketeksti kõva häälega, võrdlete alati tõlketeksti algtekstiga, trükite alati tõlketeksti enne toimetamist välja, parandate tõlketeksti vigu kindlas järjekorras (nt esmalt trükivead ja kirjavahemärgid), tõlketeksti loeb peale teie veel keegi teine jne)

- a) jah
- b) ei

Palun täpsustage/põhjendage!

3.7. Kas teie arvates tagavad teie valitud toimetamispõhimõtted hea tõlkevaliteedi?

- a) jah
- b) ei

Palun täpsustage/põhjendage!

3.8. Võrreldes tõlkimisega kulub mul toimetamisele:

- a) vähem aega
- b) rohkem aega
- c) umbes sama aeg

d) muu

Kui valisite *muu*, palun täpsustage!

3.9. Peamised allikad, abimaterjalid (sh kolleegid, eksperdid), abivahendid (sh tehnilised abivahendid) eestikeelsete tõlgete toimetamisel:

...

3.10. Tõlgete toimetamisel kasutatavad allikad jm abimaterjalid:

a) *ei erine* tõlkimise ajal kasutatavatest allikastest jm abimaterjalidest

b) *erinevad* tõlkimise ajal kasutatavatest allikastest jm abimaterjalidest

Soovi korral lisage kommentaar.

3.11. Palun nimetage ja/või kommenteerige tõlgete toimetamisel tekkivaid peamisi küsimusi, probleeme, raskusi jne.

...

3.12. Tõlketeksti toimetamine tõlkija poolt on minu arvates:

a) väga tähtis

b) tähtis

c) vähetähtis

d) muu

Palun põhjendage/täpsustage!

3.13. Minu arvates peaks tõlke toimetamine olema eraldi õppeainena tõlkeõpetuse eriala tudengitele kohustuslik:

a) *nõustun*

b) *ei nõustu*

Palun põhjendage/täpsustage!

Soovi korral lisage kommentaar.

4. Tõlgete toimetamisprotsess

Palun märkige 5-punkti skaalal, kus 1 – alati, 2 – sageli, 3 – mõnikord, 4 – väga harva, 5 – peaaegu mitte kunagi, mida te tõlketeksti toimetamisel tavaliselt kontrollite:

- termineid
- ainult põhitermineid
- terminoloogilist ühtsust (e järjepidevust)
- grammatikat

- sisu ja/või fakte
- loogikat
- ladusust
- trükivigu
- kirjavahemärke
- lauseehitust ja/või sõnade järjekorda
- kujundust ja/või vormingut
- nimesid ja/või numbreid ja/või lühendeid
- tõlketeksti vastavust selle sihtrühma vajadustele (e otstarbekust)
- muu (palun täpsustage)

Soovi korral lisage kommentaar.

Täna teid vastamise eest!

Lisa 3. Toimetamisel tehtud muudatustega tõlge

2. ÜLEVAADE TOOTLIKKUSE NÄITAJATEST

2.2. Tootlikkuse näitajate põhitüübid

6. Leidub mitmeid erinevaid tootlikkuse näitajaid. Nende vahel valimine sõltub tootlikkuse mõõtmise eesmärgist ning mitmel juhul olemasolevatest andmetest. Üldjoontes võib tootlikkuse näitajate seas eristada ühe teguriga tootlikkuse näitajaid (väljund on seotud ühe sisendiga) ja mitme teguriga tootlikkuse näitajaid (väljund on seotud mitme sisendiga). Lisaks (~~saab~~ eriti ~~oluline~~-tööstusettevõtte või äriühingu tasandil) ~~saab~~ eristada tootlikkuse näitajaid, mille puhul on ~~mingi osa kogutoodangust~~kogutoodang seotud ühe või mitme sisendiga ning näitajaid, mis kasutavad väljundi muudatuste fikseerimiseks lisandväärtuse põhimõtet väljundi muutumiste kogumiseks.

7. Tabel 1 kasutab neid kriteeriume põhiliste tootlikkuse näitajate ~~loendamiseks~~loetlemiseks. Nimekiri on puudulik, kuivõrd ~~ühetegurilist tootlikkust saab kindlaks määrata teiste sisenditega~~ühe teguriga tootlikkuse näitajad saavad olla ka teisesed sisendid ning kapitali ja tööjõu mitmetegurilist tootlikkust saab põhimõtteliselt kindlaks määrata kogutoodangu põhjal. Lihtsuse huvides aga piirdus tabel 1 enimkasutatavate tootlikkuse näitajatega. Nendeks on tööjõu tootlikkus, kapitali tootlikkus, ~~tööjõu ja~~ kapitali ja tööjõu mitmeteguriline tootlikkus, mis põhineb lisandväärtusel, ning kapitali, tööjõu, energia-~~ja~~, materjalide (~~capital-labour-energy materials~~—ja teenuste (KLEMS) mitmeteguriline tootlikkus, mis põhineb kogutoodangul. Nende näitajate seas on enimkalkuleeritud tootlikkuse statistiline näitaja lisandväärtusel põhinev tööjõu tootlikkus, millele järgnevad kapitali ja tööjõu mitmeteguriline tootlikkus ning KLEMS kapitali, tööjõu, energia, materjalide ja teenuste mitmeteguriline tootlikkus.

8. Need ~~tegurid~~näitajaid ei ole üksteisest sõltumatud. Näiteks on võimalik ~~määrata kindlaks~~eristada erinevaid tööjõu tootlikkuse kasvu põhjustavaid ~~liikumapanevaid jõudusid~~mõjureid, millest üheks on mitmetegurilise tootlikkuse muutuse määr. Seda ja muid seoseid tootlikkuse näitajate vahel on võimalik luua tootlikkust käsitleva majandusteooria abil.

9. Niipea kui tootlikkuse näitajad on majandusteooria põhjal ~~suhestatud~~kavandatud, on mitmeid viise nende empiiriliseks rakendamiseks. Üldisest metodoloogilisest vaatepunktist on võimalik parameetrilisi lähenemisi eristada mitteparameetrilistest lähenemistest. ~~Esimeste~~Parameetriliste lähenemiste puhul rakendatakse ökonomeetrilisi tehnikaid tootmisfunktsiooni parameetrite arvutamiseks ja ~~nõnda~~saadakse niiviisi tootlikkuse kasvu ~~otsesed näitajad. Teiste~~otsete näitajate saamiseks. Mitteparameetriliste lähenemiste puhul kasutatakse tootmisfunktsiooni omadusi ja tootlikkust käsitleva majandusteooria tulemusi nende empiiriliste näitajate tuvastamiseks, mis annavad rahuldava ligikaudse hinnangu

teadmata nn. tõesele ja majanduslikult defineeritud näitajaindeksile. See tootlikkuse mõõtmisel kasvu arvestav lähenemine on väljapaistev näide—mitteparameetristest tehnikatestmitteparameetriste tehnikate näide.

Lihtlitsents

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja lõputöö üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, _____ Marika Koppel _____,
(*autori nimi*)

1. annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) enda loodud teose

Tõlgete toimetamine Tartu Ülikooli tõlkeüliõpilaste näitel,

(*lõputöö pealkiri*)

mille juhendaja on _____ Ilmar Anvelt _____,
(*juhendaja nimi*)

1.1.reprodutseerimiseks säilitamise ja üldsusele kättesaadavaks tegemise eesmärgil, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace-is lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni;

1.2.üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Tartu Ülikooli veebikeskkonna kaudu, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace'í kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni.

2. olen teadlik, et punktis 1 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.

3. kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei rikuta teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse seadusest tulenevaid õigusi.

Tartus, 17.05.2017